

**SELVIITYMISTARINOITA - tunnenarratiivit nuorten
sijaishuoltokokemuksissa**

TUULI LAMPONEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu – tutkielma

Elokuu 2011

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta – ja kulttuuritieteiden yksikkö

LAMPONEN, TUULI: SELVIITYMISTARINOITA – tunnenarratiivit nuorten
sijaishuoltokokemuksissa
Pro gradu- tutkielma, 76s., 4 liites.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Tarja Pösö
Elokuu 2011

Pro gradu - tutkielmassa tarkastellaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten tunnekokemuksia sijoitusprosessin aikana. Tarkastelussa keskitytään erilaisiin tunteisiin, niiden esiintymiseen sijoitusprosessin eri vaiheissa sekä siihen, keihin tai mihin tunteet kohdistuvat. Tunteiden tarkastelua ohjaa selviytymisen tema.

Tunteiden tarkastelun avulla pyritään tuottamaan uutta näkökulmaa ja ymmärrystä lastensuojeluun niin ammattilaisten, tutkijoiden kuin sijoituksen kokeneiden tai sijoituksessa olevien käyttöön.

Tutkimusaineistona on Pesäpuu ry:n vuonna 2009 julkaisema kirjoituskokoelma *Pinnalla – tarinoita selviytymiseen*. Teos sisältää syntymäkodin ulkopuolella asuvien nuorten kirjoitettuja selviytymistarinoita, sekä kaksi nuorten tekemää kuvaa.

Tutkimuksen teoreettisena ja metodologisena tausta-ajatuksena on sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalinen konstruktionismi pohjustaa tässä tutkimuksessa käytettyä narratiivista analyysia. Kuvien tulkinnassa käytetään apuna representaation käsitettä, jonka avulla voidaan tutkia todellisuuden visuaalisen esittämisen tapoja. Aineistosta muodostuneita narratiiveja analysoidaan kategorianalyysin avulla.

Tämän tutkimuksen keskeinen tulos on erilaisten tunteiden näkyväksi tekeminen sekä tunnenarratiivien merkitysten rakentuminen ja niiden avaaminen. Tunnenarratiivien ymmärtämisen kautta tulee mahdolliseksi nähdä niiden erilaiset tarkoitukset ja tehtävät lapsen tai nuoren elämäntilanteissa ja selviytymisen prosessissa lastensuojelun kontekstissa. Tutkimus osoittaa kuinka monenlaisia tunteita mahtuu sijoitusprosessin eri vaiheisiin sekä niiden merkityksen positiivisen identiteetin muodostamisen työkaluna. Nuoret ovat tarinoissaan eläneet vaativia ja raskaita elämänvaiheita. Kertomukset kuitenkin rakentavat selviytyjän ja vaikeuksien voittajan identiteettiä huolimatta lukuisista hyvinvointia uhkaavista tekijöistä. Tarinoista piiryy lapsen tai nuoren yksilöllisiä selviytymisstrategioita, joiden avulla vaikeasta kokemuksesta on päästy yli. Selviytyminen voidaan siten nähdä lopputuloksena (tunne)kokemuksista, luonteenpiirteistä, kapasiteetista ja identiteetin rakentumisesta. Rationaalisen päätöksenteon ja lapsen edun tavoittelun rinnalla olisi tarpeellista tarkastella entistä enemmän lapsen ja nuoren tunneprosesseja lastensuojelun työskentelyn eri vaiheissa.

Asiasanat: nuoret, sijaishuolto, tunne, kokemus, selviytyminen, sosiaalinen konstruktionismi, narratiivi

University of Tampere
School of Humanities and Social Sciences

LAMPONEN, TUULI: Coping stories – narratives of emotions in adolescent's experiences of foster care

Master's Thesis, 76 pages, 4 appendix pages

Social Work

Supervisor: Tarja Pösö

August 2011

The aim of this thesis is to study adolescent's emotional experiences during their fostering process in out - of - home care. Study concentrates to different emotions, how they turn up in different periods of fostering process and to whom or what emotions are directed. Analysis is referred by the theme of coping. By examining the emotions the aim is to produce a new perspective and understanding of child welfare for use of professionals, researchers and those in foster care.

The material of this thesis is writing collection called *Pinnalla- tarinoita selviytymiseen*, published by Pesäpuu ry in 2009. The writing includes written coping stories and two pictures by young people living in out - of- home care. Theoretical and methodological background in this study is social constructionism. Social constructionism is related to narrative analysis used in this study. The term representation is used in interpretation of pictures. With the representation it is possible to study the ways of presenting visual reality. Narratives created from research material are analyzed with category analysis.

The essential outcome of this study is to make different emotions visible to create meanings for narratives of emotions and explain them. It becomes achievable to see meanings and functions of emotions in child or youth life situations and coping processes by understanding narratives of emotions. This study points out the variation of emotions during different periods of fostering processes and also emotions potentials to build a positive identity. In their stories youth have been living through demanding and painful life periods. Despiteing many factors threatening adolescents' wellbeing stories are creating identities of survivor and victor of difficulties. Adolescent's individual coping strategies are seen in stories, which have helped them to get over the hard experiences. Therefore coping can be seen as a result of (emotional) experiences, personal character, capacity and process of developing identity. Beside rational decision making and seeking child`s best interest it would be essential to consider more children's and youths emotional processes in child welfare.

Keywords: youth, foster care, emotion, experience, coping, social constructionism, narrative

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 NUORET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA	3
2.1 Nuoruus ja lastensuojelu	3
2.2 Nuoret sijaishuollossa	7
2.3 Riski- ja suojaavia tekijöitä nuorten elämässä	9
3 TUNTEET TUTKIMUKSESSA	12
3.1 Tunnetutkimuksesta	12
3.2 Tunteiden merkitys vaikeissa elämänvaiheissa	16
3.3 Tunteiden tulkintaa - tutkimusmenetelmällisiä pohdintoja	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	22
4.1 Tutkimusongelma	22
4.2. Tarinallinen aineisto	23
4.3 Narratiivinen analyysi	25
4.4 Analyysin toteuttaminen	27
4.5 Tunnearratiivien kategorisointi	29
5 TUNNENARRATIIVEJA RAKENTAMASSA	31
5.1 Positiiviset tunnennarratiivit	31
5.2 Negatiivisten tunnenarratiivit	39
5.3 Välitilan tunnenarratiivit	47
5.4 Tunnenarratiivit sijoitusprosessin aikana ja muutostilanteissa	50
5.5 Tunnenarratiivien kohdistuminen	53

5.5.1 <i>Positivisten tunnenarratiivien kohdistuminen</i>	53
5.5.2 <i>Negatiivisten tunnenarratiivien kohdistuminen</i>	55
5.5.3 <i>Väli tilan tunnennarratiivien kohdistuminen</i>	57
6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	59
7 POHDINTA	63
Lähteet	
Liitteet	

1 JOHDANTO

Tutkielmani aiheena ovat nuorten tunnekokemukset lastensuojelun sijaishuollossa. Olen kiinnostunut siitä, miten tunteet tulevat sanoitetuiksi nuorten omissa kertomuksissa ja mikä merkitys niillä on ollut nuorille itselleen selviytymisessä vaikeista elämäkokemuksista ja toisaalta oman elämän rakentumisessa. Tarkastelen tätä kysymystä käyttäen aineistona Pesäpuu ry:n julkaisemaa teosta *Pinnallatarinoita selviytymiseen (2009)*. Kirjaan on koottu oman syntymäkodin ulkopuolella asuvien nuorten selviytymistarinoita.

Tutkimuksen aihepiiri on varsin vähän tutkittua aluetta, kuten lastensuojelu ylipäänsä on, vaikka lastensuojelun tutkimuskatsauksessa (2007) todetaankin, että sijaishuollon tutkimus on jonkin verran lisääntynyt 2000-luvulla. Nuoret ovat saaneet ääntänsä kuuluviin joissakin sijaishuollon tutkimuksissa. Tutkimukset ovat koskeneet nuoria koulukodeissa, lastenkodeissa tai nuorten päihde- tai huumehoitopaikoissa. (mm. Virokannas 2004, Pösö 2004, Kemppainen 2006, Väyrynen 2007). Tutkimuksissa on käytetty myös lasten tai nuorten itsearviointeja omasta tilanteestaan (mm. Pasanen 2001, Viittala 2002, Eronen 2007, 29–30). Pro gradu tutkielmia, lisensiaattitöitä sekä väitöskirjoja nuorten kokemuksista sijaishuollossa on tehty muun muassa sosiaalityön, kasvatustieteiden ja sosiaalipsykologian laitoksilla (ks. Laitinen 2006, Moberg 2008, Reinikainen 2009). Nuorten (tunne) kokemuksia sijaishuollosta on tutkittu ulkomaisessa tutkimuksessa. Jones ym. (2005) on tutkinut nuorten kiintymyssuhdetta biologiseen- ja sijaisperheeseen. Tutkimus osoittaa, että vaikka nuoret arvioivat elämänlaatusa parantuneen sijoituksen myötä, kiintymys- ja tunnesuhde biologiseen perheeseen säilyivät vahvana, vaikka taustalla olisi ollut traumaattisiakin kokemuksia, kuten hyväksikäyttöä. (Jones ym. 2005, 418.) Fechter-Legget ym. (2010) puolestaan tarkastelee tutkimuksessaan sukulaissijoitusten mahdollisuuksia vastata lasten ja nuorten tunneperäisiin tarpeisiin. Näitä ja muita tämän tutkimuksen kannalta relevantteja tutkimuksia tulen käsittelemään tarkemmin teoriaosuudessa.

Tunteet ovat olleet pitkään tieteellisen tutkimuksen marginaalissa, eikä tunteiden ole katsottu kuuluvan rationaalisenä pidetyn tieteen piiriin. Tunteita onkin vältelty akateemisen tutkimuksen kohteena. Länsimaisissa kulttuureissa tunteita on kuvattu ja eritelty enemmänkin taiteen ja arkitiedon keinoin. Aikaisempi tunnetutkimus on

lähestynyt tunteita lähinnä naturalistisesta lähtökohdasta. Tunteita on pääasiassa tarkasteltu subjektiivisina tai mittaamalla ja tunteiden tutkimus on nähty psykologian erityisalana. (Forsberg 2006a, 29–30.) Kieli ja tunne on mielletty yhdensuuntaisina systeemeinä; kielen avulla kerrotun tunneilmaisun ajatellaan tarjoavan suoraan tietoa ihmisen sisäisestä tilasta (Parkinson 1995, 279). Kuitenkin monilla tieteenaloilla kiinnostus tunteisiin on lisääntynyt viime aikoina, näin myös yhteiskuntatieteiden kohdalla. Tunteita on alettu tarkastella sosiaalisina ja kulttuurisina konstruktioina. Tunteista ei etsitä pelkästään ihmisen sisäisestä maailmasta, vaan niiden nähdään kertovan sosiaalisista käytännöistä ja ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. (Forsberg 2006a, 30.)

Tutkimuksen teoreettisena ja metodologisena tausta-ajatuksena on sosiaalinen konstruktionismi (Berger & Luckmann 1966), jossa tiedon ajatellaan rakentuvan sosiaalisesti. Se tarkastelee sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista sosiaalisissa yhteyksissä. Konstruktionistisesta näkökulmasta tarkasteltuna aineistot mielletään todellisuuden osiksi. Tutkimus lähtee liikkeelle tutkimuskohteen konstruoimasta maailmasta pyrkien hahmottamaan todellisuuden jäsennyystapoja. Tämän lähestymistavan mukaan tutkimuksen kohteena olevaa todellisuutta ei kuitenkaan voida kohdata puhtaana, vaan aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä. Asiat ja ilmiöt hahmottuvat myös aina ajan, paikan ja kulttuurisen ympäristön mukaan. (Jokinen ym. 1999, 39, myös Burr 1995, 3.) Yksilöiden kerrottujen totuuksien suhteellisuus, aikaan ja paikkaan sitoutuminen näkyvät henkilökohtaisissa sosiaalisissa projekteissa. (Erkkilä 2005, 198.) Sosiaalisen konstruktionismin käsite on tärkeä myös narratiiviselle analyysille, jota käytän tässä tutkimuksessa analyysimenetelmänä.

Narratiivinen tarkastelu sopii hyvin kielelliseen tarkasteluun, jossa sosiaalinen todellisuus nähdään relativistisena, eli kertomuksia tai tarinoita pidetään jonkinlaisena versiona todellisuudesta, ei todellisuuden suorana heijastumana. Tutkimuskohteena ei toisin sanoen ole pysyvä todellisuus vaan ihmisten välinen vuorovaikutus ja sen tuotteet, tässä tutkimuksessa nuorten tarinat. Tutkija pyrkii tavoittamaan muuttuvaa ja kontekstisidonnaista tietoa siitä, mitä hänen tutkimiensa ihmisten todellisuus on ja toisaalta kuinka tämä todellisuus tuottaa tutkittavien ihmisten ja heidän kertomustensa todellisuuden. (Saastamoinen 1999, 166.)

Tämän tutkimuksen aihepiiri, tunteet ja tunnekokemukset sijoitettujen nuorten kokemana, on merkityksellinen laajemmassakin kontekstissa. Kuten edellä on todettu, tunteiden tutkimus lastensuojelussa on ollut vähäistä. Tämän tutkimuksen avulla on mahdollista lisätä ymmärrystä sijoitusprosessia koskien ja laajemmin lastensuojeluun kuuluvista tunteista ja tunnekokemuksista. Tunteiden ja tunnekokemusten näkemisen ja ymmärtämisen kautta on mahdollista nähdä niiden merkitys ja tehtävä lapsen ja nuoren kasvussa sekä selviytymisessä vaikeistakin tilanteista ja kokemuksista. Tunteiden kohtaaminen kuuluu myös lastensuojelussa työtä tekevien arkeen. Tämän tutkimuksen avulla on mahdollista lisätä tietoutta ja ymmärrystä niistä mahdollisista tunteista, joita lastensuojelussa tehtävässä työssä ja vuorovaikutuksessa kohdataan.

Tutkimus etenee siten, että luvussa kaksi kerrotaan nuorista lastensuojelun sijaishuollossa. Tarkastelussa ovat nuoret lastensuojelun asiakkaina ja sen mukanaan tuomat erityispiirteet sekä sijaishuolto nuorten kokemana. Luvussa kolme käsitellään tunteita tutkimuksen valossa, avataan tunteiden merkitystä vaikeissa elämänvaiheissa sekä kuvataan niin verbaalisten kuin visuaalistenkin tunteiden tulkitsemista. Neljännessä luvussa esitellään tutkimusongelma, aineisto, narratiivinen analyysi tutkimusmenetelmänä ja miten analyysi on toteutettu tässä tutkimuksessa. Luvussa viisi kerrotaan tutkimuksen keskeiset tulokset ja luvussa kuusi johtopäätökset. Viimeisessä luvussa, seitsemän, kootaan yhteen tutkimusprosessi ja sen kirjallinen tuotos sekä pohditaan tutkijan omaa (tunne) prosessia sekä tutkimuseettisiä kysymyksiä.

2 NUORET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA

2.1 Nuoruus ja lastensuojelu

Nuoruuden käsite määräytyy eri tavoin riippuen asiayhteydestä, ajasta, paikasta ja kontekstuaalisista tekijöistä. Honkatukia ja kumppanit kirjoittavat, että yleisellä tasolla lapsuus ja nuoruus määritellään kehityksen ja kypsymisen ajaksi. Nuori ei ole vielä valmis aikuinen, vaan kehitysvaiheessa oleva yksilö, jota leimaa labiilius. Tähän liittyy normin vastainen käyttäytyminen, kun nuoret eivät vielä tunne itseään tai omia rajojaan. Nuoruuden kehitysvaiheeseen kuuluu riskitekijöitä, seikkailuja ja kokeiluja, joista voi seurata erilaisia ongelmia. Nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset

saattavat myös ”ymmärtää” puberteetti-ikäisten tekoja katsoen niiden kuuluvan tiettyyn elämänvaiheeseen. (Honkatukia ym. 2006a, 212- 213, myös Kivivuori 1994, 175–232.) Postmodernissa ajattelutavassa ei pidetä itsestään selvänä sitä, mikä tulkitaan sosiaalisesti ongelmaksi ja mikä vain erilaiseksi elämäntavaksi, myös puuttumisen oikeutus kyseenalaistetaan. (Forsberg 2003, 36.)

Nuoruuden ikäraajat nähdään yhteiskunnallisesti muuttuvina ja vaihtuvina. Nuoruuden alkamisen nähdään aikaistuvan ja lapsuuden loppuvan yhä varhaisemmassa vaiheessa. Heikkisen (2007) mukaan lastensuojelu ammatillisena käsitteenä, instituutiona tai toimenpiteenä luo nimenomaan miellelyhtymän lapsuudesta, jolloin käsitämme nuoruuden kuuluvan lastensuojelussa lapsuuden sisään. Tässä asetelmassa lapsuus on pääkäsite ja nuoruus sen alakäsite. Nuoruus käsitteenä lastensuojelun kontekstissa tulee parhaiten esiin jälkihuollon yhteydessä, eli 18- ikävuoden jälkeen. Ikärajoja määrittävät lasten ja nuorten institutionaaliset siirtymät kuten ala-asteelta yläasteelle tai sijaishuollosta jälkihuoltoon. (emt., 4-5.) Raitanen (2001) puolestaan kuvaa nuoruutta monitahoisena ja vaikeasti rajattavana ajanjaksona lapsuuden ja aikuisuuden välissä. Nuorten elämäkulussa onkin päällekkäisiä tarinoita kouluajoista itsenäistymiseen, oman työhistorian aloittamiseen, perheellistymiseen tai ylipäänsä uuden elämänsuunnan aloittamiseen. (emt., 187,191.)

Nuoruus jaetaan yleisesti kolmeen eri ajanjaksoon, joiden ikäväli vaihtelee määritelmästä riippuen. Yhden jaottelun mukaisesti nuoruus jaetaan aikaiseen nuoruuteen, jolloin puhutaan ikävuosista 12–14, keskinuoruuteen, tarkoittaen 15–17 vuotiaita sekä myöhäisnuoruuteen, jolloin ajatellaan 18–22 vuotiaiden ikäluokkaa. Nämä muodostavat yhdessä nuoruuden ajanjakson, jossa ihminen kohtaa monenlaisia kehityksellisiä muutoksia suhteessa omaan itseensä ja sosiaaliseen ympäristöön. (ks. Aalberg ym. 1999.) Kehitykselliset haasteet vaihtelevat nuoruuden vaiheiden mukaan. Ensimmäiseen vaiheeseen kuuluvat fyysiset muutokset, keskinuoruuteen taas itsenäistyminen, valmistautuminen työelämään ja kouluttautumiseen. Myöhäisnuoruuden haasteena on edellä mainittujen asioiden toteuttaminen. Myöhäisnuoruudessa tehdään koko elämäntähtäyksen vaikuttavia päätöksiä sekä tunnustetaan omia vahvuuksia ja heikkouksia. (vrt. Zarrett & Eccles 2006.) Tarkasteltaessa nuorten hyvinvointia, nuoruuden haasteilla ja kehitystehtävillä on

tärkeä merkitys. Ratkoessaan haasteita nuoret luovat tilaa nykyiselle ja tulevalla hyvinvoinnille tai pahoinvoinnille. (Ellonen 2008, 18–19.)

Ikä ei sinällään tee nuorista yhtenäistä ryhmää, sillä kronologisesti samanikäisten elämäntilanteet ja – vaiheet vaihtelevat samoin kuin elämänhistoriat. Nuorten toiveet ja kiinnostuksen kohteet eroavat toisistaan. Toisaalta eri-ikäisten elämäntilanteet voivat olla hyvin samanlaisia. (Rantamaa 2001, 54.) Nuoruuteen ikävaiheena kuuluu myös identiteetin voimakas hakeminen ja muotoutuminen. Tarinallisuudella voidaan nähdä olevan keskeisen merkityksen tässä prosessissa. Identiteetin muodostuksessa on kysymys itseymmärryksen lisääntymisestä. Itseymmärrys on tulkintaa itsestä, toisin sanoen ihmiset tekevät selkoa identiteetistään toimiessaan erilaisten tarinoiden kertojina. (Kaasila ym. 2008, 44.)

Yhtäältä laman seurauksena yhteiskunnassamme on keskusteltu lasten ja nuorten psyykkisestä pahoinvoinnista, jossa on painotettu lasten elämän riskejä, aikuisten ja vanhempien vastuuta ja tiukempaa kontrollia. Hyvinvointivaltion rapautuessa ja lasten ja nuorten peruspalveluiden kaventuessa lasten usein tunteisiin vetoava suojelupuhe on vahvistunut. (Forsberg ym. 2006a, 15.) Yhä useammat lapset tulevat lastensuojelun asiakkuuteen. Lastensuojelulapset – ja nuoret ovat lapsuutensa ja nuoruutensa aikana usein monien eri lastensuojeluinstituutioiden, kuten lastenkotien tai koulukotien asiakkaina. (vrt. Pösö 2004, Janhukainen ym. 2004.) Asiakkuudet voivat olla hyvin pitkäkestoisia. Lastensuojelussa lasten ja nuorten kanssa työskenneltäessä aikuisten tuottaman asiantuntijatiedon rinnalle on noussut lapsikeskeisen ajattelun myötä tärkeäksi lasten ja nuorten omat kokemukset ja mielipiteet. Lapsen tai nuoren kanssa työskenneltäessä merkityksellistä on myös se, miten lapsi tai nuori voi osallistua, mitä hän kertoo ja miten puhe tulee kohtaamisessa tulkituksi. (Eskonen ym. 2006, 21–22.)

Nuoria kohdataan sosiaalityössä hyvin monenlaisissa tilanteissa: esimerkiksi väkivallalle altistunut lapsi tai nuori ohjataan turvakotiin, käydään koulun kanssa neuvotteluja epäsosiaalisesti oireilevan nuoren kohdalla tai edustetaan rikokseen syyllistynyttä nuorta oikeusprosessissa. Usein nuoret kohdataan lastensuojelussa osana perhettä tai muuta laajempaa kontekstia. Työskentelykäytännöissä lasten ja nuorten kohdalla tukeudutaan yleisesti kehityspsykologiseen teorian tietoon tai esimerkiksi perhetyön tai verkostotyön teoreettiseen viitekehykseen. Lainsäädäntö on

työskentelyssä vahvasti läsnä erityisesti kunnallisessa lastensuojelutyössä. Kuitenkin sosiaalityössä on viime vuosina vahvistunut lapsilähtöinen työskentely ja uuden lapsikäsitteilyn omaksuminen lapsuustutkimuksen kautta, jossa painopisteinä ovat lasten ja nuorten mieltäminen yksilöiksi, lasten ja nuorten vahvuuksien ja osaamisen osoittaminen, lasten ja nuorten tarpeen tulla havaituksi, kunnioitetuksi ja osalliseksi havaitseminen sekä sen huomioiminen, että lapset ja nuoret voivat vaikuttaa omaan lapsuuteensa. (Forsberg ym. 2006a, 7- 10.) Osaltaan lastensuojelulain muutokset (Lastensuojelulaki 2007/ 417, 8§) ovat vaikuttaneet lapsilähtöisemmän työskentelytoteutuksen omaksumiseen kunnallisessa lastensuojelun sosiaalityössä.

Lapset ja nuoret ja heidän kertomansa näkyvät enemmän lastensuojelun työskentelyssä ja heitä koskeissa asiakirjoissa lastensuojelulain (2007/ 417) muutoksen myötä. Mahdolliset kuvaukset lapsen tai nuoren näkemyksistä ovat kuitenkin suodattuneet sosiaalityöntekijän tulkinnan kautta. Kääriäinen (2006) nostaa esiin lapsen ja nuoren puheen asiakkuuden eri vaiheissa, asiakkuuden alkuvaiheessa, juuri ennen huostaanottoa ja sijaishuollossa. Asiakkuuden alkua on kyseisessä aineistossa vaikea määrittellä, koska aineiston keruun ajankohtana lastensuojelussa ei tehty hallinnollista päätöstä asiakkuuden alkamisesta. Lastensuojeluilmoitusten ja kiireellisten huostaanottojen kohdalla lapset ja nuoret tulevat selkeämmin esiin asiakirjoissa. Yli 12-vuotiaat esiintyivät asiakkuuden alussa lähinnä kuvauksina tehdyistä rikoksista, poissaoloista koulusta tai vanhempiensa kanssa käytyjen riitojen kautta. Asiakkuuden alussa ei ollut keskitytty lapsen puheeseen, mielipiteeseen tai tunnekokemuksiin. Sijaishuoltoon siirryttyään lapset ja nuoret saavat selkeästi oman äänen ja toimijuuden iästä riippumatta. Tämä selittyy osittain sillä, että sijaishuollon onnistumista on säännöllisesti arvioitava juuri lapsen tai nuoren kannalta ja siksi myös heidän asioitaan kirjataan asiakirjoihin. (emt., 45, 61–63.)

Kitinoja (2004) kuvaa lasta tai nuorta lastensuojelun asiakkaana liittyen tutkimukseen, jossa tutkitaan koulukotiin sijoitettujen lasten lapsityyppejä. Kitinojan mukaan lastensuojelun piirissä olevasta tyyppilapsesta on runsaasti tietoa, asiakkuuden alkamisajankohdasta ja erityisesti siitä ajanjaksosta, jolloin hänet on ensimmäistä kertaa sijoitettu kodin ulkopuolelle. (emt., 102.) Lastensuojelun asiakaskertomukset eivät sisällä kokonaisia elämäntarinoita, vaan ovat välähdyksiä jostakin kohtaamisesta tai episodista. Tällaisten dokumenttien pohjalta ei voida lukea yksilön ehyttä tarinaa,

eivätkä nuorten (tunne) kokemukset tule esiin, tai jos tulevat, ne ovat työntekijöiden välittämiä. (Kääriäinen 2006, 48.)

2.2 Nuoret sijaishuollossa

Lastensuojelulain (2007/ 417) 40§:ssä säädetään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuudesta huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen. Huostaanotto on viimesijaisin keino turvata nuoren elämäntilanne, turvallinen kasvu ja kehitys. Tällä toimenpiteellä puututaan voimakkaasti perustuslaillisiin oikeuksiin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaiseen itsemääräämisoikeuteen. Tällaiseen äärimmäiseen puuttumisen keinoon ryhdytään silloin, kun kodin olosuhteen tai nuoren oma käyttäytyminen vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä ja kehitystä. Huostaanottoa tulisi edeltää avohuollon palveluiden käyttö ja niiden osoittautuminen riittämättömiksi sekä arvio siitä, että sijaishuolto on nuoren edun mukaista. Sijaishuollon tulisi olla nuoren nykytilanteeseen nähden parempi vaihtoehto ja sen tulisi vastata nuoren yksilöllisiin tarpeisiin tämän edun mukaisesti. (Lastensuojelulaki 2007/ 417.)

Nuoren tilanne saattaa merkittävästi parantua huostaanoton myötä. Huostaanotto ei kuitenkaan välttämättä samanaikaisesti paranna vanhempien ja huoltajien tilannetta. Huostaanotto on usein vanhemmille raskas kokemus ja kriisin paikka perheessä. Nuoren kodin ulkopuolelle sijoittamiseen liittyy myös häpeän ja syyllisyyden tunteita sekä leimatuksi tuleminen pelkoa niin nuoren kuin vanhempien kohdalla. Kuitenkin sekä nuoren että vanhempien on mahdollista voimaantua ja selviytyä huostaanotosta. (Saarikallio- Torp ym. 2010, 238.)

Sinkkonen (2004) kuvaa turvattomissa oloissa kasvaneilla ja usein lastensuojelun toimenpiteiden kohteena olevilla lapsilla olevan yleisesti emotionaalisia ja käyttäytymisen ongelmia. Pettymyksen sietokyky, tunnetilojen kontrollointi ja muiden tarpeiden huomioon ottaminen voi olla vaikeaa. Lisäksi lastensuojelussa olevilla lapsilla on usein puutteita sosiaalisissa taidoissa. (emt., 122.) Tällaiset edellä mainitut erityispiirteet lastensuojelussa olevilla lapsilla ja nuorilla asettavat erilaisia vaatimuksia lastensuojelun työntekijöiden pyrkimyksille vastata näihin tarpeisiin, muun muassa sijoituksen avulla.

Viittalan (2002) tutkimuksessa, jossa tarkastellaan sikiöaikana alkoholille altistuneita huostaan otettuja lapsia, todetaan, että lapsen suhde biologiseen vanhempaan voi olla merkityksellinen lapsen identiteetin ja minuuden rakentumisen kannalta. (emt., 255.) Lastensuojelulaki säätelee (2007/417, 54 §) lasten ja heidän biologisten vanhempiensa yhteyden säilyttämistä. Huostaanottotilanteissa lasta suojaavana tekijänä voidaan nähdä biologisen vanhemmuuden tukeminen. (Rutter 1987, 327.) Biologiset vanhemmat saattavat säilyä psykologisina vanhempina suhteessa sijoitettuun lapseen tai nuoreen. Sijoitetut lapset ja nuoret saattavat toisaalta kokea jäävänsä syrjään yhteydenpidossa biologisiin vanhempiinsa siinä miten ja kenen ehdoilla yhteydenpitoa tapahtuu (Kananoja & Turunen 1996, 76.) Lasta tai nuorta suojaavana asiana varhaisina vuosina syntyneen kiintymyssuhteen lisäksi voidaan nähdä turvallinen ja tasapainoinen suhde lapsen ja biologisen vanhemman välillä (Rutter 1987, 328.) Vaikeiden ongelmien kanssa kamppaileva vanhempi, esimerkiksi alkoholi- tai mielenterveysongelmainen, ei välttämättä kykene ylläpitämään tällaista suhdetta lapseen.

Erokokemuksen on todettu selittävän osaltaan sijoitetun lapsen hyvinvointia tai pahoinvointia, koska selvittämättömät kokemukset saattavat olla estämässä lasta ottamasta vastaan uusia mahdollisuuksia (Bardy 1989, 13–14.). Sijoitetut lapset ja nuoret nimeävät usein sijaisvanhemmat omiksi vanhemmikseen, vaikka pitäisivät biologisia vanhempia ensisijaisina vanhempinaan. Valkosen (1995) näkemyksen mukaan sekä biologiset että sijaisvanhemmat voivat olla yhtä tärkeitä lapselle tai nuorelle (emt., 19- 20.). Vanhemmuus voi olla jaettava, mutta tämä edellyttää, että sijaisvanhemmat hyväksyvät biologisten vanhempien läsnäolon lapsen elämässä.

Bardy (1989) listaa merkitykselliseksi lapsen myöhemmän selviytymisen kannalta sijaisvanhempien ilon sijoitetusta lapsesta, lapsen taustan arvostamisen ja avoimuuden biologisia vanhempia kohtaan (emt., 14–15.). Sijoitetun lapsen tai nuoren suojaavana kokemuksena voivat olla useat kiintymyssuhteet esimerkiksi omassa sosiaalisessa verkostossa. Tällaisia voivat olla ystävät, muut välittävät aikuiset, opettaja, sosiaalityöntekijä ja niin edelleen. Useiden kiintymyssuhteiden luoma turva korostuu erityisesti niiden lasten kohdalla, joilla ei ole kontaktia biologisiin vanhempiinsa. (Viittala 2001, 261.)

Jones ym. (2005) kirjoittaa, että lastensuojelun asiakkaina olevien ja sijaishuollossa elävien lasten ja nuorten ääntä kuullaan harvoin tutkimuksessa tai heitä koskevissa huoltosuunnitelmissa. Jonesin tutkimuksessa 17–24 vuotiaat nuoret nimesivät syntymäperheensä ensisijaiseksi kiintymyksen kohteeksi sijaishuollossa olleessaan. Kuitenkaan he eivät kääntyneet biologisten vanhempien puoleen vaikeuksien kohdatessa tai halutessaan puhua tunteistaan. Nuoret, jotka olivat olleet sijoitettuina useammassa sijaisperheissä, eivät kokeneet kuuluvansa mihinkään perheeseen. Nuoret eivät myöskään kokeneet tulleen kuulluksi sosiaalityöntekijän taholta sijoitusprosessin aikana. (vrt. Jones ym. 2005.)

Fox ym. (2006) toteaa amerikkalaisessa tutkimuskatsauksessaan, että sijoitetut lapset kokivat pääsääntöisesti turvallisuuden tunnetta sijaiskodissaan. Lapset kuvasivat sijaiskotiaan paikaksi, jossa heillä on ”turvallisempi olo kuin missään muualla maailmassa”. Lapset kertoivat kokevansa enemmän turvallisuutta sijaishuoltoapaikassaan kuin biologisessa kodissaan. Samassa tutkimuksessa todetaan, että pitkäaikaisesti sijoitetut lapset ja nuoret kokivat usein sijaisperheen jäsenet omaksi perheekseen. Kuitenkin lasten ja nuorten todettiin tarvitsevan tukea rakentaessaan uusia ihmissuhteita suhteessa sijaisperheeseen tai esimerkiksi uuteen kouluun. (Verkkajulkaisu 13.12.2006.)

Fechter- Leggett ym. (2010) toteaa, että sukulaissijoitusta pidetään usein muita sijaishuoltoapaikkoja parempana vaihtoehtona lapsen hyvinvoinnin kannalta. Tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, onko sukulaissijoituksella yhteyttä parempaan psyykkiseen hyvinvointiin aikuisiällä. Tutkimuksessa todetaan, että sijoitetun lapsen ja nuoren psyykkisen hyvinvoinnin kannalta tärkeämpää on löytää lapselle ja hänen erityistarpeisiinsa yhteen sopiva sijaishuoltoapaikka, jossa otetaan huomioon erilaisia tekijöitä, kuten sijoituksen pysyvyys. Muita huomioitavia tekijöitä ovat muun muassa sijaishuoltoapaikan johdonmukaisuus kasvatuksellisissa ja psyykkisen hyvinvoinnin kysymyksissä. (emt., 206–213.)

2.3 Riski- ja suojaavia tekijöitä nuorten elämässä

Vaikeissa elämäntilanteissa tai riskioiloissa elävistä lapsista, nuorista ja aikuisista tiedetään jonkin verran. (vrt. Virtanen 1995, 51; Viittala 2001, 26.) Riskitekijöitä ja

suojaavia tekijöitä koskevissa tutkimuksissa on käytetty joustavuuden tai selviytymisen käsitettä (resilience). (vrt. Rutter 1987, Ungar 2004, 2005a.) Lapsilla ja nuorilla on elämäntilanteissaan suojaavia tekijöitä, eli yksilön selviytymismahdollisuuksia parantavia tekijöitä. Nämä vaikuttavat yksilön olosuhteisiin ja vahvistavat hänen sisäisiä voimavaroja. Riskitekijät puolestaan heikentävät selviytymismahdollisuuksia joko ulkoisia olosuhteita kuormittamalla tai lisäämällä haavoittuvuutta sisäisten voimavarojen heikentymisen vuoksi. (Viittala 2002, 26.) Ungar (2005a) kirjoittaa, että ilman riskejä ei ole selviytymisen käsitettäkään. Selviytymisen (resilience) käsite sisältää tekijöitä ja prosesseja, jotka kuvaavat yksilön suoriutumista ja selviytymistä huolimatta monenlaisista hyvinvointia uhkaavista tekijöistä. Selviytymisen vastakohtana voidaan nähdä haavoittuvaisuus. Selviytyminen voidaan käsittää monimutkaisina yksilön (selviytyminen) strategioina, joiden avulla on mahdollista päästä vaikeiden kokemusten yli. Selviytyminen voidaan ymmärtää ekologisesti dynaamisena ja vastavuoroisesti riippuvaisina prosesseina. Selviytyminen on lopputulos kokemuksesta ja identiteetin rakentumisesta. (emt., 91–92.) Edelleen yksilön selviytyminen on tulosta myös luonteenpiirteistä ja kapasiteetista. Se voidaan nähdä tuloksena ihmisten välisistä prosesseista, jotka helpottavat biologisten, psykologisten ja sosiaalisten riskitekijöiden vaikutuksia. (Ungar 2005b, 321.)

Nuorten tai heidän vanhempiensa elämässä riskitekijöinä voidaan nähdä muun muassa mielenterveysongelmat, epäonnistuneet koulukokemukset, lainrikkomukset, vankilatuomiot, häiriintynyt seksuaalinen käyttäytyminen ja huume- tai alkoholi-ongelma. (Streissguth ym 1997, 25- 39.) Myös sijoittaminen kodin ulkopuolella voidaan nähdä riskitekijänä. Tähän tilanteeseen liittyy voimakkaita tunteita. Lapsen tai nuoren kehitystä vaarantavia tai suojaavia tekijöitä ovat myös synnynnäiset tekijät, kuten temperamentti ja emotionaalinen herkkyyys sekä ympäristö- ja sosiaalis- taloudelliset tekijät. (Pasanen 2001, 16, 29.) Riski- ja suojaavien tekijöiden yhteyden lapsen tai nuoren kasvuun ja kehittymiseen vaikuttavat yksilön psykofysiologiset ominaisuudet, kehitysvaiheen herkkyystekijät, tulkinnat tapahtumista, perheen sisäinen vuorovaikutussysteemi ja laajemman sosiaalisen ympäristön stressitekijät. Perheen sisäisten riskitekijöiden on todettu selittävän lasten ja nuorten oirekäyttäytymistä, kuten epäsosiaalista tai väkivaltaista käyttäytymistä. (vrt. Barr ym. 1996, Rutter 1987.)

Yksi merkittävä riskitekijä nuoren elämässä on masennus. Masentuneisuuden yleisyys liittyy nuoruuden kehityshaasteisiin ja niiden aiheuttamiin voimakkaisiin tunteisiin ja mielialan vaihteluihin. Pitkittyessään masennus muodostaa uhan yksilön nykyiselle ja tulevalle kehitykselle ja hyvinvoinnille. Masentuneilla nuorilla on enemmän esimerkiksi itsetuhoisia ajatuksia ja psykososiaalisia ongelmia kuin muilla nuorilla. (Ellonen 2008, 19–21.) Masentuneisuuden myötä nuorilla voi olla vaikeuksia kognitiivisessa ja sosiaalisessa kehityksessä, koulumenestyksessä ja myöhemmin työelämässä. (vrt. Kovacs ym.1991.) Nuorten elämässä voi olla erilaisia tekijöitä, jotka lisäävät masentuneisuutta. Usein tekijät liittyvät nuoren ominaisuuksiin, perheen sisäisiin kysymyksiin sekä elinympäristössä oleviin tekijöihin. (Ellonen 2008, 19–21.)

Toinen mahdollinen riskitekijä ja oire nuoren pahoinvoinnista on erilainen rikekäyttäytyminen. Rikkeellä tai rikoksella voidaan tarkoittaa lain ja normien rikkomista. (Ellonen 2006, 26.) Rikekäyttäytymisellä on pitkäkestoisia vaikutuksia yksilöön; tällainen käyttäytyminen voi jatkua aikuisuuteen. Pitkäkestoisia vaikutuksia on nähtävillä myös kouluttautumisessa, joka saattaa jäädä heikolle tasolle. (vrt. Tanner ym.1999.) Lyhytkestoisina rikekäyttäytymisen vaikutuksina nähdään lisääntynyt huumausaineiden käyttö, masentuneisuus sekä itsemurhariski. Nuorten rikekäyttäytyminen vaikuttaa todetusti myös koko perheen dynamiikkaan. (Ellonen 2008, 24–25.)

Nuorten kasvuoloihin vaikuttavat olennaisesti vanhempien olosuhteet. Työttömyyden, taloudellisen ahdingon ja työn kuormituksen lisääntyminen vaikuttavat nuorten hyvinvointiin vanhempien kautta. (Järventie ym. 2001, 11–12.) Perheen sisäisiä riskitekijöitä ovat yleisesti vanhempien pitkäaikaiset päihdeongelmat, perheen sisäiset ristiriidat, riittämätön vanhemmuus, perheväkivalta tai mielenterveysongelmat (vrt. Hiitola 2008.) Vastaavasti vanhempien selviytymisen voidaan nähdä tukevan nuorten selviytymistä. Myönteiset muutokset vanhempien elämäntilanteessa luovat mahdollisesti toiveikkuutta ja uskoa omiin voimavaroihin ja selviytymiseen. (Saarikallio- Torp ym. 2010, 237–238.) Yhteiskunnallisella tasolla tarkastellessa on nähtävissä kasautuvia riskejä nuorten elinoloissa. Lastensuojelun asiakkaana olevat perheet ovat usein köyhempiä kuin muut perheet ja koulutustaso sekä työllisyystilanne nuorena aikuisena merkittävästi heikompi. (vrt. Heino 2007, Bardy 2001.)

Tutkimuksissa on osoitettu merkityksellisiksi yksilön käsitykset ja tunteet itsestään sekä sosiaalisesta ympäristöstään. Tärkeitä ovat myös kyky selviytyä elämänmuutoksista sekä kyky kontrolloida omaa elämäänsä. Tällaiset käsitykset ja tunteet ovat sekä kognitiivisia ja affektiivisia. Yksilöä vaikeissa tilanteissa tai elämänvaiheissa suojaaviksi tekijöiksi on havaittu omanarvontunto, itsetunto, itseluottamus ja elämässä selviytymisen tunne. Tällaisten tunteiden syntymiseen vaikuttavat vuorovaikutussuhteet, jotka ovat turvallisia ja tasapainoisia sekä rakkauteen perustuvia ja henkilökohtaisia. Yksilöä suojaavana asiana nähdään myös erilaiset onnistumiset merkityksellisissä asioissa tai tehtävissä. Varhaislapsuuden kiintymyssuhde vanhempaan on merkittävin tekijä itseluottamuksen ja itsetunnon syntymisen kannalta. Vaikeissa elämänvaiheissa tai erilaisissa riskitilanteissa suojaavana tekijänä on taustalla oleva tai aikaisemmin ollut turvallinen sekä tasapainoinen suhde vanhempaan. Käsitykset itsestä ja omasta selviytymisestä muokkautuvat kuitenkin koko elämän ajan erilaisten kokemusten myötä. (Rutter 1987, 327–328.).

Tässä luvussa olen käsitellyt nuoria lastensuojelun sijaishuollon asiakkaina. Olen tarkastellut nuoruuden ajanjakson mukanaan tuomia erityispiirteitä ja vaatimuksia lastensuojelun työskentelyyn. Käsittelin luvussa myös riski- ja suojaavien tekijöiden merkitystä nuorten elämässä selviytymisen näkökulmasta. Tunteet ovat kulkeneet edellä esitettyjen asioiden mukana. Tämä luku pohjustaa lukua kolme, jossa paneudun tarkemmin tunteisiin osana tutkimusta ja nuoren vaikeissa elämäntilanteissa.

3 TUNTEET TUTKIMUKSESSA

3.1 Tunnetutkimuksesta

Yleiskäsitettä *tunne* on vaikea määritellä. Psykologit ja filosofit ovat kiistelleet käsitteen täsmällisestä merkityksestä yli sadan vuoden ajan. Goleman (1998) määrittelee tunteen merkityksen siten, että hänen mukaansa tunteen, mielialan ja luonteen käsitteet muodostavat limittyvien merkitysten kentän. Yksiselitteiset tunteet, kuten viha tai pelko muodostavat merkityskentän ytimen, yksiselitteisten tunteiden muunnelmat tai vähemmän selkeät tunteet ovat merkityskentän sumeampia jäseniä. Vaimeammat ja pitkäkestoisemmat tunteet ovat puolestaan jo mielialoja.

Luonnetyypeistä puhutaan, kun ihmisellä on taipumusta tietynlaisiin tunteisiin tai tunnetiloihin. Tunnehäiriöt, kuten masennus ovat kaukana tunteen käsitteestä liittyen muihin merkityskenttiin. (emt., 341- 342.)

Myös perustunteiden olemassaolosta kiistellään. Perustunteiksi on nimetty usein viha, pelko, yllätys, suru, ilo ja inho. Muiden tunteiden voidaan ajatella syntyvän näiden yhdistelmistä. (Tuovila 2005, 4.) Ortony ym. (1990) väittää, että perustunneluettelot ovat hyvin heterogeenisia, jonka vuoksi psykologisin perustein syntyneitä perustunteen määrittelyä ei voi olla. Sen sijaan tunteissa itsessään voi olla erilaisia elementtejä, joiden perusteella niitä on mahdollista ryhmitellä. (emt., 315- 330.)

Tuovila kuvaa väitöskirjassaan (2005) ja artikkeleissaan (2006, 2008) tunnesanoja ja niiden semanttista merkitystä. Hän kirjoittaa, että tunteet ja tarve sanallistaa niitä ovat kulttuurinen, universaali asia. Usein ajatellaan, että kaikilla ihmisillä kaikkialla maailmassa on samoja perustunteita. Tunteet voidaan nähdä kulttuurisesti konstruoituina, muodostuen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ollen osa kulttuurista merkitysjärjestelmää. Kognitiivisessa prosessissa kokemus käsitteellis-kielellisesti representoituu ajatuksesta kieleksi. Tunteet eivät ole lähtökohtaisesti kielellinen ilmiö, mutta kuitenkin yksi olennaisin tapa tutkia tunteita on juuri kieli. (Tuovila 2008, 154-155.) Kognitiivisissa tunneteorioissa pidetään tunteita yhtenä tiedon muotona. Tämän teorian mukaan ajatellaan kaikkiin ihmisen tietoisuuden kokonaisvaltaisiin tiloihin liittyvän niin kognitiivisia kuin emotionaalisiakin puolia. (Tuovila 2005, 21.)

Tunteita voidaan lähestyä eri tavoin ja ajatella niistä seuraavan erilaisia asioita sen mukaan, ajatellaanko tunteiden sijoittuvan ja syntyvän pään sisällä, muussa vartalossa, sydämessä, sielussa, mielessä, puheessa tai vuorovaikutuksessa. (Forsberg ym. 2006b, 11.) Relativistisen näkemyksen mukaan tunteet varastoituvat ja säilöytyvät kieleen. Kieli on apuna tunnejärjestelmän ylläpitämisessä ja kielen avulla myös lapsi oppii tunteet ja niiden kulttuurin mukaisen käytön. Ihmisen käsitys tunteesta välittyy kielen avulla. Kielellä ja kulttuurilla onkin suuri vaikutus sisäisten tuntemusten kokemiseen. (vrt. Wierzbickan 1995.)

Näre (1999) kirjoittaa, että yhteiskunnassamme tunteet muovaavat niin julkista elämää kuin yksityisiä suhteitakin. Yksilöllistymisen myötä sosiaalisia suhteita rakennetaan entistä voimakkaammin tunne-elämän pohjalta. (Näre 1999, 9-11.)

Tunteiden sosiaalisia ulottuvuuksista kiinnostunut Parkinson (1995) kuvaa sitä, että tunne ei ole sitä, mitä tapahtuu kokemuksessamme vaan paremminkin erityinen sosiaalisen kanssakäymisen muoto omine sääntöineen. Parkinsonin mukaan tunne on tapa esittää vaatimuksia asioista, jotka eivät ole ratkaistavissa yksiselitteiseen evidenssiin vetoamalla. Tunne on emotionaalista niiden sosiaalisten funktioiden vuoksi, joita se palvelee. (emt., 295.)

Yhteiskuntatieteissä tunteiden ja tunneprosessien tematisointi on ollut vähäistä. Tunneteeman käsittelyä tutkimuksissa on jarruttanut yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen soveltuvan metodologisen ja teoreettisen välineistön vähyys tunteiden tutkimisen kohdalla. Tunteiden vähäinen näkyminen tutkimuksissa johtuu myös siitä, että niiden on ajateltu olevan privaatteja ja yksityisiä, eikä niiden merkitystä yhteiskunnallisissa prosesseissa ole juuri haluttu nähdä. Kuitenkin tunnetutkimusta on tehty muun muassa naistutkimuksessa ja psykologiassa. (Näre 1999, 9-11.)

Näre jatkaa tunteiden sosiologiasta, joka painottaa psykologialle tyypillisen yksilöiden tunnesisältöjen kehityksen ja erittelyn sijaan tunteiden merkityksen tutkimista yhteisöjen rakentumisessa. Tunteissa on sekä pysyvä, yhteisesti jaettu ja koettu sekä muuntuva, sosiaalisesti ja kulttuurisesti määräytyvä puolensa. Ruumiilliset tuntemukset ja elämykset ovat tunteiden biologista perustaa. Tunteiden psykologinen pohja kehittyy ja sisäistyy objektisuhteissa, lapsuuden vuorovaikutussuhteista lähtien. Näillä lapsuuden objektisuhteilla kuten myöhemmilläkin suhteilla on tärkeä merkitys yksilön koko elämän ajan. Lisäksi kulttuuriset arvot ja uskomukset vaikuttavat tunnekokemuksiin. Erityisesti häpeän, syyllisyyden ja kunnian kokemisen taustalla on kulttuuriset oikean ja väärän käsitykset. Sosiaaliset normit ja roolit puolestaan säätelevät toimintaa, jossa tunteet ilmenevät. (emt., 9-11.)

Tunteita voidaan tarkastella edellä mainittujen teorioiden lisäksi monesta eri näkökulmasta, kuten psykoanalyttisesta, fenomenologisesta, relationalistisesta tai psykohistoriallisesta näkökulmasta. Fenomenologinen näkökulma tulkitsee tunteita niiden kokemuksellisuuden kautta. Tarkasteltaessa tunteita relationalistisesta näkökulma, kiinnitetään huomio toimijoiden välisiin suhteisiin, niin emotionaaliin kuin valtasuhteisiin. Psykoanalyttisesta ja psykohistoriallisesta näkökulmasta

puolestaan tarkastellaan tunteita muovaavia kokemuksia, jotka piirtyvät yksilön tunnevarastoksi. (Näre 1999, 11.)

Näre (1999) korostaa, että sosiaalisten olosuhteiden selitysvoima yksilöiden kohtaloissa jää helposti ohueksi, jos ei oteta huomioon psykohistoriallista ulottuvuutta, yksilön kokemushistoriaa ja emotionaalista pohjaa. Koska kokemukset jättävät jälkensä yksilön tunnerakenteisiin, samassa sosiaalisessa asemassa tai tilanteessa olevat yksilöt voivat olla erilaisissa mentaalisisäisissä suhteissa elämänhallintaan, vastoinikäymisistä selviytymiseen, pärjäämiseen ja menestymiseen. (emt., 11–12.)

Ronkainen (1999) avaa tunteiden rakentumista konstruktionistisesta sosiaalipsykologisesta näkökulmasta. Tunteminen on merkityksellistämistä, jossa yksilöhistoria, sosiaalinen kognitio ja tilanne kietoutuvat tuntemuksiin. Tunteita ei nähdä pelkkinä reaktioina tai vaistonvaraisina. Ne eivät ole liioin pelkästään sosiaalisen ulkopuolelle sijoituvia, vaan jatkuvasti rakennettuja ja rakentuvia osana prosessia, jossa tilanteelle, itselle ja kokemukselle haetaan tulkintaa. Niin ikään tunteet rakenteellistuvat ja säännönmukaistuvat tavalla, joka heijastaa sosiaalista todellisuutta. Toisin sanoen tilanteiden ja tulkintojen historia on osa yksilön tunteiden konstruointia, jota ohjaa tietty säännönmukaisuus. Ronkainen jatkaa, että tunteet ottavat kantaa siihen tapahtumasarjaan, jossa tunne eletään, sekä tuntevaan minään. Tunteet, kuten hyvä, paha, oikea tai väärä, merkityksellistävät niin koettua kuin kokijaakin. Tunteet ovat siis osa sosiaalista tietoa tai taitoa, joka yksilölle kehittyy vaikeassakin todellisuudessa selviytymiseksi. Tunteet toimivat tietoista ajattelua nopeammin, joten ne kertovat sen, kuinka tilanteessa tulisi toimia. Tunteet ovat opittuja ja toimintaa ohjaavia sisältäen tiedostamatonta tietoa todellisuudesta. Tunteet voidaan nähdä myös sosiaalisesti ja diskursiivisesti tuotettuina. Ne arvottavat ja arvioivat sekä sitovat kulttuurin symboliseen järjestykseen. (emt., 132–134.)

Forsberg (2001, 5 sekä 2006b, 12–14) kirjoittaa sosiaalisesta konstruktionismista tunteiden ymmärtämisen apuna sosiaalityön kontekstissa. Tunteita tarkastellaan sosiokulttuurisina rakennelmina. Konstruktionistinen lähestymistapa on kiinnostunut siitä, miten tunteet muotoutuvat sosiaalisessa toiminnassa, tietyssä historiallisessa ja kulttuurisessa, tunnenormien määrittämässä ympäristössä. Tunteet voidaan nähdä menneiden tai keskeneräisten kokemusten ilmentäjinä. Yksilön tehtävä on tunteiden

henkilökohtainen työstäminen ja haltuun ottaminen. Tärkeää on tarkastella tunteiden funktioita ja niiden seurauksia tuottavaa luonnetta. (vrt. Harré 1986.) Tunteet voidaan nähdä resurssina, joita käytetään määrittämään identiteettiä ja orientaatiota. Näin ollen tunteiden merkitykset voivat vaihdella eri tilanteissa. Tunteita on mahdollista tarkastella toiminnallisina ja tilannesidonnaisina. (Forsberg 2001, 11–12.) Tunteilla on sosiaalisia ulottuvuuksia, toisin sanoen tunne itsessään ei käsitä mitään erityistä, mutta se on emotionaalista niiden sosiaalisten funktioiden vuoksi joita se palvelee. Tunne ei siis tämän näkemyksen mukaan ole sitä, mitä tapahtuu kokemuksessamme vaan erityinen keskinäinen kanssakäymisen muoto omine sääntöineen. (Parkinson 1995, 295.)

Kielellä on keskeinen asema konstruktionistisessa tunteiden tulkinnassa. Kielen avulla tehdään ja muovataan tunteita. Kieli myös vaikuttaa siihen, miten tunteet jäsentyvät. Kielen ja tunteiden välinen suhde nähdään välittyneenä. Tunteet nähdään osana käyttäytymistä ja rationaalista toimintaa. Esimerkiksi kirjoitustoiminnassa tunteita rakennetaan aktiivisesti. Kirjoittaminen on myös tapa järjestää tunteita. (Forsberg 2001, 5-6, 8.) Tunteita voidaan lähestyä konstruktionistisen tulkinnan kautta tekemisenä tai yksilön tekemisen kohteena. (vrt. Forsberg 2006a sekä 2006b.)

Tarinallista aineistoa on mahdollista lähestyä monelta suunnalta ja useasta näkökulmasta katsoen. Tarkastelen tässä tutkimuksessa tunteita konstruktionistisesta viitekehyksestä käsin. Konstruktionistinen näkemys tuntemiseen merkityksellistämisenä, jossa yksilöhistoria, sosiaalinen kognitio ja tilanne kietoutuvat tuntemuksiin soveltuvat tämän tutkimuksen aineistollisiin ja metodologisiin lähtökohtiin, sekä yhteiskuntatieteelliseen viitekehykseen laajemmin. Tarkastelen tunteita sosiaalisina, aikaan ja paikkaan liittyvinä konstruktionina sekä tilannesidonnaisina kielenkäytön, kommunikoinnin ja toiminnan tapoina (vrt. Forsberg 2001.)

3.2 Tunteiden merkitys vaikeissa elämänvaiheissa

Vaikeisiin elämäntilanteisiin voi liittyä voimakkaita tunnekokemuksia. Kokemukset ovat usein myös traumatisoivia. Traumaattisella elämäkokemuksella tarkoitetaan yleensä dramaattista, ennustamatonta ja kontrolloimatonta tapahtumaa, johon voi

liittyä esimerkiksi kuolemaa, vakavaa hengenvaaraa tai fyysisen koskemattomuuden uhkaa tai sen loukkaamista. Tällainen tapahtuma voi olla esimerkiksi ruumiillinen pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö. Tällaisessa tilanteessa ihminen kokee voimakkaita tunteita; sietämätöntä pelkoa, turvattomuutta, avuttomuutta tai kauhua. Traumatisoituminen voi seurata myös kasautuvista tai kertautuvista kokemuksista. Kasautuvassa kokemuksessa on kyse useammasta samanaikaisesta tai peräkkäisestä psyykettä koettelevasta tilanteesta, kertautuva kokemus on taas saman traumatisoivan tilanteen uusiutumista, kuten lapsen toistuva seksuaalinen hyväksikäyttö. Vaikeissa tai traumaattisissa elämäntilanteissa ihmisen on usein vaikea sanoittaa kokemuksiaan ja kokemusten mieleen palauttaminen ja muistelemine saattaa olla emotionaalisesti vaikeaa. (vrt. Uusitalo 2006.)

Traumatutkimuksessa on todettu, että väkivaltaisessa ilmapiirissä eläminen on lapselle yhtä vahingollista kuin väkivallan kohteeksi joutuminen. Vaikka lapsi ei olisi nähnyt tai kuullut väkivaltaepisodeja, hän aistii niiden seurauksena kiristyneen ilmapiirin kotona, mahdollisesti havaitsee pahoinpitelyn jäljet ja saattaa kokea vanhempien huolenpidon herpaantumisen. (vrt. Holden 1998.) Vaikeista kokemuksista selviämiseen vaikuttavat yksilön psyykkiset ominaisuudet, sosiaalinen tuki sekä laajempi elämisen konteksti. (vrt. Laitinen ym. 2008.)

Eskonen (2001) kirjoittaa lapsen läheiseen suhteeseen liittyvästä väkivallasta. Tällaisessa tilanteessa lasta voi tarkastella aktiivisena toimijana, jolla voidaan viitata lapsen kykyyn tuottaa itse merkityksiä toimintaansa ja kykyyn vaikuttaa omiin vuorovaikutussuhteisiinsa. Tämän tutkimuksen orientaation mukaisesti voidaan ajatella lapsen tuottavan aktiivisesti tunnemerkitseviä erilaisissa tilanteissa. Lapsen tai nuoren mahdollisuus vaikuttaa tilanteiden ohjautumiseen vaihtelee kuitenkin paljon tilanteesta riippuen. (emt., 22-23.)

Myös Forsberg (2001) kuvaa läheisten keskinäistä väkivaltaa ja siinä lapsen erityisen aseman korostumisesta läheisten väkivallan näkijänä, kokijana ja kohteena. Myös aikuiselle lasta koskettava väkivalta saattaa olla hyvin ahdistavaa, koska se kyseenalaistaa kulttuurisen vallalla olevan käsityksen onnellisesta lapsuudesta ja perheestä onnen tyyssijana. Läheisten keskinäinen väkivalta on kulttuurissamme emotionaalisesti latautunut ilmiö kenen tahansa näkökulmasta katsoen. (emt., 7.)

Emootioilla voidaan nähdä olevan erilaisia tehtäviä vaikeista elämäntilanteista tai traumaista selviämässä. Emootioihin nähdään kuuluvan tyypillisesti a) tietoisien mielentilan, johon kuuluu tunnistettava tunteen laatu ja joka on suuntautunut johonkin kohteeseen, b) jonkinlaisen ruumiillisen liikustilan, c) tunnistettavia kasvoniilmeitä, äänensävyjä ja eleitä sekä d) valmiuden määrätynlaisiin tekoihin tai toimintaan. (vrt. Oatley ym. 1996.) Tunteilla on tärkeä rooli ihmisen sosiaalisen elämän säätelyssä. Tunteen ovat erikoistuneita reaktioita, joilla yksilö reagoi ympäristössä olevaan vaaraan tai mahdollisuuteen, valmistautuen joko torjumaan tai hyödyntämään sen. (Takala 1998, 18.)

Narratiivinen tutkimusote on yleistynyt 2000-luvulla psyykkisesti haavoittuneiden ihmisten elämäkokemusten tutkimisessa, muun muassa surun ja lapsen kaltoin kohtelun tutkimuksissa (vrt. Uusitalo 2006, Behl ym. 2002, Gilbert 2001, Murbhy ym. 2003.) Tutkimusta on tehty narratiivisesti selviytymisen ja toipumisen näkökulmasta; mielenkiinnon kohteena ovat olleet identiteettityö sekä identiteetin rakentumisen kysymykset. (Laitinen ym. 2008, 109–110.)

Vaikeassa elämäntilanteessa siitä puhuminen (tai kirjoittaminen) palvelee lapsen tai nuoren kohdalla samoja asioita kuin aikuisellakin. Omista kokemuksista voidaan kertoa, koska halutaan jakaa kokemus toisen kanssa tai kertoakseen itsestään toiselle. Vaikeassa elämäntilanteesta kertoessaan lapsi tai nuori pyrkii tyypillisesti ratkaisemaan tilanteeseen liittyviä ongelmia. Kerronnan avulla ohjataan myös kokemuksia ja luodaan suhteita ympäristöön. Tunteet ovat tärkeässä roolissa kerronnassa. Vaikeasta tapahtumasta yhä uudelleen ja uudelleen kertomalla lapsi tai nuori voi saavuttaa varmuuden siitä, että pystyy hallitsemaan tapahtumaan liittyviä tunteita. Kerronnan kautta onkin mahdollista saavuttaa tunne elämähallinnasta. (Engel 1995, 41, 84.)

Lapset ja nuoret kertovat vaikeista elämäntilanteistaan, kuten väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksesta usein muuten kuin suoraan puhumalla. Muita tapoja ovat esimerkiksi piirtäminen, leikki, liikkeiden käyttäminen tai fyysisellä olemuksellaan viestiminen. Kertoessaan suoraan sanallisesti tapahtumista, kuvaukset ovat usein hyvin konkreettisia, toimintaa kuvaavia. Suoraan kerrontaan liittyy myös tunteiden sanallinen kuvaaminen. Lapset kertovat, miltä heistä on tilanteessa tuntunut. Nonverbaali viestintä liittyy usein tunnekokemusten kuvaamiseen. Lapsi esimerkiksi

piirtää, miltä hänestä on tuntunut. Tällainen tunteita tuottava ja ilmaiseva kerronta on lapsen itsensä kannalta terapeutista. (Eskonen 2001, 30–32.)

3.3 Tunteiden tulkintaa – tutkimusmenetelmällisiä pohdintoja

Tunteita tutkitaan ja tulkitaan usein verbaalisesti, kielen avulla puhuttuna tai kirjoitettuna. Tuovilan (2005) mukaan toisten ihmisten tunteiden ymmärtämisen voi ajatella perustuvan muiden yksilöiden sisäisten kognitiivisten tilojen mallintamiselle. Tällä tarkoitetaan sitä, että aivot voivat representoida esimerkiksi toisen ihmisen ilmeiden ja kehollisen käyttäytymisen perusteella, että tämä on pelossaan. (emt. 39.) Kognitiotieteessä puhutaan yhteisestä mentaalista representaatiosta, mieleen kerätyistä merkityssisällöistä. (Karihalme 1999, 31.) Tunteita käsitteellistetään kielen avulla, niitä tutkitaan ja tulkitaan kielen avulla. Havainnoista myös kerrotaan usein kieltä käyttäen. (Tuovila 2005, Forsberg 2001.) Tapamme hahmottaa maailmaa tapahtuu ajattelun, mielikuvien ja kielen kautta. Kielellä on psykologinen ja sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuutensa. (vrt. Tuovila, 2005.) Lähestymme tunteiden tulkintaa kielen avulla tarkastellen esimerkiksi niiden sosiaalisia ulottuvuuksia (vrt. Parrott ym. 1996.) tai biologisia ulottuvuuksia (vrt. Fridlund ym. 1996.)

Tunteita on mahdollista lukea ja ymmärtää myös kuvallisesta aineistosta. Käsitellen tässä osiossa laajemmin kuvallisen aineiston tulkintaa, vaikka tämän tutkimuksen kuvallinen aineisto onkin suppea. Tämä valinta on perusteltavissa sillä, että kuvallista aineistoa on käsitelty melko vähän yhteiskunnallisessa tutkimuksessa tai metodioppaissa. Kuvallisen aineiston käyttö ja analyysi vaatiikin erityistä asiaan paneutumista.

Kohlerin (2008) mukaan sosiaalitutkimuksessa on tapahtunut niin sanottu visuaalinen käänne, kuitenkin kuvia on käytetty jo ennen tätä. Visuaalinen teknologia on pitkään tarjonnut erilaisia tapoja kerätä aineistoa sosiaalitieteisiin. Niin sanotun narratiivisen käänteen myötä tutkijat ovat siirtyneet aiemmin vallalla olleen realismin ja illustration yli näkemään kuvat ”tekstinä”, joita on mahdollista lukea tulkitsevasti, kuten kirjoitettua aineistoa. Huomio keskittyy siihen, miten ja miksi kuvat on tuotettu sekä erilaisiin yleisöihin niitä lukemassa. Kuten puhutut narratiivit, kuvat sisältävät

teorioita, jotka perustuvat kuvantekijöiden ymmärrykseen siitä, mitä he kuvassa näkevät. Tutkijan tulisi kysyä, miksi juuri tällainen kuva on luotu, mikä on ollut tekijän tarkoitus kuvan tekemisen hetkellä, mitä muuta kuvasta on luettavissa sekä liittyykö se mahdolliseen muuhun tekstiin. (emt., 2008, 142- 144.)

Kuten tekstiperäisissä metodeissa, visuaalisessa narratiivien analyysissa on ensiarvoisen tärkeää lukea kuvia yksityiskohtaisesti. Visuaalisessa analyysissa voidaan konstruoida kertomusta kuvan syntymisestä, kuvaa itseään sekä sitä, miten eri yleisöt sitä tulkitsevat. Ensimmäinen lähestymistapa tutkii sitä, miten ja milloin kuva on tehty, kuvan tekijän ja sen vastaanottajan sosiaalisia identiteettejä ja muita relevantteja ulottuvuuksia. Toinen lähestymistapa tutkii (mieli)kuvaa, tarkastellen tarinaa kuvassa, mitä se sisältää, miten sen eri komponentit on järjestetty tai miten niitä on kuvassa käytetty. Kolmas keskittyy yleisöön, näiden reaktioihin ja esimerkiksi tarinoin, joita katsojat liittävät kuvaan. Visuaalisella analyysilla ja kirjoitettuun tekstiin perustuvissa metodeissa on paljon yhteistä. Tutkijan tulee tarkastella niin tekstin kuin kuvienkin merkityksiä omista tutkimuskysymyksistä, taustateorioista tai tutkimusfilosofisista valinnoista käsin. (Kohler 2008, 144, 179.)

Tässä tutkimuksessa tunnekuvien analyysissa käyttökelpoinen käsite on representaatio. Representaatio voidaan lyhyesti määritellä merkityksen tuottamiseksi mielessämme olevien käsitteiden avulla. (Hall 1997, 17.) Seppänen (2005) kirjoittaa representaation käsitteestä mediatutkimuksen yhteydessä, mutta käsite on sovellettavissa laajemmin visuaalisen kulttuurin eri ilmenemismuotojen tutkimukseen. Representaation käsitteen avulla voidaan pohtia sitä, millä tavoin erilaisissa visuaalisissa esityksissä tuotetaan ja esitetään todellisuutta, kenen näkökulmasta ja millaisin välinein. Seppänen jatkaa, että representaatiota on hyvä käyttää, kun pyrimme tieteellisesti analysoimaan erilaisia visuaalisia esityksiä. Käsite onkin vakiintunut osaksi visuaalisen kulttuurin tutkimuksen käsitteistöä. Sen avulla on mahdollista kytkeä tutkimus osaksi laajempaa teoreettista pohdintaa esimerkiksi subjektiudesta, sukupuolesta tai ideologiasta. Arkinen kuvallisuus näyttäytyy katsojalle eri tavoin, riippuen siitä, ajatellaanko representaatiota todellisuuden heijastumana vai ymmärretäänkö sen rakentavan todellisuutta. Tällöin on pohdittava, vastaako kuva todellisuutta tai millaisen todellisuuden kuva rakentaa ja millä keinoin. (Seppänen 2005, 77- 78.)

Myös kuvan ja sanan suhdetta voi pohtia siitä näkökulmasta, kumpi on merkitysten tuottamisen kannalta tärkeämpi elementti (vrt. Herkman 1998.) Kuvan ja tekstin suhdetta on tarkasteltava jokaisen representaation yhteydessä erikseen, koska yleistyksiä ei tästä suhteesta voi esittää. Kuva ja sana kytkeytyvät usein erottamattomasti toisiinsa kuvan katsojan ja tekstin lukijan tietoisuudessa mutta myös tiedostamattomissa mielen kerroksissa, kuten abstraktin tunnesanan rakkaus kohdalla. Kaikki sanat kuvallistuvat mielessä ainakin jollain tasolla. (Seppänen 2005, 79–80.)

Visuaalisia narratiiveja tutkiessa ja analysoitaessa tarvitaan visuaalista lukutaitoa sekä syvempää ymmärrystä kuvan visuaalisesta järjestyksestä. Seppänen (2006) kirjoittaa, että kuvissa tai visuaalisessa materiaalissa on nähtävillä visuaalinen järjestys. Visuaalisen järjestyksen käsitteellä viitataan visuaalisen todellisuuden säännönmukaisuuksiin ja niihin kytkeytyviin merkityksiin. Tällaisten säännönmukaisuuksien ymmärtämisen lisäksi kuvien tulkinta edellyttää visuaalista lukutaitoa. Tämä sisältää ajatuksen, että kuvia voi lukea kuten kirjoitettuakin materiaalia. Lukutaidon synonyymina voidaan pitää tulkinnan termiä. Tulkinta eroaa perinteisestä tekstin lukemisesta monin tavoin. Visuaaliset esitykset, kuten valokuvat saattavat avautua katsojalle luonnostaan, mutta niiden merkitykset ja merkityksen muodostumisen mekanismit ja yhteydet erilaisiin visuaalisiin järjestyksiin jäävät helposti huomiotta. Mekanismin näkeminen ja ymmärtäminen vaatii visuaalisen lukutaidon opettelemista ja omaksumista. Visuaalista lukutaitoa opitaan luonnostaan, mutta sen eteen joutuu ponnistelemaan, että ymmärtää millä tavoin kuva toimii visuaalisena esityksenä, representaationa ja osana visuaalisia järjestyksiä. Visuaaliseen lukutaitoon voidaan nähdä kuuluvan myös ihmisten välisen kanssakäymisen, interaktion ja nonverbaalin viestinnän. (emt., 14–19.) Tässä tutkimuksessa visuaalista lukutaitoa sovelletaan piirrettyjen kuvien nonverbaalien tunneviestien tulkintaan ja näiden viestien rakentamien merkitysten etsimiseen.

Visuaaliseen lukutaitoon voidaan liittää diskurssin käsite, sosiaalisen kielenkäytön tapa, jolla on sääntönsä ja rakenteensa. Kieli ei ainoastaan heijasta todellisuutta vaan on myös rakentamassa sitä. Erityisesti viestinnän tutkimuksen piirissä, mutta myös yleisesti yhteiskuntatieteissä on vallalla käsitys toimijasta, subjektista, joka on kielellinen tai ainakin kielellisesti painottunut. Visuaalisen ja kielellisen voidaan nähdä liittyvän kiinteästi toisiinsa. Psyken tiedostamattomissa kerroksissa on

mahdotonta erottaa toisistaan kielellistä ja kuvallista, kielellinen on kuvallista myös psyyken tietoisella tasolla; tekstiä luetaan silmillä ja sanoilla voidaan puolestaan rakentaa visuaalisia tiloja ja hahmoja. Koskapa kielellinen on aina visuaalista, loogisesti myös visuaalinen on kielellistä. Kielenkäyttö realisoi kuvallista kokemusta, vaikka siitä jäisikin paljon kielen ulottumattomiin. Visuaalinen lukutaito on näin ollen kykyä kielellistää visuaalista kokemusta ja kommunikoida siitä toisten kanssa. Visuaaliseen lukutaitoon voidaan vielä liittää ulottuvuus, jossa pyritään ymmärtämään, miten toisten katset vaikuttavat omaan minuuteemme, subjektiiviteemme rakentumiseen. (Seppänen 2006, 20–24.)

Visuaalinen järjestys voi sisältyä kuvallisiin esityksiin, kuten valokuvaan, mainoksiin tai piirustuksiin. Tällainen kuvallinen väline sisältää itsessään visuaalisia järjestyksiä, esimerkiksi mainoskuvaan sisältyvät kulttuuriset merkitykset, joiden kautta katsoja tulkitsee sen viestejä. Kuvallisen esittämisen geneeriset, niin sanotusti lajityyppiin liittyvät merkitykset nivoutuvat osaksi sen visuaalisia järjestyksiä. Toiseksi järjestykset liittyvät esitettäviin asioihin ja niiden esittämisen tapoihin. Nämä järjestykset syntyvät inhimillisen toiminnan tuloksena, ihmiset tuottavat niitä luomalla uusia näkyviä objekteja- kuvia ja muita esineitä. Ihmiset myös tulkitsevat näitä objekteja tietoisesti tai tiedostamattaan ja merkityksellistävät niitä sekä liittävät ne osaksi omaa toimintaansa. (Seppänen 2006, 33–34.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusongelma

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tunteita nuorten kertomuksissa lastensuojelun sijaishuollosta. Olen kiinnostunut siitä, miten tunteet tulevat esiin nuorten kokemuksissa sijaishuollossa sekä miten nuoret merkityksellistävät tunnekokemuksiaan kirjoittamissaan tarinoissa ja kuvissa. Tarkastelen tätä kysymystä seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten tunteita kuvataan nuorten kertomuksissa?
2. Miten tunteiden merkitys rakentuu tarinoissa sijaishuollon aikana ja nuoren elämän muutostilanteissa?

3. Mikä merkitys tunteilla on suhteessa vaikeista elämäkokemuksista selviytymiseen ja oman elämän rakentumiseen?

Kertomukset ovat tyypiltään selviytymistä kuvaavia. Tämä selittyy sillä, miten aineisto on kerätty teokseen, joka muodostaa myös tämän tutkimuksen aineiston. Kuvaan tutkimusaineistoa tarkemmin seuraavassa luvussa.

4.2 Tarinallinen aineisto

Tutkimusaineistona käytän Pesäpuu ry:n julkaisemaa kirjaa *Pinnalla- tarinoita selviytymiseen* (2009). Kirjaan on koottu oman syntymäkodin ulkopuolella asuvien eri-ikäisten nuorten selviytymistarinoita. Teoksen ”alkutarinassa” kerrotaan tarinoiden keruuprosessin alkaneen vuonna 2007, jolloin kutsu nuorille joko kirjoittaa tai piirtää oma tarinansa välitettiin Sinut ry:n, sosiaalityöntekijöiden, Pesäpuu- ja perhehoitolehden, muutamien nuorisokotien sekä Pesäpuu ry:n kotisivujen kautta. Kutsu oli suunnattu niin perhesijoituksessa kuin lastensuojelulaitoksissa asuneille tai vielä asuville nuorille. Vastauksia tuli kaikkiaan noin neljäkymmentä. Kirjaan on koottu 32 vastausta, joko tekstiä tai kuvaa. Kirjassa on nuorten tarinoita selviytymisestä, joissa nuoret kertovat itselleen merkityksellisistä tai tärkeistä elämäntapahtumista tai kokemuksista. Toiset tarinat ovat hyvin lyhyitä, muutaman rivin mittaisia ja runomuotoisia, toiset taas usean sivun mittaisia yksityiskohtaisia kuvauksia kertojan elämävaiheista. Yhteistä kaikille tarinoille on niiden tunnepitoisuus ja henkilökohtaisen kokemuksen välittyminen. Niin kuin kirjan toimittajakin toteaa, tekstit eivät jätä lukijaa ”kylmäksi”, vaan lukijassakin herää vastavuoroisesti tunnereaktioita.

Kirjoituskutsussa oli pyyntö nuorille joko kirjoittaa tai piirtää omista kokemuksistaan, ja selviytymisestä sijoitusprosessista. Kutsuun oli sisään kirjoitettuna selviytymisen teema, jonka voi ajatella johdattavan kirjoittajaa tiettyyn suuntaan ja toisaalta karsia joitakin kirjoittajia, jotka eivät samaistu selviytyjän identiteettiin. Tarinaidean takana oli nuorten sijaishuollossa olleiden tyttöjen Selviytyjät- ryhmä, joka on aloittanut toimintansa samana vuonna kun ajatus sijoitettujen nuorten selviytymistarinoiden kokoamisesta syntyi. Ryhmän tytöt ovat iältään 16:sta kahteenkymmeneen ikävuoteen ja osa ryhmän tytöistä on kirjoittanut oman selviytymistarinansa teokseen. Muut

kirjoittajat ovat iältään seitsemästä ikävuodesta reiluun kahteenkymmeneen ikävuoteen. Kirjoittajia ei ole rajattu sen mukaan, missä sijoitusprosessin vaiheessa nuori on kirjoitushetkellä ollut. (Barkman, 2011.) Toisin sanoen jotkut kirjoittajista ovat tarkastelleen omaa sijoitustarinaansa ehkä jo useampia vuosia taaksepäin kun taas osa kirjoittajista on keskellä prosessia vielä useita vuosia. Leimallista selviytymistarinoille kuitenkin on se, että kirjoittaja on ollut riittävän pitkän ajan sijaispaikassa, jotta hän tekee eron biologisen perheen ja sijaisperheen tai muun sijaishuoltoapaikan välillä ja voi tarkastella näitä erillisinä ajanjaksoina elämässään.

Huomionarvoinen kirjoittajia yhdistävä seikka on, että kaikilla yhtä lukuun ottamatta on takanaan perhe- tai ammatillinen perhekotisijoitus. Yksi selviytymistarinansa kirjoittanut tyttö on ollut laitossijoituksessa. Kirjoituskutsu oli suunnattu useisiin lastensuojelulaitoksiin, joista ei sinnikkään yrityksenkään jälkeen tullut enempää kuin yksi kirjoitelma. On aiheellista pohtia, olisivatko laitossijoituksen kokeneiden nuorten selviytymistarinat samansuuntaisia kuin perhesijoituksen kokeneiden tarinat. Laitossijoituksessa olleiden nuorten tarinoiden puuttumiselle ei ole yhtä selittävää syytä. Oletettavasti syytä on monia, liittyen kirjoituskutsun markkinointiin, työntekijöiden asiaan perehdyttämiseen ja kouluttamiseen kirjoitusmenetelmän käyttöä varten. Myös ryhmän paineen laitosympäristössä tai sopivan ajan ja paikan mahdollisen puuttumisen voi ajatella vaikuttaneen näiden kirjoitelmien poisjäämiseen. (Barkman, 2011.)

Pesäpuu ry:n teokseen koottu aineisto on kokoelma erimittaisia kirjoitelmia, joita yhdistää elämässä selviytymisen teema. Osa kirjoitelmista on hyvin lyhyitä runoja, toiset taas usean sivun mittaisia pieniä elämänkertoja. Joukossa on myös kaksi kuvaa. Leimallista kirjoitelmille on, että niissä kuvataan aikaa ennen sijoitusta ja sen jälkeen. Molemmille ajanjaksoille annetaan erilaisia merkityksiä, esimerkiksi positiivis- ja negatiivissävytteisiä. Kirjoitelmissa on myös vahva tunnelataus. Joukossa on vain muutama teksti, jossa tunteet eivät ole samalla tavalla voimakkaasti läsnä vaan elämäntapahtumia tarkastellaan ikään kuin ulkopuolelta katsoen.

4.3 Narratiivinen analyysi

Sosiaalitieteissä on tapahtunut viime vuosituhannen loppupuolella niin sanottu narratiivinen käänne, jolloin tutkimuksissa on lisääntynyt kiinnostus erilaisten kertomusten tai tarinoiden käyttöön. Kyseistä paradigman vaihdosta on kuvattu myös subjektiiviseksi tai kulttuuriseksi käänneeksi, jossa henkilökohtaiset sekä sosiaaliset merkitykset ovat saaneet entistä enemmän huomiota ja tärkeän aseman yksilön toiminnan selittäjänä ja perustana. (Chamberlayne ym. 2000, 20, myös Czarniawska 2005, 3-12.) Narratiivisen lähestymistavan taustalla on näkemys siitä, kuinka yksilön elämä ja identiteetti rakentuvat tarinoissa, sekä yksilön ainutkertaisesta tavasta kokea, toimia ja ajatella. Kertoessaan tarinoita ihmiset elävät ja muotoilevat niitä uudestaan, ihmisen elämä ja hän itsekin rakentuu tarinoissa. (Syrjälä 2001, 203–204.)

Kertomuksilla tai narratiiveilla voidaan nähdä olevan kolme keskeistä ulottuvuutta, *kronologinen*, joka ilmentää tapahtumien etenemistä tietyllä aikajänteellä, *merkityksellinen*, joka kertoo tapahtumien luonteesta ja merkityksestä yksilön kannalta, sekä *sosiaalinen*, jolloin narratiivi on tuotettu tai merkityksellistetty tiettyä yleisöä tai tarkoitusta varten. Narratiiveja on tärkeää tulkita yksilön elämän kannalta merkityksellistettyinä sosiaalisessa kontekstissaan. (Elliott 2005, 3-4.)

Narratiivinen analyysi antaa tutkijalle suhteellisen vapaat kädet tai ainakin laaja-alaisen soveltamisen mahdollisuuden metodologisen ajattelun ja analyysin käytännön toteutuksen suhteen. Laitinen ym. (2008) kirjoittaa, että narratiivista lähestymistapaa ei voida käsittää yhtenäisenä metodologisena suuntauksena, vaan enemmänkin tieteiden välisenä keskusteluverkostona, jota yhdistää tarinan käsite. Kuitenkin tarinan käsitekin voidaan eri yhteyksissä käsittää eri tavalla. (emt., 110.) Elliottin (2005) mukaan yksinkertaisin määritelmä narratiiville on, että se on tarina, jossa on alku, keskivaihe ja loppu. Tarinoiden lopun ajatellaan olevan erityisen merkittävän, koska se määrittää tapahtuman merkityksen. Yleisesti hyväksytty perusajatus on, että narratiivit sekä niihin liitetyt merkitykset ovat vaihtuvia, aikaan ja tapahtumapaikkaan sidottuja. (emt., 7- 12.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen pääasiallisesti narratiivien merkityksellistä ulottuvuutta. Kronologinen ulottuvuus tulee esiin merkityksellistämisen kautta, kun tarkastellaan merkityksiä tarinan eri vaiheissa. Sosiaalinen ulottuvuus taas on tarkastelun kohteena viimeisen tutkimuskysymyksen kohdalla, jossa kysyn mikä merkitys tunteilla on suhteessa vaikeista

elämäkokemuksista selviytymiseen ja oman elämän rakentamiseen? Tämän aineiston kohdalla voidaan ajatella, että nuoret ovat tuottaneet kertomukset, narratiivit ensinnäkin tietylle yleisölle, mutta myös tiettyä tarkoitusta varten. Kertomusten kautta nuorille tarjoutuu mahdollisuus käsitellä sijoitusprosessia selviytymisen näkökulmasta sekä tuottaa tietoa ammattilaisille ja tutkijoille sijaishuollon kysymyksissä.

Narratiiveilla voidaan tarkoittaa asioita merkityksellistäviä, tulkinnallisia kokonaisuuksia. Narratiivit jäsentävät tapahtumien syy-seuraussuhteita. Ne sisältävät myös toiminnan jännitettä tai päämääriä, sosiaalisia suhteita sekä konteksteja. Ne jäsentävät toimijoiden positioita. Narratiiveihin liittyy myös ajatus evaluaatiosta, jolloin kertojan ja yleisön välillä ajatellaan olevan jonkin asteista yhteistyötä, koska narratiivi on riippuvainen siitä sosiaalisesta kontekstista, jossa se on tuotettu. Narratiiveihin ajatellaan usein myös liittyvän kausaalisuuden käsitteen, jolloin jotakin tapahtumaa seuraa toinen, ja näillä on jokin toisiaan selittävä looginen suhde; yhtä tapahtumaa ei olisi ilman toista. (Elliot 2005, 7- 12, myös Edwards 1997, 263- 265.)

Narratiivisuus lähtee liikkeelle ajatuksesta, jossa kertomukset tai tarinat nähdään ihmisen sisäisenä ja luonteenomaisena tapana jäsentää elämäänsä, kokemuksiaan ja itseään. Kertomusten ja tarinoiden avulla voidaan eheyttää elämää, tuottaa johdonmukaisuutta ja jatkuvuutta, vaikka tuotetut tarinat eivät rakenteeltaan tätä olisikaan. Tarinoiden avulla kertoja voi rakentaa oman minuuden ja persoonallisuuden yhtenäisyyttä. Toisin sanoen kertoessaan tarinaansa ihminen luo merkityksiä, pyrkii ymmärtämään itseään ja rakentamaan identiteettiään narratiivisesti. Tarinoiden merkitys korostuu erityisesti kerronnan liittyessä traumaattisiin elämäntapahtumiin, jolloin ihmiselle voi syntyä pakottava tarve merkityksellistää tapahtumia ja niiden seurauksia myöhemmän elämän vuoksi. Samalla kertoja voi pohtia tapahtumien syitä ja miettiä millainen tai kuka hän oli tarinassaan; etsiä itseään. (Laitinen & Uusitalo 2008, 111–114.)

Saastamoinen (1999) kirjoittaa, että narratiivi antaa jatkuvasti muuttuvalle ja jopa kaoottiselle elämällemme rakenteen. Omat tarinamme rakentuvat suhteessa kulttuurisiin narratiivisiin mallitarinoihin oman itsen etsintää ja tapahtumiin johtaneiden syiden tarkastelua samalla kun tapahtumia tarinoissa merkityksellistetään. (emt., 167.) Hännisen (1998) mukaan narratiivinen tutkimusote soveltuu erityisen hyvin tutkittaessa ihmisiä aktiivisina ja merkityksiä antavina toimijoina, jolloin myös

elämänkulku nähdään prosessinomaisena, kielellisesti tulkittuna, aikaan ja paikkaan sidottuna. (emt., 110.)

Tutkijan roolissa on keskeistä tulkitsijan rooli, jolloin tuotetaan omista lähtökohdista käsin tutkittavasta aihepiiristä oma tulkinta ja sen myötä myös tutkimuskohteesta. (Karvinen ym., 2000, 15.) Tässä tutkimuksessa tulkintaa tehdään nuorten kirjoitelmista ja tarkemmin niissä esiintyvistä tunteista ja tunneilmaisuista. Tätä aineiston lähestymistapaa voidaan kutsua narratiivien analyysiksi, jossa vertailemalla aineistokatkelmia, pyritään narratiivien joukosta löytämään yleisempiä käsitteellisiä ilmenemismuotoja (vrt. Polkighorne 1995), tässä tutkimuksessa käsitteellisiä ilmenemismuotoja ovat erilaiset tunnenarratiivit.

Tutkimuksen aineisto sisältää kaksi kuvaa, joiden analyysissa esitetään sama kysymys kuin kertomuksillekin: mitä ja miten kerrotaan. (vrt. Gubrium & Holstein 1997.) Kuvat sisältävät myös erilaisia tunteita tai tunneviestejä, joita tarkastelen visuaalisen lukutaidon avulla ja tulkitsen narratiivisin sekä kategoria-analyysin menetelmin, kuten kirjoitettuakin aineistoa.

Kuten aikaisemmin totesin, visuaalinen lukutaito edellyttää kykyä visuaalista kokemusta ja kommunikoida siitä toisten kanssa. Visuaalisen lukutaidon ja tulkinnan avulla tarkastelen kuvissa olevia tunneviestejä ja symboleja, joiden voidaan nähdä sisältävän tunnesanoja ja tunnetiloja. Pyrin myös ottamaan huomioon tulkinnassa oman kuvien herättämän (tunne) kokemuksen. Visuaalisessa narratiivin tai kokemuksen esittämisessä annetaan mahdollisuus muiden nähdä ja kokea kuten asianomainen näkee ja kokee. Kuvien voidaan ajatella varastoivan sekä tunteita, että kapasiteettia tuntea. (Kohler 2008, 142.) Yhdistän kuvallisen analyysin kirjoitetun aineiston analyysiin kategorisoinnin avulla, kuten myöhemmin esitän.

4.4 Analyysin toteuttaminen

Konstruktionistinen lähestymistapa, sosiaalityön tutkimukseen sovellettuna, voidaan nähdä kielellisten käytäntöjen tarkasteluna sosiaalista todellisuutta tulkitsevana ja merkityksiä rakentavana. (Karvinen ym., 2000, 17.) Kielelliset käytännöt sosiaalityössä ovat yleisesti keskustelua ja kirjoitettua tekstiä, mutta se voi olla myös

kuvamateriaalia. Tässä tutkimuksessa tutkittava kielellinen käytäntö on kirjoitettua tekstiä sekä kuvia. Analyysissa tuodaan usein näkyväksi konstruktionismin viitekehyksessä vuorovaikutuksessa rakentuvia erilaisia toimintakäytäntöjä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen konstruktionistisesta näkökulmasta sitä, miten tunteet ilmenevät tekstissä ja kuvissa rakentaen yksilön elämää ja kokemusta selviytymisestä vaikeassa elämäntilanteessa.

Laitinen ym. (2008) kirjoittaa, että tutkija on analyysi- ja tulkintavaiheessa keskellä maailmaa, joka rakentuu erilaisista kertomuksista ja merkityksistä. Subjektiiivinen tieto on jäsentynyt sekä kielellisiin että kuvallisiin narratiiveihin. Näiden narratiivien käsittely alkaa niiden pilkkomisella pieniin osiin, jonka jälkeen voi siirtyä uudelleen kokoamiseen ja sitä kautta merkitysyhteyksien rakentamiseen, tulkintaan ja raportointiin. (emt., 130–131.) Narratiivien tutkimuksessa aineistolle esitetään konkreettinen kysymys, mitä ja miten kerrotaan. (Gubrium & Holstein 1997, 148.) Kuitenkaan narratiiveja tarkastellessani en pohdi niiden totuudenmukaisuutta tai valheellisuutta, koska narratiivit ovat tilannesidonnaisia ja totta tarinan tuottamisen hetkellä. Todellisuus ei myöskään jäsenny selkeästi merkityksiksi tai kertomuksiksi. (vrt. Jokinen & Suoranta 2000, 209.)

Tämän tutkimuksen aineiston muodostaa nuorten kirjoitetut tarinat, jotka ovat raskaita ja traumatisoitumisen kokemuksia sisältäviä, mutta myös valoisia selviytymiskertomuksia. Kokemuksiin liittyy vahvoja tunteita. Aineiston analyysissa tuonkin esiin tunteiden narratiiveja selviytymiskertomuksissa. Tunteet liittyvät olennaisesti tarinoiden nuorten selviytymisen kokemukseen. Tunnenarratiivit rakentuvat tunnekertomuksiksi, joita on mahdollista tarkastella erilaisista näkökulmista. Analysoin aineistoa näkökulmasta, jossa tarkastelen tarinoita ennen kaikkea selviytymiskertomuksina, mutta jotka on mahdollista nähdä myös muutostertomuksina. Narratiiveja voidaan tarkastella muun muassa erilaisissa elämän muutostilanteissa, joissa rutiininomaisuus yksilön arjessa särkyä ja erilaiset suhtautumistavat ja tunteet tulevat esiin. Elämänmuutoksissa tarinat rakentuvat muutoksen ympärille ja tarinoissa on myös ajallinen jänne: alku, muutos ja lopputila. (Hänninen 2000, 95.) Nuorten tarinoissa on nähtävillä erilaisia muutostilanteita, kuten muutoksia asuinpaikan suhteen, tärkeiden ihmissuhteiden katkeamisia tai korvaantumisia toisiin, muutoksia tunnesuhteissa. Tarinat on kerrottu pääasiassa niin

sanotusti lopputilassa, eli tarinat ovat jo ”tapahtuneet” ja kyseiseen elämänjaksoon palataan kirjoitusprosessissa ikään kuin muistellen. Joistakin tarinoista käy selkeästi ilmi aikajänne tapahtumien ja nykyhetken välillä, mutta en pidä sitä tämän tutkimuksen kannalta erityisen merkittävänä asiana. Muutamassa tarinassa kirjoittaja on keskellä sijoitusprosessia, jolla on oletettavasti vaikutuksensa siihen, miten kirjoittaja konstruoi elämäntilannettaan ja minkälaisia tunteita tarinoissa tuodaan esiin.

4.5 Tunnenarratiivien kategorisointi

Narratiivisen aineiston analyysissä voidaan käyttää kategorista lähestymistapaa, joka muistuttaa perinteistä sisällön analyysia. Kategorisessa sisällön analyysissä tutkimusaineistosta poimitaan ilmaisuja, jotka luokitellaan eli kategorisoidaan. (Laitinen ym. 2008, 133.) Kategorinen lähestymistapa on hyödyllinen tutkimuksessa, jossa tutkijan päähuomio kohdistuu ilmiöön, joka yhdistää jotakin ihmisryhmää (vrt. Lieblich ym. 1998). Tässä tutkimuksessa tutkittava ilmiö, joka yhdistää tutkittavaa joukkoa on nuorten tunnekokemukset heidän ollessaan sijoitettuina kodin ulkopuolelle. Kategoria-analyysin menetelmin voidaan tehdä tunnenarratiiveja kategorisoinnin avulla näkyviksi ja samalla osoittaa, kuinka ne jäsentävät yksilön toimintaa.

Harvey Sacksin (1992) mukaan suuri osa ihmisten keskinäistä yhteiselämää koskevasta tiedosta on varastoitunut kategorioihin. Tämä tieto muodostaa kulttuurisen tietovarannon, jota hyödyntämällä rakennamme ymmärrystä yhteiskunnasta, itsestä ja toisista. Tällainen kulttuurinen tietovaranto ei kuitenkaan määrittele suoraviivaisesti ihmisten tapaa olla toistensa kanssa tekemisissä. Yksilöt toimiessaan käyttävät kategorioita tietyissä tilanteissa tietyllä tavalla. (emt., 40)

Perinteisesti kategorisoinnin avulla määrittelemme itseämme ja ympärillä olevia ihmisiä. Itsensä tai muiden sijoittaminen johonkin kategoriaan, helpottaa toimimistamme. Toiminta helpottuu, kun kategorioihin on kiinnittynyt tiettyjä ominaisuuksia, piirteitä ja toimintoja, joita oletamme kategoriaan liitettyllä ihmisellä olevan. Kategoriat ohjaavat sitä, miten meidän tulee suhtautua tai ajatella jostakin henkilöstä, tai millaista toimintaa ja ominaisuuksia itseltämme odotamme.

Kategorioiden voidaankin ajatella tuottavan identiteettejä. Sosiaalisen identiteetin muodostamisessa yksilö asettaa itsensä tai muut asettavat hänet tiettyyn kategoriaan. Tällöin identiteettiin liitetään tietyt ominaisuudet ja piirteet. (Antaki ym. 1998, 3.)

Identiteetikategoriat syntyvät ja elävät ihmisten vuorovaikutuksessa. Tässä tutkimuksessa sovelletaan kategorisointia tunteisiin, siihen kuinka tarinoissa tunteet rakentuvat, ja kuinka tunteet puolestaan rakentavat yksilön identiteettiä ja selviytymisen kokemusta. Pyrin analysoimaan tunteita mahdollisimman vapaana olettamistani etukäteiskategorioista kiinnittämällä huomion siihen, millaisiin kategorioihin nuoret teksteissä itse orientoituvat. (Antaki ym. 1998, 1-2.)

Analyysissa pyrin löytämään erilaisia tunnenarratiiveja ja tarkastelemaan niitä tutkimuskysymysten kannalta olennaisista näkökulmista. Kategorisoin löytämiäni tunnenarratiiveja analyysissa seuraavasti: 1) minkälaisia tunteita tarinoissa ilmenee: tunteiden jakautuminen positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin, millaisia tunnenarratiiveja tarinoista rakentuu, 2) miten tunnenarratiiveja esiintyy sijoituksessa ajallisesti ja erilaisissa muutostilanteissa sekä 3) kehen tai mihin tunteet kohdistuvat.

Ensimmäisessä analyysin vaiheessa, jossa poimin tarinoissa olevia tunnenarratiiveja, jaottelen tunteet kolmeen eri ryhmään: tunnesanat (suoria ilmauksia), tunneilmaukset (tunnetiloja kuvaavia välillisiä ilmauksia), sekä tunneviestit piirretyissä kuvissa, jolloin ne eivät ole suoria, eivätkä välillisiä ilmauksia, vaan eräänlaisia symboleja. Symbolit voidaan nähdä tunnenarratiiveina, joita on mahdollista tulkita tutkijan sosiaalista ja kulttuurista pääomaa hyväksi käyttäen (vrt. Kohler 2008, Seppänen 2006.)

Seuraavassa vaiheessa jaan nämä löydetyt tunnesanat, tunneilmaukset ja kuvaaineiston positiivisiin ja negatiivisiin tunnekategorioihin. Kolmantena kategoriana käytän tässä välitilaksi kutsumaani luokkaa, jossa tunnesana, tunneilmaisuus tai kuvan sisältämä tunneviesti ei selkeästi ole positiivinen tai negatiivinen, voiden olla kumpaakin. Joidenkin tunnesanojen, – ilmaisujen tai kuvallisten viestien kohdalla tulkinta on vaikeaa, jolloin niiden sijoittaminen selkeästi jompaankumpaan pääluokkaan on hankalaa.

Tämän jaottelun jälkeen muodostan tunnesanoja ja tunneilmauksia yhdistäviä kategorioita, jotka kuvaavat tunteiden tai tunneilmausujen tuottamia merkityksiä,

muodostaen uusia tunnenarratiiveja. Nämä kategoriat yhdistävät tunnesanoja- ja ilmaisuja, joissa on tulkintani mukaan samansuuntainen tunnesisältö, merkitys tai funktio. Analyysin viimeisessä vaiheessa tarkastelen uudelleen aineistosta muodostettuja tunnenarratiiveja suhteessa aineistoon, tunnenarratiivien esiintymistä sijoituksen eri vaiheissa sekä nuoren elämän muutostilanteissa. Lopuksi etsin tunteiden kohteita, kehen tai mihin tunnenarratiivit kohdentuvat. Tämän tarkastelun avulla pyrin löytämään erilaisten tunteiden merkityksen sijoitusprosessin aikana selviytymisen näkökulmasta.

5 TUNNENARRATIIVEJA RAKENTAMASSA

Tässä luvussa esittelen tunnesanoista, -ilmaisuista ja (tunne) kuvista muodostuvia positiivisia, negatiivisia ja välitilan tunnenarratiiveja. Tarkastelen myös tunnenarratiivien esiintymistä sijoituksessa ajallisesti ja erilaisissa muutostilanteissa sekä sitä, mihin ne kohdistuvat. Ymmärrän tässä tutkimuksessa yhtenä tutkimuksen tuloksena tunteiden paikantamisen ja niiden kuvaamisen kerrotuista ja piirretyistä narratiiveista. Tuloksena pidän myös tunteiden näkyväksi tekemisen analyysin kautta sekä niistä muodostuvien tunnenarratiivien merkitysten rakentumisen ja merkitysten avaamisen lukijoille. Tämän merkityksellistämisen ja ymmärtämisen kautta on mahdollista nähdä tunnenarratiivien erilaisia tarkoituksia tai tehtäviä lapsen ja nuoren elämäntilanteissa ja selviytymisen prosessissa lastensuojelun kontekstissa.

5.1 Positiiviset tunnenarratiivit

Aineiston analyysin kautta olen muodostanut nuorten kertomuksista kahdeksan positiivista tunnenarratiivia. Kuhunkin tunnenarratiiviin on koottu sellaisia tunnesanoja, -ilmaisuja ja tunneviestin sisältäviä kuvia, joista on tulkittavissa samansuuntainen tunnesisältö. Alla olevassa taulukossa 1. esitän positiiviset tunnenarratiivit. Positiivinen tunnenarratiivi ”P1. Alkoi sujua hyvin” kuvaa *tyytyväisyyden* tunnetta tai tunnetilaa. (kts. taulukko 2.) Tyytyväisyyden tunne voi seurata muuttuneista olosuhteista sijaishuoltopaikkaan siirtymisen myötä, uusien

turvallisten ihmissuhteiden löytymisen kautta tai muiden myönteisten (elämän) muutosten kautta.

Minulla on ollut välillä rankkaa, mutta olen hyvin tyytyväinen siihen perheeseen, mikä minulla jo on. (Hansikki 111)

Nykyisin saan elää aika vapaasti, joka on mielestäni hyvä asia. (Huolella-Nee)

Elämässä tuntuu olevan kaikki kohdallaan. (Pieni poika)

Alkoi sujua hyvin- tunnenarratiivista on löydettävissä myös hyvänolon, luottamuksen ja onnistumisen tunteita. Kertomuksia tulkitessa lukija voi konstruoida tästä narratiivista muitakin tunteita tai tunnetiloja.

Kokemukset ovat kasvattaneet paljon ja viimeisen sijoituksen myötä tulevaisuus on valoisampi. (Heidi89)

Ei tarvitse pelätä yhtään jätetyksi tulemista. (Päivänpaiste)

Positiivinen tunnenarratiivi ”P2. Sekaisin onnesta” pitää sisällään *onnellisuuden* tunteen (kts. taulukot 1. ja 2.). Onnellisuutta kuvataan kertomuksissa pakahtumisen ja sekaisin menemisen käsitteiden avulla. Tunne on kokonaisvaltaista kuplivaa riemua. Vahvaa onnellisuuden tunnetta kuvataan esimerkiksi tunneilmaisulla ”taivas maan päällä”. Tähän narratiiviin sisältyy kuva-aineistosta *aurinko* (kuva 1. Joulunlapsi), joka herättää lämmön, hyvän olon ja onnellisuuden tunnetilan lukijan mielessä. Keltainen ja osittain oranssina hehkuva aurinko symboloi tulkintani mukaan kuvan tehneen nuoren elämässä voimakkaasti juuri onnellisuutta.

Lastenkodin jälkeen sijaisperhe oli taivas maan päällä. (Päivänpaiste)

Sisarukset olivat aivan villejä koko päivän, niin onnellisia he ovat. (Milla)

Tänään voin aidosti sanoa olevani onnellinen ihminen. (Onnellinen)

Samoin kuin edellisen tunnenarratiivin kohdalla, onnellisuuden tunne on usein seurausta muutoksista elämäntilanteesta. Onnellisuuden tunne on kytköksissä nuoren kokemukseen elämässään selviytymiseen, kasvamiseen ja itsenäistymiseen.

Olin onnellinen saadessani aloittaa oman elämän ilman mitään tiukkoja perhekodin sääntöjä. (Selviytyjä)

Seuraava positiivinen tunnenarratiivi ”P3. Löysin rakkauden” sisältää esimerkiksi ilmaisut ”ikioma ja niin rakas” ja ”uskalsin kotiutua” (kts. taulukko1.) Tätä tunnenarratiivia voi avata tunnesanalla *rakkaus* ja tunnetilalla *rakastava* (kts. taulukko 2.) Tulkintani mukaan juuri tunnetila rakastava kuvaa osuvasti tätä tunnenarratiivia. Rakastava voi olla niin uusi sijaisperhe kuin lapsi tai nuori itse suhteessa sijaisperheeseen tai biologiseen perheeseen. Tähän tunnenarratiiviin kuuluvat läheisesti myös luottamuksen, hyväksymisen ja tyytyväisyyden tunteet ihmissuhteissa ja elämäntilanteessa ylipäänsä.

...on rakastettu niin kuin omaa lasta. (Janita 17-v)

Oli myös hyvällä tavalla outoa omata vanhemmat, jotka oikeasti välittivät.
(Päivänpaiste)

Hän saa kokea rakkautta ja tämä pieni tyttö rakastaa heitä oikeasti todella paljon. (Milla)

Tähän positiiviseen narratiiviin kuuluu kuva-aineistosta kuvasymboli *sydän* sekä kuvateksti *Rakkaus ei ole mielenvika vaan elämänaurinko* (kuva 1. Joulunlapsi ja kuva 2. Outoo). Representaation keinoin, (vrt. Hall 1997, Seppänen 2005.) tulkitsijan mielessä olevien käsitteiden avulla, kuvalle voidaan rakentaa merkitys. Voidaan ajatella, että nuori on subjektiivisesti rakentanut omaa todellisuuttaan tämän kuvan tai tekstin tekemisen avulla. Kuvasta irrotettu symboli, sydän, rakentaa todellisuutta siihen liittyvin tunnekäsittein. Sydämen voidaan tulkita merkityksellistävän rakkauden tunnesanaa ja rakastamisen tunnetilaa. Representaation avulla voidaan ajatella kuvan rakentavan juuri yksittäisen nuoren todellisuutta ja (tunne)kokemusta. Kuvateksti ”rakkaus ei ole mielenvika vaan elämänaurinko” on monimerkityksinen, jonka kuitenkin tulkitsen viestivän rakkauden tunteen voimaa nuoren elämässä eheyttävänä ja kokonaisvaltaisena tunteena, joka voi myös nykyhetkessä korjata aikaisempia puutteita rakkauden ja välittämisen kokemisessa.

Positiivinen tunnenarratiivi ”P4. On tehnyt vahvemman” sisältää esimerkiksi seuraavat ilmaukset: ”pinnalle jäin” ja ”olen päässyt yli” (kts. taulukko 1.). Tähän

tunnenarratiiviin sisältyy ajatus voimaantumista tai vahvistumisesta, oman itsen ja sisäisen vahvuuden, oman paikan elämässä löytymisestä. Tämän tunnenarratiivin sisältämät tunneilmaisut kuvaavat selviytymistä. Tunnenarratiivia kuvaava tunnesana on *vahvuus* ja tunnetila *vahva*.

Nyt vahvempi oon, tiedän sen sillä pinnalle jäin voimalla kaikkien vaikeuksien. (Jennie)

Sillä on vahva runko, se selviää myrskyssä hyvin. (Atte)

Pieni poika varttui isommaksi pojaksi ja huomasi pärjäävänsä omassa elämässään. (Pieni poika)

Tämän tunnenarratiivin voi myös nähdä sisältävän anteeksiantamisen tunteen. Tähän tunnenarratiiviin voi liittää ajatuksen menneisyyden hyväksymisestä, siitä vapautumisesta tai jonkin elämänvaiheen jättämisestä taakseen.

Sijaisvanhempani eivät ole salanneet sitä, että olen sijaislapsi ja se on hyvä, koska minun on ollut helppo hyväksyä asia.. (Janita 17-v)

En ole vihainen omille vanhemmilleni asiasta. (Ikuinen ikävä)

Helpottaa kun ajattelen: Ei he sitä tahallaan tehneet, ei he mahtaneet asioiden kululle mitään silloin! (Ikuinen ikävä)

Pieni tyttö tietää heti, että tämän on hänen kotinsa, eikä hänellä ole koskaan ikävä sinne entiseen paikkaan. (Milla)

Liitin tähän tunnenarratiiviin kuva-aineiston analyysissä kuvasymbolin: puun lehti (kuva 1. Joulunlapsi). Tulkitseen tämän kuvan symboloivan juuri jonkin uuden kasvua, vahvistumista ja myös menneestä vapautumista. Representoin mielessäni kuvan ilmavirran mukana kieppuvasta lehdestä, johon liittyy myös keveyden ja päämäärättömyyden ajatus, jossa menneisyys ei ohjaa hallitsevasti nykyhetken tai tulevaisuuden suuntaa.

Viides positiivinen tunnenarratiivi on "P5. Hymy kohoaa huulilleni" jossa on läsnä tunnetilana *iloinen* ja kuvaava tunnesana on *ilo* (kts. taulukko 2.). Ilo kumpuaa kertomuksissa nuoren sisältä käsin. Ilo merkityksellistyy elämäntilanteesta tai

suhteesta läheisiin. Ilo on kertomuksissa nuoria heidän elämäntilanteissaan eteenpäin vievä ja kannatteleva voima, joka auttaa kestämaan myös erilaisia vastainkäymisiä tai elämän tosiasioita.

Nyt olen reipas ja iloinen tyttö. (Tyttö 97)

Olen nykyäänkin aika pahasti masentunut, mutta kun pääsen kotonani käymään nauran.. (Musta kyynel 95)

Olen hyvin iloinen päästessäni uuteen kotiin. (Toivoa on)

Hymy kohoaa huulilleni- tunnenarratiiviin lukeutuvat seuraavat iloa kuvaavat tunnesymbolit: *kukka, perhonen, karkkipaperi ja karamelli* (kuva 1. Joulunlapsi). Nämä symbolit sijoittuivat kyseiseen tunnenarratiiviin niiden herättämien mieli- ja tunnekuvien vuoksi. Visuaalista lukutaitoa apuna käyttäen representoin kuvalle merkityksen jälleen kerran mielensisäisten käsitteiden avulla. (vrt. Hall 1997.) Kuvaa tulkittessani pohdin, miten kuvan tekijä on esittänyt omaa todellisuuttaan. Tulkitsin kuvan esittävän todellisuutta juuri sen tehneen nuoren näkökulmasta. Todellisuus on esitetty tässä symbolien ja värien avulla. Tulkitsin edelle mainitut symbolit merkityksenannon avulla ilon, riemun ja hyvän olon ilmaisuiksi. (vrt. Seppänen 2005.)

Kuudes positiivinen tunnenarratiivi on ”P6. Tuimme toinen toistamme” jossa narratiivia kuvaava tunnesana on *luottamus* ja tunnetila *luottaa*.

Ja tunnen että mut on kuultu muhun luotetaan... (Tuntematon- 97)

Välit vanhempieni kanssa olivat viileät, mutta ajan kanssa luottamus on kasvanut takaisin. (Lumikki)

Ei tarvitse pelätä huomista eikä katua eilistä. Voi luottaa tulevaisuuteen ja ymmärtää olevansa ainutlaatuinen omien kokemuksiansa kanssa. (Tiina)

Tämä positiivinen tunnenarratiivi merkityksellistyy muun muassa huolenpidon kokemuksen kautta. Tunnenarratiivi sisältää tunteen arvostuksesta ja luottamuksesta sekä kokemuksen siitä, että elämän perusasiat ovat kunnossa. Tunne siitä, että läheisiä ihmisiä aidosti kiinnostaa nuoren elämä ja siihen liittyvät asiat, sisältyy tähän narratiiviin. Myös nuorten oma kokemus läheisten ihmissuhteiden tärkeydestä on

merkityksellistä luottamuksen tunteen rakentumisen kannalta nykyhetkessä ja myöhemmissä elämänvaiheissa.

Siellä on mukavaa, eikä tarvi huolehtia miten minua kasvatetaan. (S.S)

Heitä kiinnostaa, missä olemme ja mitä teemme. (Päivänpaiste)

Sen jälkeen jäimme sijaisäitini kanssa kahdestaan ja tuimme toinen toistamme vaikeina aikoina. (Janita 17- v)

Myös omat sukulaiset, he ketkä ovat elossa ovat minulle tärkeitä. (Ikuinen ikävä)

”P7. Sain pelastuksen”- tunnenarratiivi sisältää tunnesanan *kiitollisuus* ja tunnetilan *kiitollinen* (kts. taulukko 2.) Narratiivissa on esimerkiksi seuraavia tunneilmauksia: onnekas, todella kiitollinen ja kiitän elämästäni. Tähän positiiviseen tunnenarratiiviin voi liittää helpotuksen ja onnekkouden tunteet, jotka puolestaan liittyvät läheisesti kiitollisuuden tunteeseen ja merkityksellistävät narratiivia. Onnekkouden ja helpotuksen kokemus liittyy pois pääsyyn vaikeasta elämäntilanteesta ja siirtymisestä uuteen ympäristöön ja uusiin ihmissuhteisiin. Kiitollisuuden narratiivi kohdistuu voimakkaasti sijaisperheeseen, johon liittyy läheisesti kiintymyksen ja rakkauden tunteet.

Kiitän myös perhettäni, en olisi voinut päästä parempaan perheeseen. (Lumikki)

Voin sanoa olevani hyvin onnekas päästyäni juuri tähän perheeseen. (Päivänpaiste)

... Tänä päivänä olen kyllä todella kiitollinen, että sain uuden perheen, josta on tullut minulle kuin ikioma ja niin rakas. (Lilzukka)

Ja siksi haluan kiittää heitä siitä, että he pelastivat minut, auttoivat minua selviytymään ja antoivat minulle elämän. (Milla)

Viimeinen positiivinen narratiivi ”P8. Toivon ja odotan” on sijoitettu positiivisten tunnenarratiivien kategoriaan, vaikka sen olisi voinut vaihtoehtoisesti liittää myös välitila-kategoriaan. Ymmärrän kuitenkin toiveikkuuden tai toivon tässä nimenomaan

positiivisena tunteena, vaikka se näissä teksteissä onkin liitettyä kontekstiin, jossa on vaikeita, traumatisoiviakin tapahtumia ja negatiivisia tunteita läsnä toivon ohella. Tähän tunnenarratiiviin sisältyy tunnetila *toiveikas* ja tunnesana *toivo*. Toiveikkaus voi nuorten kertomuksissa säilyä vaikeissakin elämäntilanteissa ja olosuhteissa.

Pieni tyttö tietää, ettei hän saisi huoneen siivoamisesta ruokaa, mutta tietenkin aina silti toivoo sitä ja juuri toivo saakin hänet siivoamaan aina nopeasti huoneensa. (Milla)

Menneisyyteni takia olen katkaissut suhteeni äitiini, mutta toivon ja odotan, että jonakin päivänä olen valmis antamaan hänelle anteeksi. (Selviytyjä)

Vaikea menneisyys tai kuormittavat kokemukset voivat luoda tilaa toiveikkaalle elämänsenteelle nykyhetkessä tai suhteessa oman elämän ja tulevaisuuden rakentamiseen.

Ennen kuin muutin omaan asuntooni, odotin päivää todella innokkaasti..

(Tiinan tarina)

Nyt on katse kohti tulevaisuutta ja odotan sitä innolla. (Selviytyjä)

Kuvasta 1. Joulunlapsi poimitun symbolin, *tähti*, luokittelin sisältyvän tähän positiiviseen tunnenarratiiviin. Representoitu, tulkitsijan tunnemieli kuva tähdestä on juuri toiveikkaus.

Taulukko 1. Positiiviset tunnenarratiivit

1. Alkoi sujua hyvin	Menee hyvin(x3), Hyvä asia, Hyvään, Kaikki hyvin, Kaikki kohdallaan, Ei ole valittamista, Asiathan oli hyvin, Näyttää paremmalta, Sujuikin aika hyvin, Alkoi sujua hyvin, On hyvä olla, On mukavaa, Oloaika oli hyvää, Tuntui hyvältä, Tyytyväinen, On valoisampi, Oli hyvin, Ei ollut ongelmia, Pidän, Ei ollut hankalaa, Ei tarvitse pelätä, Normaalina perhe- ja arkielämää, Elämä kääntyi paremmille urille, Elämä alkoi sujua
2. Sekaisin onnesta	Onnellinen(x12), Pakahtua onnesta, Sekaisin onnesta, Taivas maan päällä, Riemuissaan, Iki-ihanaa, <i>sisältää kuvan: Aurinko</i>
3. Löysin rakkauden	Rakastan(x10), On rakastettu, Rakastavaan, Löysin rakkauden, Ikioma ja niin rakas, Oli odotettu kauan, Erittäin tärkeä, Ottaa vastaan iloisesti, Läheiset välit, Oikeasti välittävät, Saa kokea rakkautta, Uskalsin kotiutua, <i>sisältää kuvan: Sydän sekä kuvatekstin: Rakkaus ei ole mielenvika vaan elämänaurinko</i>
4. On tehnyt vahvemman	Vahvempi oon, Selviää myrskyssä, Selvinnyt(x2), Päässyt yli, Pärjäävänsä, Helpottaa, On tehnyt vahvemman, Auttanut irti syyllisyydestä ja vapauttanut, Helppo hyväksyä, En kaipaa, Pinnalle jäin, En vihainen, Ei ole koskaan ikävä, Etten häpeä, Olin taas oma itseni, Olen päässyt yli, Olen surun ja ikävän tunteista selvinnyt, <i>sisältää kuvan: puun lehti</i>
5. Hymy kohoaa huulilleni	Iloinen(x4), Nauran, Alkoi loistaa, Hymy kohoaa huulilleni, Silmänsä kirkastuivat, <i>sisältää kuvat: Kukka, Perhonen, Karkkipaperi, Karamelli</i>
6. Tuimme toinen toistamma	Tuimme toinen toistamme, Hyvää huolta, Lohdutti, Mut on kuultu, Luotetaan, Iso voimavara, Ovat tärkeitä, Ovat tukena, Eikä tarvi huolehtia, Ei tarvitse pelätä, Eikä katua, Voi luottaa, Erittäin tärkeä, Luottamus on kasvanut, Heitä kiinnostaa
7. Sain pelastuksen	Onnekas, Kiitän elämästäni, Kiitän perhettäni, Sain pelastuksen, Todella kiitollinen, Haluan kiittää
8. Toivon ja odotan	Toivoo, Toivo, Toivon ja odotan, Odotan innolla, Odotin innokkaasti, <i>sisältää kuvan: Tähti</i>

Taulukko2. Positiivisten tunnenarratiivien sisältävät tunnetilat ja tunnesanat.

Positiiviset tunnenarratiivit:	Tunnetila:	Tunnesana:
1. Alkoi sujua hyvin	Tyytyväinen	Tyytyväisyys
2. Sekaisin onnesta	Onnellinen	Onnellisuus
3. Löysin rakkauden	Rakastava	Rakkaus
4. On tehnyt vahvemman	Vahva	Vahvuus
5. Hymy kohoaa huulilleni	Iloinen	Ilo
6. Tuimme toinen toistamme	Luottaa	Luottamus
7. Sain pelastuksen	Kiitollinen	Kiitollisuus
8. Toivon ja odotan	Toiveikas	Toivo

5.2 Negatiivisten tunnenarratiivit

Tämän tutkimuksen aineiston pohjalta muodostin yhteensä kymmenen erilaista negatiivista tunnenarratiivia. Niitä on määrällisesti eniten verrattuna positiivisiin- ja välitilan tunnenarratiiveihin. Ensimmäisessä negatiivisessa tunnenarratiivissa ”N1. Otti päähän” tunnetila on *vihainen* ja tunnesana *viha*. Viha on voimakas eksplisiittinen tunnesana, joka on helppo paikantaa nuorten kertomuksissa. Viha on myös monimuotoista ja moneen suuntaan kohdentuvaa. Se on perheenjäsenten välistä, biologisten vanhempien toisiinsa tai lapsiinsa kohdistamaa, tai lasten tuntemaa vihaa biologisia vanhempiaan kohtaan.

Vihasin äitiäni tuolloin. (Heidi89)

Äiti oli suuttunut isälle siitä, että se oli juonut ja oli tosi kännissä. (Musta kyynel 95)

Olin vihainen, enkä ymmärtänyt, miksei he voineet olla juomatta edes yhtä päivää ja tulla katsomaan minua. (Lumikki)

He eivät halunneet mennä kotiin, koska nainen ja vieras mies olivat olleet tosi vihaisia heille. (Milla)

Mä olin niin katkera, kuinka oma äiti voi antaa lapsen pois. (Tyttö sopivissa kengissä)

Muutosketju on aiheuttanut minulle stressiä, hämmennystä, surua ja vihaa. (Amanda)

Toisen negatiivisen tunnenarratiivin ”N2. Kyyneleet silmissä” sisällä on sellaisia vahvoja tunneilmaisuja kuten ”tuskallista, aloin itkeä tai menin hysteeriseen tilaan”. Tunnetila on *surullinen* ja tunnesana *suru*. Tunnetilana suru näyttäytyy kertomuksissa lamaannuttavana, kokonaisvaltaisena ja yksilön sisäisenä tunteena, jota on vaikeaa, ellei mahdotonta ilmaista muille. Surua säilötään sisälle.

Sisällä surun pidin. (Tuntematon-97)

Tunnen oloa tuskallista. (Tuntematon-97)

Tyttö tulee tosi surulliseksi ja itkee itsensä uneen. (Milla)

Kertomuksissa suru on pääasiallisesti nuorten kertojien kokemaa, mutta surua voidaan kokea lisäksi välillisesti tai sivusta seuraten läheisen ihmisen surukokemusta. Surun tunne voi sisältää myös toiveikkuutta ja uskoa selviytymiseen.

Jäimme kaksin isän kanssa ja muistan miten suruissaan hän oli ja alkoi sortua pulloon. (Lilzukka)

Se oli surullinen ja ikävä tilanne, mutta elämä jatkuu. (Helmiäinen)

Liitin tähän tunnenarratiiviin kuvallisesta aineistosta *ristin* symbolin (kuva 1. Joulunlapsi). Ristin voi mieltää merkityksellistävän kuolemaa, surua, epätoivoa, jonkin tunteen tai asian raskautta. Toisaalta risti voi merkitä myös toivoa, tunnetta ja ajatusta elämän merkityksellisyydestä ja jatkumisesta vaikeiden elämänvaiheiden ja kokemusten kautta ja niiden jälkeen. Ristin voi nähdä merkitsevän elämän jatkumoa surun ja kuoleman jälkeen.

Negatiivinen tunnenarratiivi "N3. On jähmettynyt" kuvaa ennen kaikkea pelon tunnetta. Tässä narratiivissa tunnetila on *pelokas* ja tunnesana *pelko*. Tunnenarratiivissa on muun muassa tunneilmaukset "tärisin, uhkaa ja on jähmettynyt". Pelko on tunteena primitiivinen ja vaistonvarainen reaktio uhkaavassa ja vaarallisessa tilanteessa. Pelko on usein myös hallitsematon tunnetila, joka kasvaa ja vaikuttaa lapsen ja nuoren elämäntilanteessa.

Pelosta isäni kun kerroin... pelko lisääntyi...(Tuntematon-97)

Olin pelossa. (Tuntematon-97)

Nainen ovella näyttää isolta ja pelottavalta ja hän huutaa niin, että korvia vihloo. (Milla)

Hän huutaa jotain, mitä tytöt eivät ymmärrä, rumia ja pelottavia sanoja. (Milla)

Apua hän ei hae, koska hän pelkää, että hänelle tapahtuisi jotain jos tekisi niin. (Milla)

Tunnesanaa pelko voidaan käyttää myös kuvaamaan elämässä olevia pelottavia ehkä abstraktejakin asioita, jotka eivät ole välittömiä kokemuksia tai eivät kosketa samalla

tavalla läheltä, kuten esimerkiksi lapsen tai nuoren altistuessa väkivallalle. Uudet tilanteet ja asiat voivat herättää pelontunteita. Tähän tunnenarratiiviin sisältyy kuva-aineistosta *pullon* symboli (kuva 1. Joulunlapsi), koska representoin sen mielessäni juuri kokemukseen tilanteesta, jossa lapsella tai nuorelle ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa siihen tai kontrolloida omaa tai muiden käyttäytymistä, jolloin tilanne näyttää pelottavana. Tällaisissa pelottavissa tilanteissa aikuiset ovat usein päähtyneitä ja väkivaltaisista nuorten kertomuksissa.

Olin pelosta sokeena ku mua sinne sit vietii maaliskuun 3. Päivä 2004.

(Tyttö sopivissa kengissä)

Mutta samalla häntä hiukan pelotti elämän uudet haasteet. (Seliviytyjä)

Pelotti, ahisti ja otti päähän ku kellään ei ollu mitään järkevää ratkaisua asiaan. (Tyttö sopivissa kengissä)

Neljäs negatiivinen tunnenarratiivi on ”N4. Kauheita aikoja” jonka tulkitseen sisältävän tunnesanan *ahdistus* sekä tunnetilan *ahdistunut*. Ahdistusta kuvataan kertomuksissa esimerkiksi termillä ”rankkaa”. Ahdistusta tuottaa vaikeutunut tilanne kotona, joka on sidoksissa läheisiin ihmissuhteisiin. Ahdistuksen seurauksena normaaleista elämän vaatimuksista selviytyminen vaikeutuu, kuten koulunkäynnistä suoriutuminen.

Minulla on ollut välillä rankkaa.. (Atte)

Elämä ei ollut enää ruusuilla tanssimista. (Lumikki)

*Ne ajat olivat ankeita, muistan miten en jaksanut lähteä edes kouluun.
(Lilzukka)*

Kotona tilanne ajautui kuitenkin nopeasti huonoksi ja vaikeudet äidin kanssa jatkuivat. (Amanda)

Isovanhemmilla alkoi mennä huonosti ja se näkyi arjessa. (Heidi89)

Ahdistusta tuottaa läheisen ihmisen menettäminen. Ahdistuksen tunne voi olla myös perheen sisällä yhteinen ja yhdistävä kokemus. Ahdistunut tunne saattaa liittyä aikaisemmin koettuihin elämänvaiheisiin ja silloisiin ihmissuhteisiin.

Kuitenkin äitinikin kuoli muutama vuosi sitten ja siihen aikaan elämä oli erittäin rankkaa...(Tyttö 97)

Meillä on ollut kotona vaikeaa, kun sukulaiset ja ystävät muistuttavat isästä. (Helmiäinen)

Kärsinyt ei pelkkä minä...Isä myös (Tuntematon-97)

En koskaan unohda niitä kauheita aikoja, enkä myöskään ikinä halua palata biologiseen perheeseen. (Purppurasydän)

Viidentenä negatiivisena tunnenarratiivina on ”N5. Olin rikki”. Tunnetila *epätoivoinen* kuvaa tätä narratiivia ja siihen sisältyvä tunnesana on *epätoivo*. Tähän tunnenarratiivin voi nähdä lukeutuvan lisäksi sellaisten tunnetilojen, kuten väsymyksen, voimattomuuden, luovuttamisen tai periksi antamisen tunteet.

En halua puhua siitä sen enempää, nää jutut on mulle kipeitä asioita. Enkä pysty ajattelemaan niitä. (Veev.)

Pieni tyttö oli aivan väsynyt saapuessaan asunnolle. (Milla)

Isäni oli mikä oli, sitä en jaksa kertoa. (Tyttö 97)

Ympärillä olevat ihmiset sanoivat auttavansa, mutta pienellä pojalla oli vain paha olla. (Pieni poika)

Poliisit kävivät monesti, ja tuntui kamalalta katsoa, kun omassa kotona veri lensi. (Purppurasydän)

Tämä tunnenarratiivi sisältää kuvasymbolin *sakset* (kuva 1. Joulunlapsi), jonka voi tulkita ilmaisevan jonkin sisäisen tunteen tai jonkin elämäntilanteeseen liittyvän konkreettisen asian irti leikkaamista, rikkoutumista tai hajoamista. Tulkinnassani liitän tämän symbolin usein kuvaamaan juuri nuorelle tärkeiden ihmissuhteiden katkeamiseen.

Kun jouduin hänestä eroon, tuntui kuin elämältäni olisi mennyt pohja, ikään kuin koko sen astisella elämälläni ei olisi ollut mitään merkitystä.

(Onnellinen)

Uudet säännöt ja uuden oppiminen oli vaikeaa ja totteleminen teki kipeää..

(Pieni poika)

Nelosella masennuin pahasti ja viiltelin koska rakastamani poika jätti. (Musta kyynel 95)

Toisaalta läheiset ihmissuhteet auttavat kestämään sietämättömiä olosuhteita tai tilanteita.

Tätä kaikkea kokemaani en olisi kestänyt ilman vuoden nuorempaa pikkusiskoa. (Heidi89)

Seuraavaa negatiivista tunnenarratiivia ”N6. Oli petetty ja hylätty”, kuvaavat tunnesana tunnetila *yksinäinen* ja tunnesana *yksinäisyys*. Tässä narratiivissa puhutaan heitteillä olostä ja voimakkaasta tunnekokemuksesta siitä, että kukaan ei välitä.

Isäni ei paljonkaan välittänyt (Tuntematon-97)

Vanhemmilleni en ollut viinan rinnalla mitään. (Heidi89)

Olimme siskoni kanssa täysin heitteillä ilman puhtaita vaatteita, kunnolista ruokaa ja huolehtivia vanhempia. (Selviytyjä)

Kertomuksissa nuoren tunnekokemus tilanteessa yksinjäamisestä ja petetyksi tulemisesta omien vanhempien tai muiden läheisten ihmisten taholta on käsin kosketeltavaa. Tällaisessa tilanteessa saatetaan alistua ”kohtaloon” tai ulkoistaa negatiiviset tunteet. Alistumisen tilalle saattaa myös muotoutua välinpitämättömyyden tai kiukun tunteita.

Siellä kukaan ei edes vaikuttanut kaivanneensa heitä. (Milla)

Pari vuotta kuuntelin sitä kun vanhemmat huusivat toisilleen, eivät välittäneet paskaakaan minusta. (Veev.)

”N7. Vaikea ymmärtää” – tunnenarratiivia kuvaavat tunnetila *katkera* ja tunnesana *katkeruus*. Kertomuksissa katkeruutta kohdistuu niin biologisiin vanhempiin, sijaisvanhempiin kuin muutostilanteisiin. Aikuisten toimintaa tai tekemättä jättämistä voi olla vaikea ymmärtää ja hyväksyä lapsen tai nuoren näkökulmasta katsoen.

Sairaalakoulusta jouduin sijaiskotiin, josta en pidä yhtään eikä nekään musta tykkää. (Musta kyynel 95)

Olin vihainen, enkä ymmärtänyt, miksei he eivät voineet olla juomatta edes yhtä päivää ja tulla katsomaan minua. (Lumikki)

En aina ole ymmärtänyt asioita, joita biologiset vanhempani ovat tehneet. (Lumikki)

Katkeruus saattaa olla myös kohdentumatonta, koskien ylipäänsä epäoikeudenmukaisuuden kokemusta omasta taustasta tai lähtökohdista, joista käsin omaa elämää ja tulevaisuutta tulisi rakentaa.

Toisen eväät saattavat joskus olla riittämättömät ja tällöin elämä saattaa kolhia pientä kulkijaa. (Pieni poika)

Kahdeksas negatiivinen tunnenarratiivi ”N8. Oli itkemistä ja ikävointiä”, sisältää vahvasti tunnetilan *ikävöidä* ja tunnesanan *ikävä*. Ikävän kokemus liittyy läheisiin ihmissuhteisiin, mutta myös paikkoihin, kuten kotiin tai kouluun. Ikävöiminen liittyy läheisesti vaikeuteen sopeutua uuteen tilanteeseen.

Yläkouluun mennessäni sain uusia kavereita ja vanhoja kaipasin. (Heidi89)

Hän ei halua lähteä, vaan juoksee piiloon vaatekaappiin... (Milla)

Uuteen paikkaan on ollut aina vaikea sopeutua... (Amanda)

Oikeastaan koko se ensimmäinen kesä sijaisperheessä oli yhtä itkemistä ja ikävointiä takaisin oman äidin luo. (Onnellinen)

Ikävän kokeminen vaihtelee voimakkuudeltaan nuorten kertomuksissa, ikävä voi liittyä jonkun ihmisen menettämisen lopullisuuteen tai menettämisen pelkoon sen ehkä aikaisemmin kokeneena.

...jouduin luopumaan sijaisisästäni kun olin 12-vuotias. (Janita 17-v)

Kaipaam isää vieläkin hirveän paljon, mutta takaisin hän ei voi tulla, vaikka haluaisinkin. (Helmiäinen)

Häntä en halua menettää. (Ikuinen ikävä)

Negatiivinen tunnenarratiivi ”9. Huonot välit ja riitelimme”, sisältää tulkintani mukaan tunnetilan *kiukkuinen* ja tunnesanan *kiukku*. Kiukun kokemus liittyy riitelemiseen ja riitautuneisiin ihmissuhteisiin. Riidat ja riitelemisen tapahtuvat nuoren ja vanhempien välillä. Kertomuksissa kuvataan myös vanhempien välisiä riitoja. Tähän tunnenarratiiviin olen liittänyt myös kiukkuun astetta ”kevyemmän” tunneilmauksen harmittaa.

Siihen aikaan vanhemmillani oli kauheat riidat päällä. (Veev.)

Laiminlöin koulua ja riitelin äitini kanssa jatkuvasti. (Amanda)

Minulla oli myös äidin kanssa huonot välit ja riitelimme. (Amanda)

Tietenkin minua silloin harmitti, kun jouduin lähtemään kotoa, pois äidin luota. (Hansikki 111)

Viimeinen negatiivinen tunnenarratiivi ”N10. En ole voinut unohtaa”, pitää sisällään tunnetilan *tuskainen* ja tunnesanan *tuska*. Kertomuksissa käy ilmi, että on paljon asioita joita ei joko voi tai halua unohtaa. Menneisyys on läsnä nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Menneisyyden taakka voi olla raskas, mutta menneisyyden kipeitä asioita voi myös ymmärtää ja jollakin tapaa hyväksyäkin osana omaa itseä ja selviytymistä.

En koskaan unohda niitä kauheita aikoja...(Purppurasydän)

Tietenkään en ole voinut läheskään kaikkia asioita unohtaa...(Onnellinen)

Kuva-aineistosta liitin tähän narratiiviin kuvasymbolit: *filmirulla, kirja ja silmä* (kuva 1. Joulunlapsi ja kuva 2. Outoo). Liitän näihin symboleihin ajatuksen elämäkokemusten ja erilaisten vaiheiden tallentamisesta tai tallentumisesta. Silmä symbolina on voimakas ja terävä, silmien avulla tehdään tarkkoja havaintoja ympäristöstä ja nähdään joskus sellaistaakin, mitä emme haluaisi havaita. Kirjan symbolin voi merkityksellistää päiväkirjaksi, jonne tallennetaan ne kipeimmät tuntemukset ja ajatukset, joita ei haluta muille jakaa. Filmirullaan tallentuu otoksia hetkistä elämän varrelta. Ne voivat herättää monenlaisia ajatuksia katsojassa. Oman menneisyytensä voi osittain unohtaa, mutta valokuvat voivat tuoda

välähdyksenomaisesti muistikuvia esiin lapsuuden ja nuoruuden vaiheista, myös vaikeista, pelottavista tai ahdistavista hetkistä ja ajanjaksoista.

Taulukko 3. Negatiiviset tunnenarratiivit

1. Otti päähän	Viha(x10), Suuttunut, Raivoissaan, Olin katkera, Otti päähän
2. Kyyneleet silmissä	Suru(x8), Kyyneleet silmissä, Tuskallista, Menin hysteeriseen tilaan, Oli kova paikka ja itkin, Asiaa itken, Aloin itkeä, <i>sisältää kuvan: risti</i>
3. On jähmettynyt	Pelko(x13), On jähmettynyt, Uhkaa, Tärisin, <i>sisältää kuvan: pullo</i>
4. Kauheita aikoja	Rankkaa(x3), Erittäin rankkaa, Vaikeaa, Kauheita aikoja, On ollut vaikeaa, Tilanne ajautui huonoksi, Meni alamäkeä, Mennä huonosti(x3), Ei ollut ruusuilla tanssimista, Ajat olivat ankeita, Kärsinyt
5. Olin rikki	Sisältö en nähnyt, En jaksa(x2), Masennuin(x4), En olisi kestänyt, Paha olla(x2), Tuntui ylitsepääsemättömältä, Tuntui kamalalta, Kaatuneet väsyneinä, Murtuneita, Tyhjinä, On aivan väsynyt, Olin rikki, Tuntuikin toivottomalta, Tuntui kuin elämältä olisi mennyt pohja, Teki kipeää, Ahisti, Kolhia, Teki kipeää, Enkä kestäisi, On kipeitä asioita, <i>sisältää kuvan: sakset</i>
6. Oli petetty ja hylätty	Ei ymmärrä, Ei kiinnostosta, Ei välitä, Ei välittänyt, Ei ole auttanut, Eikä tykkää, Oli petetty ja hylätty, Jätetyksi tulemista, Eivät välittäneet, Ei vaikuttanut kaivanneensa, Kolhia, En ollut mitään, Ei kohtelee oikein, Ilkeä, Täysin heitteillä
7. Vaikea ymmärtää	Riittämättömät, Vaikea ymmärtää, Syytin, En pidä yhtään, En ymmärtänyt(x2)
8. Oli itkemistä ja ikävointiä	Jouduin luopumaan, En halua menettää, Ei halua lähteä(x2), Oli itkemistä ja ikävointiä, On ollut vaikea sopeutua, En halua luopua, On kipeitä asioita, Ei ole aina ollut hyvä olla, Ei ole menneet(hyvin), On ollut rankkaa, Kaipasin, Kaipaa, En päässy kotiin, Jouduin eroon
9. Huonot välit ja riitelimme	Inhoavan, Huonot välit ja riitelimme, Harmitti(x2), Kauheat riidat, Riitelin (x2)
10. En ole voinut unohtaa	En unohda, En ole voinut unohtaa, <i>sisältää kuvat: filmirulla, kirja, silmä</i>

Taulukko 4. Negatiivisten tunnenarratiivien sisältämät tunnetilat ja tunnesanat.

Negatiiviset tunnenarratiivit:	Tunnetila:	Tunnesana:
1. Otti päähän	Vihainen	Viha
2. Kyyneleet silmissä	Surullinen	Suru
3. On jähmettynyt	Pelokas	Pelko
4. Kauheita aikoja	Ahdistunut	Ahdistus
5. Olin rikki	Epätoivoinen	Epätoivo
6. Oli petetty ja hylätty	Yksinäinen	Yksinäisyys
7. Vaikea ymmärtää	Katkera	Katkeruus
8. Oli itkemistä ja ikävointiä	Ikävöivä	Ikävä
9. Huonot välit ja riitelimme	Kiukkuinen	Kiukku
10. En ole voinut unohtaa	Tuskainen	Tuska

5.3 Välitilan tunnenarratiivit

Aineistosta muodostui positiivisten ja negatiivisten tunnenarratiivien lisäksi tunnenarratiiveja, jotka eivät selkeästi sijoittuneet kumpaankaan aikaisempaan kategoriaan. Nämä tunnenarratiivit on nimetty välitilan tunnenarratiiveiksi; tunteet sijoittuvat positiivisen ja negatiivisen välimaastoon tai ne sisältävät molempia tunneaspekteja. Näitä välitilan tunnenarratiiveja on yhteensä viisi. Ensimmäinen välitilan tunnenarratiivi on ”V1. Se oli jännää ja kummallista”. Tämän tunnenarratiivin sisällä on tunnetila *hämmentynyt* ja tunnesana *hämmennys*. Hämmennykseen liittyy läheisesti tai se voi johtua outouden tai jännityksen tunteesta. Hämmennys, jännitys ja outous voivat olla suhteellisen neutraaleja tunnetiloja, eivätkä ne välttämättä herätä voimakkaita fysiologisia reaktioita, kuten vaikkapa pelon tai onnellisuuden tunteet.

Olin hämilläni, koska en tullessani sijaisperheeseen tiennyt, miksi olin siellä.
(Hansikki 111)

Hän ei tiedä minne mennä. (Harkitsija)

Oli kuitenkin outoa sopeutua elämään yht`äkkiä viiden sisaruksen kanssa yhden asemasta. (Päivänpaiste)

Jännitys tai outous voivat olla positiivissävytteisiä, näihin tunteisiin voi sisältyä toivoa paremmasta. Toisaalta hämillään oloon voi liittyä pettymysten minimointia tai pyrkimystä hallita niitä, kun asenteena on se, että ei odota liikoja.

Minua jännitti aivan mielettömästi uuteen perheeseen meneminen..

(MinäVaana)

Se oli jännää ja kummallista saada uusi perhe, uusi äiti ja isi sekä veljiä.
(Lilzukka)

Oli kyllä kieltämättä outoa tavata biologinen isäni 12 vuoden jälkeen.

(Helmiäinen)

En kuitenkaan elätellyt turhia toiveita...(Lumikki)

Tähän tunnenarratiiviin liitin kuva-aineistosta *nuotin* symbolin (kuva 1. Joulunlapsi). Nuotti voi merkitä niin positiivis- kuin negatiivissävytteisiä (tunne)melodioita tai sävelkulkuja, sävyt voivat vaihdella elämän eri tilanteissa ja yhteyksissä. Musiikilla voidaan kuvastaa tunteita toisesta ääripäästä toiseen.

Toinen välitilan tunnenarratiivi on ”V2. Ei tuntunut juuri miltään”. Tunnetila tässä narratiivissa on *turta* ja tunnesana *turtuneisuus*. Tämä tunnenarratiivi merkityksellistää kokemuksia tilanteen hyväksymisen pakosta tai itsensä turruttamisesta pakon edessä. Jos esimerkiksi sijaishuoltopaikka on vaihtunut riittävän usein, ei lähteminen tunnu enää miltään.

Eikä hävennyt...(Tunteaton-97)

Lähteminen ei tuntunut silloin juuri miltään, kun oli tottunut lähtemään.

(Amanda)

Turtuneisuus voi olla myös keino selviytyä ja siirtyä asioissa eteenpäin ainakin jollakin tasolla. Tilanne, jossa ei enää tunneta pahaa oloa, voi olla saavutus pitkällisestä tunteiden ja kokemusten työstämisprosessista.

Tänä päivänä iso poika ei tunne pahaa oloa. (Pieni poika)

Liitin tähän narratiiviin kuvasymbolin *lankakerä* (kuva 1. Joulunlapsi). Tulkitseen lankakerän voivan symboloida solmussa olevia tunteita, tunteita joita ei tunnusteta tai joita ei haluta tai kyetä purkamaan. Tämän ajatteluketjun kautta näen lankakerässä turrutettuja tunteita, tunnetiloja tai kokemuksia, jotka odottavat purkamista ja käsittelyä.

Kolmas välitilan tunnenarratiivi on ”V3. Ei voi olla auttamatta”. Kertomuksissa tulee esiin oman (tunne)kokemuksen kautta muodostunut ymmärrys toisten kärsimyksestä, hädästä ja avun tarpeesta.

...toisten pahaa oloa ei voi olla kohtaamatta, eikä pahaa oloa potevia auttamatta. (Pieni poika)

Pientä tyttöä käy sääliksi isäänsä..(Milla)

Toisaalta lapset ja nuoret ovat huolen kohteena. Huoli saattaa johtaa interventioon ja auttamisyrityksiin. Huoli voi kuitenkin olla epämääräistä, vaikeasti tavoitettavaa ja sanoitettavaa, jossa velloo monenlaisia tunteita.

Opettaja oli huolissaan kun usein saatoin jäädä koulusta pois syyttä.
(Purppurasydän)

Vanhempani ja kaikki läheiset olivat todella huolissaan. (Lumikki)

Välitilan tunnenarratiivi ”V4. Valitti enemmän”, kuvaa tunnetilaa *ärsyyntynyt* ja tunnesanaa *ärsyyntyminen*. Ärsyyntyminen on lievempi versio vihan tai kiukun tunteista. Se kuitenkin aiheuttaa epätyytyväisyyden tunnetta ja muutoksen tarvetta. Ärsyyntyminen saattaa olla myös seurausta muutoksista ja niiden aiheuttamasta stressistä.

Äiti valitti siitä...(Musta kyynel 95)

..en tiedä, kestäisinkö koko totuuden. (Veev.)

Muutosketju on aiheuttanut minulle stressiä. (Amanda)

Viides välitilan tunnenarratiivi ”V5. Ei ole voinut vaikuttaa”, sisältää tunnetilan *vapautunut* ja tunnesanan *vapautuneisuus*. Tähän narratiiviin liittyvät myös luovuttamisen tai hyväksymisen tunnetilat. Elämässä on asioita, joihin ei voi vaikuttaa tai joita ei voi yrityksistä huolimatta muuttaa. Nuori voi kokea syyllisyyttä tilanteessa, tai vaihtoehtoisesti vapautua syyllisyyden taakasta. Kaikkea eteen tulevaa ei tarvitse kestää tai jaksaa. Tähän narratiiviin on liitetty kuvasymbolit *pelikortti, elämänviiva ja kynttilä* (kuva1. Joulunlapsi). Ne representoivat elämän sattumanvaraisuuteen ja ennustamattomuuteen. Toisaalta kynttilän liekin voi nähdä symboloivan vapautta tai vapautuneisuutta.

Kukaan meistä ei pysty valitsemaan omia lähtökohtiaan. (Pieni poika)

Eikä minun olisikaan tarvinnut jaksaa. (Tiina)

Se ei ole minun vikani, enkä ole voinut vaikuttaa mihin synnyin. (Tiina)

...etten minä ole vastuussa vanhempieni kyvyttömyydestä hoitaa minua.
(Onnellinen)

Taulukko 5. Välitilan tunnenarratiivit

1. Se oli jännää ja kummallista	Hämälläni, Hämmennyty, Hämmennystä, Hämmennytyt, Hämmennystä, Olin aivan sekaisin, Se oli jännää ja kummallista, Jännitti(x2), Oli outoa, Kaikki ei ollut ihan kohdallaan, En elätellyt turhia toiveita, Ei pety, Ei tiedä minne mennä, Outoa tavata, <i>sisältää kuvan: nuotti</i>
2. Ei tuntunut juuri miltään	Ei pelännyt, Ei pelätä, Eikä hävennyt, En surrut, Ei tunne pahaa oloa, Etten häpeä, Ei tuntunut juuri miltään, <i>sisältää kuvan: lankakerä</i>
3. Ei voi olla auttamatta	Ei voi olla kohtaamatta, Ei voi olla auttamatta, Käy sääliksi, Sääliä, Oli huolissaan(x2)
4. Valitti enemmän	Valitti enemmän, Valitti siitä, Stressiä, Kestäisinkö
5. Ei ole voinut vaikuttaa	Ei pysty valitsemaan, Ei ole minun vikani, En ole voinut vaikuttaa, Eikä olisikaan tarvinnut jaksaa, Etten minä ole vastuussa, <i>sisältää kuvat: pelikortti, elämäviiva, kynttilä</i>

Taulukko 6. Välitilan tunnenarratiivien sisältämät tunnetilat ja tunnesanat.

Välitilan tunnenarratiivit:	Tunnetila:	Tunnesana:
1. Se oli jännää ja kummallista	Hämmennytyt	Hämmennys
2. Ei tuntunut juuri miltään	Turta	Turtuneisuus
3. Ei voi olla auttamatta	Säälivä	Sääli
4. Valitti enemmän	Ärsyyntynyt	Ärsyyntyminen
5. En ole voinut vaikuttaa	Vapautunut	Vapautuneisuus

5.4 Tunnenarratiivit sijoitusprosessin aikana ja muutostilanteissa

Tarkasteltaessa tunnenarratiiveja sijoitusprosessin eri vaiheissa ja muissa elämän muutostilanteissa, on hyvä muistaa että kertomusten kokemukset ovat yksilöllisesti konstruoituja. Kunkin nuoren elämäntilanteissa on erilaisia vaikuttavia tekijöitä. Kokemukset ovat subjektiivisia, vaikkakin kertomuksista on löydettävissä myös yhdistäviä tekijöitä. Lisäksi tunteiden jako kolmeen kategoriaan (positiiviset, negatiiviset ja välitila) ja niiden tarkastelu ajallisena prosessina on tietyltä osin hankalaa, koska kertomuksissa sijoitusprosessin eri vaiheissa on tunteita rinnakkain kaikista kategorioista. Tässä luvussa jaottelen tunteet ajallisessa tarkastelussa kuitenkin kolmeen edellä mainittuun kategoriaan ja kuvaan keskeisimpiä huomioita tästä näkökulmasta.

Tarkasteltaessa positiivisten tunnenarratiivien esiintymistä sijoituksen eri vaiheissa, tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä että ne sijoittuvat voimakkaimmin sijaishuollossa oloon. (kts. taulukko 7.) Tämän aineiston kertomuksissa

sijaishuoltopaikka on pääsääntöisesti sijaisperhe. Positiivisia tunnenarratiiveja on luettavissa kaikissa nuorten kuvaamissa elämänvaiheissa. Ennen sijoitusta positiivisia narratiiveja esiintyy saman verran kuin sijoituksen lopetusvaiheessa. Vähiten positiivisia tunnenarratiiveja esiintyy kuvauksissa sijoituksen jälkeisestä ajasta. Toisaalta tekstit painottuvat kuvaamaan juuri vaiheita ja kokemuksia ennen sijoitusta ja sen aikana.

Vahvimmin positiivisia tunnenarratiiveja tulee esiin nuorten kirjoituksissa tilanteessa, jossa luottamuksellinen ja turvallinen suhde on rakentunut uudessa perheessä. Positiivisilla tunnenarratiiveilla kuvataan paljon tyytyväisyyttä olemassa olevaan tilanteeseen sijaisperheessä. Positiivisia kuvauksia liittyy myös elämän alkuvaiheisiin biologisessa perheessä. Samoin sijoituksen aikana tai sen jälkeen suhde biologisiin vanhempiin muodostuu osassa kertomuksista positiivisena. Sijoituksen jälkeiset positiiviset tunnenarratiivit kuvaavat nuoren selviytymisen kokemusta suhteessa menneisyyteen ja nykyisyyteen. Selviytymisenkokemus tulee muun muassa itsenäisyyden ja käytännöntaitojen omaamisesta, mutta myös tunne-elämän hallinnasta.

Negatiivisia tunnenarratiiveja esiintyi niin ikään sijoitusprosessin eri vaiheissa, mutta voimakkaammin ennen sijoitusta ja vaiheessa, jossa sijoitus on jo jatkunut jonkin aikaa. (kts. taulukko 7.) Tässä tutkimuksessa näyttää sille, että negatiivisia tunteita esiintyi vähemmän siirryttäessä sijaishuoltoon. Kuitenkin kirjoituksissa negatiiviset tunnenarratiivit lisääntyivät sijoituksen jatkuessa, alkuvaiheen jälkeen. Negatiiviset tunnenarratiivit vähenivät merkittävästi sijoituksen loppupuolella, eikä niitä ilmennyt juuri lainkaan sijoituksen jälkeen. Toisaalta tekstien kuvaukset painottuvat aikaa ennen sijoitusta ja toisaalta siirtymään biologisesta perheestä sijaispaikkaan. Negatiivisia tunnenarratiiveja esiintyy tekstikatkelmissa, joissa kuvataan sijoituksen alkuvaiheita. Negatiivisia tunnenarratiiveja kuvataan myös vaiheessa, jossa sijoitus on päättymässä ja nuori on muuttamassa itsenäiseen elämään. Kuvauksia sijoituksen jälkeisistä vaiheista esiintyy kuitenkin aineistossa vähemmän.

Negatiivisia tunnenarratiiveja tuli esiin erilaisissa vaikeissa tai jopa traumatisoivissa tilanteissa. Tällainen tilanne oli useissa tarinoissa väkivaltatilanne perheessä, kohdistuen toiseen vanhempaan ja/ tai lapseen. Läheisten keskinäinen väkivalta on kulttuurisesti latautunut ilmiö. Siinä on läsnä paljon erilaisia tunteita, kuten pelkoa,

ahdistusta, epävarmuutta ja tunnereaktioita, kuten itkua. Tähän sisältyy myös ajatus siitä, että lapsuus ja nuoruus eivät ole vain emotionaalisesti hyvää, ilon ja onnen aikaa, vaan siihen voi sisältyä vaikeita ja kielteisiä tunteita, kuten surua ja kärsimystä. (vrt. Hearn 1998, 56–57.)

Samalla tapaa, kuin positiiviset ja negatiiviset tunnenarratiivit, välitilan tunnenarratiivit ovat luettavissa läpi sijoitusprosessin. Kuitenkin niitä esiintyy nuorten kertomuksissa eniten ajassa ennen sijoitusta. Tämän voi tulkita kertovan elämäntilanteen hämmentävyydestä tai hallitsemattomuudesta lapsen ja nuoren näkökulmasta. Ristiriitaisia tunnekokemuksia tuottaa tilanne, jossa omat vanhemmat tai muut läheiset ihmiset käyttäytyvät pelottavasti, uhkaavasti tai muita negatiivisia tunnekokemuksia tuottavasti. Lapselle ja nuorelle sijaishuoltopaikkaan siirtyminen on myös hämmentävä kokemus, johon liittyy uuden asian pelkoa, oman biologisen kodin ikävöintiä ja varovaisia toiveita paremmasta. Näyttää siltä, että sijoituksen alkaminen herättää pääasiallisesti näissä kertomuksissa voimakkaita tunteita, positiivisia tai negatiivisia. Välitilan niin sanotut laimeammat tai vaikeammin tavoitettavat ja nimettävät tunnereaktiot tai kokemukset sijoittuvat sijoitusprosessissa aikaan ennen sijoitusta, sijoitusprosessin keskivaiheille sekä sijoituksen jälkeiseen aikaan.

Taulukko 7. Tunnenarratiivien esiintyminen sijoituksessa ajallisesti, sulkeissa lukumäärä.

Tunnenarratiivien ajallinen sijoittuminen	Positiiviset tunnenarratiivit	Negatiiviset tunnenarratiivit	Välitilan tunnenarratiivit
Ennen sijoitusta	1(5), 2(2), 3(3), 5(2), 6(1), 8(2)	1(11), 2(4), 3(7), 4(5), 5(11), 6(9), 7(1), 8(3), 9(4)	1(4), 2(2), 3(3), 4(2), 5(2)
Sijoituksen alkaessa	1(1), 2(5), 3(2), 4(1), 5(1)	2(1), 3(2), 4(3), 5(5), 6(1), 7(2), 8(2), 9(1)	1(3)
Sijoituksen jatkuessa	1(17), 2(6), 3(11), 4(13), 5(4), 6(10), 7(3)	1(5), 2(9), 3(4), 5(5), 6(6), 7(2), 8(8), 9(1)	1(6), 2(1), 3(1), 4(2), 5(2)
Sijoituksen loppuessa	1(3), 2(2), 3(4), 4(1), 6(2), 7(3), 8(1)	3(3), 5(1), 7(1)	1(2)
Sijoituksen jälkeen	1(2), 2(1), 4(3), 8(2)	6(1)	2(1), 3(2), 5(1)

Tiivistäen taulukossa 7. olevat tunnenarratiivit sijoittuvat melko tasaisesti kaikkiin sijoitusprosessin vaiheisiin. Positiivisia tunnenarratiiveja esiintyi näistä kolmesta

kategoriasta tasaisimmin koko sijoitusprosessin ajan. Niitä on myös määrällisesti eniten verrattuna muihin kategorioihin. Negatiiviset tunnenarratiivit jakautuivat voimakkaimmin aikaan ennen sijoitusta, sen alkamiseen ja jatkumiseen. Sijoituksen loppuessa ja sen jälkeen negatiivisia tunnenarratiiveja esiintyi selkeästi vähemmän. Välitilan tunnenarratiiveja on määrällisesti vähiten ja ne painottuvat aikaan ennen sijoitusta ja aikaan, jolloin kodin ulkopuolisessa sijoituksessa ollaan jo oltu jonkin aikaa. Niitä esiintyy myös sijoituksen jälkeisessä ajassa.

5.5 Tunnenarratiivien kohdistuminen

5.5.1 Positiivisten tunnenarratiivien kohdistuminen

Teksteissä esiintyvät tunteet ovat pääsääntöisesti nuorten ilmaisemia ja kohdistamia tunteita, mutta joukossa on myös tunteita, joita esimerkiksi lasten biologiset vanhemmat ovat kohdistaneet lapsiinsa. Osalla tunteista ei ole selkeää kohdehenkilöä tai muuta kohdetta, vaan ne ovat nuoren kokemuksia (elämän)tilanteesta. Esimerkiksi positiivisen narratiivin ”P1. Alkoi sujua hyvin” sisältämät tunnetilat kohdistuvat pääasiallisesti sijaisvanhempiin. Hyvänolon ja luottamuksen tunteet liittyvät kertomuksissa pääsääntöisesti enemmän sijaisvanhempiin, mutta joukossa on myös kertomuksia, joissa tunteen kohteena on biologinen perhe: ”*Kun olin pieni, synnyin hyvään ja rakastavaan perheeseen.* (Marmelaadi)”. Osassa kertomuksissa tällä narratiivilla ei ole selkeää kohdetta, vaan tunne on ikään kuin tilanteen synnyttämää: ”*Tunsin silloin, että kaikki oli meillä hyvin, ei ollut ongelmia* (Lilzukka)”. Tunteelle siitä, että elämä sujuukin nyt hyvin ja vaikean elämänvaiheen yli on selvitty, ei ole selkeää kohdetta, vaan se on konstruoitu kussakin tilanteessa vaikuttavista yksilöllisistä tekijöistä.

Positiivisten tunnenarratiivien kohteena ovat nuorten kertomuksissa määrällisesti enemmän joko sijaispaikka ja näissä kertomuksissa pääasiassa sijaisperheen vanhemmat kuin biologiset vanhemmat. Lähes yhtä usein kyseessä on tilanne, jossa ei ole määritettävissä tunteiden selkeää kohdetta. Kuitenkin ”P3. Löysin rakkauden” tunnenarratiivin kohdalla biologinen perhe on lähes yhtä usein tämän tunnenarratiivin kohteena kuin sijaisperhe. Tähän positiiviseen tunnenarratiiviin sisältyvät muun muassa välittämisen, rakastamisen, tärkeyden kokemisen ja läheisyyden tunteet.

Nämä tunteet kohdistuvat näissä kertomuksissa niin sijaisvanhempiin kuin biologisiin vanhempiin. Nuorten kertomuksissa välittyy voimakkaasti kokemus rakastamisen, välittämisen ja läheisyyden tunteiden kohteena olemisesta sijaisvanhempien taholta.

Positiivinen tunnenarratiivi ”P2. Sekaisin onnesta”, kuvaa hyvin onnen ja onnellisuuden tunteiden kohdistumista sijaisperheeseen ja toisaalta sen kohteena olemista, kuten aineisto-ote osoittaa: ”..*pääsin hyvään ja rakastavaan perheeseen ja olen onnellinen siitä*” (Janita 17-v). Onnellisuus rakentuu näissä tarinoissa sekä läheisissä ihmissuhteissa että erilaisten muutostekijöiden myötä, jolloin niitä ei ole mahdollista spesifisti kohdistaa läheiseen henkilöön, vaan ne ovat läsnä tunnetilana jota nuori elää. Tunteiden kohdentumattomuus korostuu erityisesti tunnenarratiivin ”P4. On tehnyt vahvemman” kohdalla. Tämä tunnenarratiivi sisältää paljon erilaisia tunneilmauksia (kts. taulukko 1.), jotka sijoittuvat kahta ilmausta lukuun ottamatta kategoriaan, jossa tunteilla ei ole selkeää kohdetta (kts. taulukko 8.).

Tunnenarratiiveja kohdistetaan myös muihin henkilöihin kuin biologisiin - tai sijaisvanhempiin. Tällaisia muita lapsen tai nuoren tärkeäksi kokemia henkilöitä ovat nuorten kirjoituksissa sisarukset ja ystävät, kuten esimerkki ”P4. On tehnyt vahvemman”- tunnenarratiivista osoittaa: ” *...sisarusten ja ystävien avulla olen päässyt yli tästä* ”(Marmelaadi). Muita kohteita tunnenarratiiveissa ovat seurustelukumppanit, omat sukulaiset tai esimerkiksi kiltti naapurin täti: ” *Hänen silmänsä kirkastuvat, kun hän muistaa, että tänään on se päivä, kun hän saa käydä kylässä kiltin tädin luona* ”(Milla). Turvallisilla ja välittävillä aikuissuhteilla on positiivisia tunnekokemuksia synnyttävä vaikutus.

Taulukko 8. Positiivisten tunnenarratiivien kohdistuminen.

Positiivisten tunnenarratiivin kohdistuminen	Sijaispaikka	Biologinen perhe	Muu henkilö	Tilanne, ei selkeää kohdetta
1. Alkoi sujua hyvin	12	1	1	15
2. Sekaisin onnesta	4	1	3	8
3. Löysin rakkauden	9	5	2	4
4. On tehnyt vahvemman		1	1	16
5. Hymy kohoaa huulilleni	4	1	2	3
6. Tuimme toinen toistamme	7	1	2	6
7. Sain pelastuksen	6			
8. Toivon ja odotan		1		5

Taulukon 8. sisältöä voi tiivistäen kuvata siten, että määrällisesti eniten positiivisilla tunnenarratiiveilla ei ole selkeää kohdetta. Sijaisperhe on kuitenkin useammin positiivisten tunnenarratiivien kohteena kuin biologinen perhe. Jokin muu lapselle tai nuorelle läheinen henkilö on yhtä usein positiivisen tunnenarratiivin kohteena kuin biologinen perhe. Positiivisista tunnenarratiiveista 3. Löysin rakkauden kohdistuu ainoana lähes yhtä usein sijais- ja biologisiin vanhempiin. Positiivisia tunnenarratiiveja kohdistuu tasaisimmin näiden kolmen (positiiviset, negatiiviset ja välitila) kategorian narratiiveista koko sijoitusprosessin ajan biologisiin-, sijaisvanhempiin, sekä muihin henkilöihin.

5.5.2 Negatiivisten tunnenarratiivien kohdistuminen

Negatiiviset tunnenarratiivit kohdistuvat pääasiallisesti biologisiin vanhempiin tai tilanteeseen ylipäänsä, jolloin tunteilla ei ole tiettyä kohdetta. Vahvimmin biologisiin vanhempiin kohdentuu tunnenarratiivi ”N1. Otti päähän”. Tämä tunnenarratiivi sisältää voimakkaita tunnesanoja sekä - ilmaisuja: viha, suuttumus, raivo ja katkeruus.

Tunnenarratiivit ”N3. On jähmettynyt” ja ”N5. Olin rikki”, sijoittuvat kategoriaan, jossa tunteilla ei ole selkeää kohdetta, vaan ne konstruoidut tilanteissa monenlaisten vaikuttavien tekijöiden kautta. Nämä tunnenarratiivit sisältävät pelon ja epätoivon tunteita, joita voi olla vaikea kohdistaa tiettyyn ihmiseen tai asiaan.

Sijaispaikkaan kohdistuvia negatiivisia tunteita löytyy negatiivisista tunnenarratiiveista N3, N5, N6, N7, N8 ja N9. Tunteita näissä narratiiveissa ovat pelko, epätoivo, yksinäisyys, katkeruus, ikävä, kiukku ja tuska. Näitä tunteita kohdistetaan kuitenkin suhteessa enemmän biologisiin vanhempiin kuin sijaisvanhempiin, lukuun ottamatta tunnenarratiivia ”N7. Vaikea ymmärtää”, jota kuvaa tunnesana katkera. Tämä tunnenarratiivi kohdistuu tasaisesti niin sijais- kuin biologisiin vanhempiin.

Negatiivisia tunteita kohdistetaan muu henkilö- kategoriassa lapsen asioita hoitavaan sosiaalityöntekijään tai päiväkodin työntekijään. Lisäksi viitataan yleensä muihin ihmisiin, kuten tunnenarratiivissa ”N6. Oli petetty ja hylätty”: ”*Jotkut ei ymmärrä, Joitaki ei kiinnosta, Ne ei välitä..*” (Tuntematon-97).

Taulukko 9. Negatiivisten tunnenarratiivien kohdistuminen

Negatiivisten tunnenarratiivin kohdistuminen	Sijaispaikka	Biologiset vanhemmat	Muu henkilö	Tilanne, ei selkeää kohdetta
1. Otti päähän		12		2
2. Kyyneleet silmissä		3	2	9
3. On jähmettynyt	2	3	1	11
4. Kauheita aikoja		4	1	9
5. Olin rikki	1	4	2	17
6. Oli petetty ja hylätty	2	6	2	3
7. Vaikea ymmärtää	2	2		2
8. Oli itkemistä ja ikävöintiä	3	4	3	5
9. Huonot välit ja riitelimme	1	3	1	2

Taulukko 9. osoittaa, että biologiseen perheeseen kohdistuu enemmän negatiivisia tunteita kuin sijaisperheeseen. Kuitenkin sijaisperheeseen kohdistuu lähes kaikkia samoja negatiivisia tunnenarratiiveja kuin biologiseenkin perheeseen. Samoin kuin positiivistenkin tunnenarratiivien kohdalla, määrällisesti eniten negatiivisia tunnenarratiiveja on kategoriassa, jossa tunteilla ei ole selkeää kohdetta. Myös lapsia ja nuoria kohtaavat muut aikuiset, kuten viranomaiset ovat negatiivisten tunnenarratiivien kohteena. Negatiivisia tunnenarratiiveja kohdistui voimakkaasti ennen sijoitusta ja sijoituksen alussa biologisiin vanhempiin ja toisaalta tilanteeseen ilman selkeää kohdetta. Ne ovat kuitenkin nähtävillä koko prosessin ajan, myös sijoituksen jälkeen.

5.5.3 Välitilan tunnenarratiivien kohdistuminen

Välitilan tunnenarratiivit kohdistuvat lähes täysin biologiseen perheeseen tai sitten niillä ei ole selkeää kohdetta. Ainoastaan ”V1. Se oli jännää ja kummallista” tunnenarratiivi kohdistuu myös sijaispaikkaan. Tämän tunnenarratiivin kuvaama tunnetila on hämmentynyt, ja siihen sisältyy esimerkiksi seuraavat tunnekuvaukset: *olin aivan sekaisin, se oli jännää ja kummallista ja oli outoa.* Tämän tunnenarratiivin voi nähdä seuraavan juuri elämänmuutoksista ja mahdollisesta uuteen tilanteeseen sopeutumisen vaikeudesta. Biologiseen perheeseen kohdistuvia välitilan tunteita tai tunnetiloja ovat hämmennys, turtuneisuus, sääli, ärsyyntyminen ja vapautuneisuus. (vrt. taulukko 6.)

Viimeiseen kategoriaan, jossa välitilan tunnenarratiiveilla ei ole selkeää kohdetta, sijoittuvat V1. Se oli jännää ja kummallista, V2. Ei tuntunut juuri miltään ja V4. Valitti enemmän. Elämäntilanteen muutokset saattavat tuottaa hämmennyksen, turtuneisuuden ja ärsyyntymisen tunnetiloja. Muihin henkilöihin kohdistuvia tunnenarratiiveja ovat V1. Se oli jännää ja kummallista sekä V3. Ei voi olla auttamatta. Hämmennyksen ja säälin tunteita kohdistetaan lapsen tai nuoren elämäntilanteen olevaan henkilöön. Myös lapsi tai nuori voi olla säälin kohteena naapurin tai muun aikuisen taholta: *”He eivät ehtineet nähdä hämmennystä ja sääliä piparkakkujen antajan silmissä...”* (Milla).

Taulukko 10. Välitilan tunnenarratiivien kohdistuminen

Välitilan tunne-narratiivin kohdistuminen	Sijaispaikka	Biologinen perhe	Muu henkilö	Tilanne, ei selkeää kohdetta
1. Se oli jännää ja kummallista	4	2	2	6
2. Ei tuntunut juuri miltään		3		2
3. Ei voi olla auttamatta		2	4	
4. Valitti enemmän		2		2
5. En ole voinut vaikuttaa		3		

Välitilan tunnenarratiivit kohdistuvat määrällisesti eniten biologiseen perheeseen, kuten taulukko 10. osoittaa. Biologisiin vanhempiin kohdistuvat kaikki välitilan narratiivit, hämmennys, turtuneisuus, sääli, ärsyyntyminen ja vapautuneisuus. Nämä tunnenarratiivit kohdistuvat biologisiin vanhempiin koko sijoitusprosessin ajan. Välitilan tunnenarratiiveja esiintyy seuraavaksi runsaimmin kategoriassa, jossa tunteilla ei ole selkeää kohdetta. Kuten edellä on mainittu, tunnetila voi syntyä tilanteessa ja hetkessä lapsen tai nuoren kokemuksen kautta. Sijoitusprosessi tuottaa lapselle ja nuorelle paljon tunnekokemuksia, jotka ovat jollakin tapaa selkiytymättömiä sisältäen positiivisia ja negatiivisia aineksia. Näitä tunteita on vaikeampi kategorisoida tai selkeästi osoittaa niiden kohde. Sijaisperheeseen kohdistuvat välitilan tunnenarratiiveista ainoastaan V1. Se oli jännää ja kummallista. Tämä tunnenarratiivi esiintyy sijoituksen ollessa alkamassa ja juuri sijaisperheeseen muuttamisen jälkeen.

Tulosten esittelyn jälkeen kokoon seuraavassa luvussa 6 yhteen tämän aineiston analyysiprosessin tuotoksena syntyneitä johtopäätöksiä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tämän tutkimuksen aineistoa voi kuvata tunnerikkaaksi. Siinä esiintyi runsaasti erilaisia positiivisesti sekä negatiivisesti sävyttyneitä tunteita ja tunneilmaisuja. Aineistossa helpoimmin havaittavia olivat eksplisiittiset tunnesanat, kuten viha, suru, ilo, kiukku ja sääli. (vrt. Forsberg 2001, 11.) Vaikka tunnesanat ovat selvästi tunnistettavia ja ymmärrettäviä, saavat ne merkityksensä vasta tarkasteltuna asia- tai käyttöyhteydessä. Tunteita onkin tarkasteltu konstruktionistisen viitekehyksen avulla. Tunneilmaisut tai toisella termillä metaforat tuovat esiin tekstissä olevaa tunteiden kirjoa. Ne kiteyttävät tunnekokemuksen kulttuurisesti ymmärrettävään muotoon. Ne myös saattavat symboloida tunnekokemusta yksittäistä tunnesanaa vahvemmin tai tiivistetympin. Lukijan tehtäväksi muodostuu tulkita tunneilmaisua sitä kuvaavan tunnesanan tai – tilan konstruoimiseksi. Esimerkiksi ihmisen ruumiillisuuteen tai olemukseen viittaavat ilmaisut saavat aikaan tunteenomaisen vaikutelman, kuten ilmaisu ”*kaatuneet väsyneinä*” osoittaa. Ilmaisun kertoo (tunne)tilasta, joka voi olla niin ruumiillinen kuin psyykinen kokemus, sisältäen tunteet tai tunteenomaisen vaikutelman. (vrt. Forsberg 2001.)

Leimallista nuorten kirjoitelmille on, että niissä esiintyy samassa tekstissä niin positiivisia kuin negatiivisiakin tunteita. Aineistossa oli myös runsaasti tunteita, jotka eivät olleet selkeästi tulkittavissa positiivis - negatiivisjaottelun mukaan, voidaan olla molempia. Toiset narratiivit olivat suppeampia ja toisen laajempia. Pyrkimykseni oli kuitenkin tuoda esiin mahdollisimman laajasti erilaisia tunteita ja tunneilmauksia, jonka vuoksi otin analyysiin mukaan myös teksteissä vähemmän esiintyneitä tunnenarratiiveja. Yleisesti voidaan todeta, että nuorten kertomuksissa esiintyy runsaasti tunteita ja tunneilmaisuja tunneskaalan kaikilta alueilta. Nuoret konstruoivat tunnekokemuksiaan tarinoissa, he ikään kuin ”tekevät” tunteita osana omaa identiteettityötään ja selviytymisprosessiaan (vrt. Forsberg 2006).

Tämä tutkimus osoittaa, kuinka valtavasti tunteita mahtuu sijoitusprosessin eri vaiheisiin, lasten ja nuorten elämään heidän ollessa osallisena lastensuojelun toimenpiteissä. On tärkeää tiedostaa tunteiden esiintyminen työskentelyn aikana, jotta niitä voitaisiin hyödyntää positiivisen identiteetin muodostamisen työkaluna. (vrt. Rutter 1987, Ungar 2004, 2005a.) Tämän tutkimuksen aineiston, sijaishuollossa eläneiden nuorten tarinoiden pohjalta voi todeta tunnenarratiiveilla olevan merkitystä

nuoren identiteetin muodostamisen ja selviytymisen näkökulmasta. Identiteetit rakentuvat sijoitusprosessin eri vaiheissa subjektiivisten tunnekokemusten kautta samaan aikaan konstruktiona erilaisista nuoren elämässä vaikuttavista tekijöistä.

Selviytyjän identiteetin rakentumista voi peilata Michael Ungarin (2005a) ajatuksiin selviytymisestä. Ungar kirjoittaa, että selviytymistä ei voi olla ilman riskejä. Nuorten elämäntilanteissa on läsnä paljon erilaisia riskitekijöitä. Hänen näkemyksensä on hyvin mielenkiintoinen ja tulee tämän aineiston kautta myös hyvin esiin. Nuoret ovat tarinoissaan eläneet vaativia ja raskaita elämänvaiheita. Kertomukset kuitenkin rakentavat selviytyjän ja vaikeuksien voittajan identiteetin huolimatta lukuisista hyvinvointia uhkaavista tekijöistä. Tarinoista piiryy lapsen tai nuoren yksilöllisiä selviytymisstrategioita, joiden avulla vaikeasta kokemuksesta on päästy yli. Selviytyminen voidaan siten nähdä lopputuloksena (tunne)kokemuksista, luonteenpiirteistä, kapasiteetista ja identiteetin rakentumisesta. (vrt. Ungar 2005a.)

Tunnekokemuksia voidaan pitää tämän tutkimuksen pohjalta erityisen merkityksellisenä selviytymisen kannalta. Tunteet ilmentävät lapsen tai nuoren kokemaa. Tarinoissa tunteet kohdistuvat lähellä, lapsen elämänpiirissä oleviin ihmisiin, niin biologiseen perheeseen kuin sijaisperheeseenkin, naapurin tätiin tai kilttiin päiväkodin työntekijään. Tunteet kohdistuvat myös lapseen tai nuoreen, tarinoiden kertojat kuvaavat tarkkanäköisesti aikuisten heihin kohdistamia tunteita. Selviytymisen kokemus rakentuu tunnekokemusten kautta, jotka ovat yksilöiden välisiä prosesseja ja tulosta näistä prosesseista. Tällaiset ihmisten väliset tunneprosessit, kuten tarinoissa esiin piirtyvät positiivisesti merkitykselliset tunnesuhteet biologisiin- tai sijaisvanhempiin, lieventävät oleellisesti biologisten, psykologisten, sosiaalisten tai muiden ympäristöstä tulevien riskitekijöiden vaikutusta. (vrt. Ungar 2005b, 321.)

Aineiston pohjalta voidaan myös varovasti esittää tulkintaa, jossa omaa elämää kuvataan kertomuksissa itselle rakentavalla ja positiivisia merkityksiä tuottavalla tavalla. Toisin sanoen negatiivisia ja normaalista elämäkulusta poikkeavia elämäntilanteita ja tapahtumia esitetään tavalla, joka antaa ikään kuin oikeutuksen hyväksyä tämä tavallisesta poikkeava elämäntilanne. Tällaisen tarinan kerronnan voikin nähdä identiteettityönä, jonka avulla konstruoidaan positiivista käsitystä nykytilanteesta sekä tulevaisuudesta.

Tutkimuksen tulosten kohdalla on hyvä pysähtyä pohtimaan myös sitä, miksi tarinoissa kuvataan tunteita myönteisemmiksi sijaishuollossa, tässä tapauksessa useimmiten sijaisperheessä kuin sen ulkopuolella. Onko kysymys siitä, että tarinoissa myönteiset tunteet kerrotaan kulttuurisesti ja kontekstiin sopivalla tavalla? Sijoitusprosessin läpikäyneen nuoren tunteiden ja kokemusten konstruktio sisältäisi näin ollen yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä ajatuksia, arvoja ja normeja, joiden kautta ymmärrämme ja arvotamme sijaishuoltoa osana lastensuojelua. Vai vastaavatko tarinoiden kertojat lastensuojeluinstituutioita edustavien aikuisten ja asiantuntijoiden odotuksiin kertomalla odotusten ja kirjoituskutsun mukaisen selviytymistarinan?

Tunnenarratiivien rakentamisen ja niiden tarkastelun kautta olen pyrkinyt löytämään erilaisten tunteiden merkityksen sijoitusprosessin eri vaiheissa konstruktionistisesta näkökulmasta. Olen todennut tunteilla olevan keskeisen merkityksen selviytymisen kokemuksen syntymisessä. Tässä kohdin on hyvä huomata, että negatiivisilla tai välitilan tunteilla on yhtäläillä oma tehtävänsä kokemusten työstämisessä. Vaikka lähtökohtaisesti *Pinnalla*- teoksen kirjoittajat identifioituvat selviytyjän identiteettiin, kirjoituksista on löydettävissä myös identiteetin muodostumista, joissa selviytymisen teema ei ole yhtä voimakkaasti läsnä. Muutamassa kertomuksessa on nähtävillä ikään kuin keskeneräinen selviytymisprosessi. Tämä ilmenee esimerkiksi kirjoittamisen hetkellä läsnä olevina negatiivissävytteisinä tunteina sijaisperhettä tai biologisia vanhempia kohtaan. Tällaista keskeneräistä selviytyjän identiteetin muodostusta ja sitä haastavaa kuvaa nimimerkillä ”Musta kyynel 95” kirjoittava nuori. Hänen tarinansa poikkeaa muista aineiston tarinoista. Siinä missä muissa tarinoissa sijaisvanhempiin kohdistetaan niin negatiivisia kuin positiivisiakin tunteita, kyseisessä tekstissä nuoren kuvaamat tunteet sijaisvanhempia kohtaan ovat vain negatiivisia. Nuori kirjoittaa tarinaansa sijoitusprosessin ollessa kesken, jolla voi osin selittää positiivisten tunteiden puuttumisen. Nuoren elämässä on myös ollut hyvin vaikeita ja traumatisoivia jaksoja, joiden voidaan nähdä konstruoivan negatiivisia tunteita. Selviytyjän identiteettiä kyseenalaistetaan tässä tarinassa ja siinä on nähtävillä vastapuhetta sille oletukselle, että sijoittaminen kodin ulkopuolelle parantaisi automaattisesti nuoren tilannetta tai kokemusta omasta hyvinvoinnistaan.

Selviytyjän identiteetin rakentumisen rinnalla tarinoissa kuvattiin lapsen tai nuoren riippuvuutta perheenjäsenistään. Perheen ongelmallisessa tilanteessa nuori koki voimattomuutta, turhautumista sekä säälin tunteita niin itseään kuin perheen jäseniään kohtaan. Tällaiset tunteet voivat olla passivoivia ja rakentamassa voimattoman ja keinottoman identiteettiä selviytyjän identiteetin rinnalla. (vrt. Forsberg 2001.)

Olen tarkastellut tunteita irti perinteisistä, kuten psykologisesta tai kognitiivisesta näkökulmasta. Olen tarkastellut tunteita monien vaikuttavien asioiden konstruktiona. Konstruktiivisen tulkinnan kautta tunteita on mahdollista lähestyä yksinkertaisesti toimintana, jolla on jokin funktio. Jos tunne nähdään toimintana, myös negatiiviset tunteet on mahdollista kääntää voimavaraksi, kuten edellä totesin. Tunne voi motivoida monenlaiseen toimintaan, sisäisen tunteen tai hallitsemattoman reaktion sijaan tunne voi olla toimintaa orientoiva ja suuntaava väline. (vrt. Forsberg 2001.) Esimerkkinä tästä negatiivisen tunteen toiminnallisesta funktiosta on tämän tutkimuksen aineistossa paljon esiintynyt vihan tunne. Vihan tunne esiintyi läheisten välisissä väkivaltatilanteissa usein samanaikaisesti voimattomuuden ja avuttomuuden tunteiden kanssa. Vihan tunne kohdistui kertomuksissa niin biologisiin- kuin sijaisvanhempiinkin. Vihaa voidaan käyttää resurssina turhautumisen ja voimattomuuden tunteiden käsittelemiseen. Turhautumisen ja voimattomuuden tunteisiin yhdistyy usein säälin tunne. Sääliä koettiin muita sisaruksia tai biologisia vanhempia kohtaan. Tässä aineistossa myös vihan ja epäoikeudenmukaisuuden tunteiden välillä löytyi yhteys. Epäoikeudenmukaisuuden tunne voi auttaa kääntämään vihan tunnetilan toiminnaksi. Viha toimi näin ollen voimavarana ensiksikin selviytymisen näkökulmasta. Toiseksi sitä käytettiin työkaluna asioiden ymmärrettäväksi tekemisessä, kuten tärkeiden ihmissuhteiden katkeamisen kohdalla. Tämän tunnetoiminnan avulla on mahdollista ymmärtää elämänsä tapahtumia ja irtaantua niistä. Sisäisen tunteen tai ylilyövän reaktion sijaan vihan tunteesta muotoutuu toimintaa orientoiva ja tilannetta suuntaava väline, jossa tunne, ajatus ja tahto yhdistyvät. (vrt. Forsberg 2001, 12–14.)

Konstruktionistisen näkökulman mukaisesti tunteet syntyvät ja niitä muodostetaan interaktiossa toisten kanssa (vrt. mm. Jokinen ym. 1999, Burr 1995.). Tarinoiden tunteet ovat rakentuneet paitsi yksilön sisäisenä kokemuksena, sosiaaliskonstruktiivisena tapahtuma. Lasten ja nuorten elämässä mukana olevilla

ihmisillä on tärkeä rooli tunteiden rakentumisessa sekä niiden käsittelyssä ja (tunne)toiminnassa. Nuorilla on tämän tutkimuksen perusteella tarve ja kykyä eritellä omaa sijoitusprosessiaan. Tutkimuksessa käytetyissä kirjoitelmissa kokemusten ja tunteiden tarkastelua tapahtuu sijoitusprosessin kaikissa vaiheissa, kuten tulosluku osoittaa. Tarinoiden kautta muodostuu mielenkiintoinen ja arvokas näköalapaikka nuorten tunnekokemuksiin. Näitä tunnekokemuksia on mahdollista hyödyntää lastensuojelun palveluiden kehittämistä ajatellen, sekä käytännön työskentelyn tasolla ajatellen lapsen ja nuoren kohtaamista ja tunteiden mukaan ottamista työskentelyyn. Tämän tutkimuksen tuloksia voi tarkastella myös laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelun yhteydessä, jossa otetaan kantaa lastensuojelun kysymyksiin, esimerkiksi keskustelussa koskien lapsen ja nuoren huostaanottoa ja sopivaa sijoituspaikkaa. Rationaalisen päätöksenteon ja lapsen edun tavoittelun rinnalla olisi tarpeellista tarkastella entistä enemmän lapsen ja nuoren tunneprosesseja lastensuojelun työskentelyn eri vaiheissa.

7 POHDINTA

Tämän tutkimuksen teko on ollut antoisa matka sijoitettujen nuorten tunnekokemuksiin. Tässä vaiheessa prosessia on syytä tarkastella tutkimuksen haasteita ja eettisiä kysymyksiä. Nostan tässä luvussa esiin kysymyksiä tutkimusprosessia ja nuorten tunnekokemuksia koskien.

Tässä tutkimuksessa on käytetty valmista aineistoa, joka osaltaan helpottaa eettisen tutkimuksen tekemisen vaatimuksia. Kirjoituskutsun ja siitä tuotetun teoksen kautta on annettu ääni sijoituksen kokeneille nuorille. Äänen antaminen nuorille itselleen aikuisnäkökulman sijasta on jo sinällään arvokasta ja eettisestikin tarkasteltuna kestävä. Tutkimuksen aineisto, nuorten kertomukset ovat jokaisen luettavissa ja tulkittavissa. Sijaishuolto ja siihen liittyvät kysymykset ovat perinteisesti aikuisten määrittelemiä. Kysymykset perustuvat usein aikuisilla olevaan ymmärrykseen ja tulkintaan, jolloin tutkimuksen tulokset saattavat poiketa paljonkin siitä, kuinka nuoret itse ymmärtävät, määrittävät tai kokevat saman asian. Tämä ongelma koskettaa usein juuri marginaalissa olevia nuoria. Nuoret saatetaan nähdä esimerkiksi tutkijoiden määrittelemien kategorioiden mukaisesti, jolloin nuorten omat

kokemukset ja näkökulmat jäävät helposti syrjään. Kootussa tarina-aineistossa on annettu nuorille mahdollisuus kertoa omasta elämästään. Tässä tutkimuksessa käytetyn sekundaariaineiston myötä on ikään kuin annettu uudelleen ääni nuorille, toisesta näkökulmasta ja tutkijan tulkitsemana. (vrt. Honkatukia ym. 2006b, 296-299.)

Elämänvaiheista ja vaikeista kokemuksista kertominen ja kirjoittaminen on aina tilannesidonnainen tapahtuma, syntyvä tieto on konstruktio tietyssä institutionaalisessa, fyysisessä ja vuorovaikutuksellisessa kontekstissa. Tutkijalla onkin suhteellisen paljon valtaa käyttäessään tulkintaa ja päättäessään miten representoida tulkintaa. Tästä vallankäytöstä on oltava tietoinen. (vrt. Honkatukia ym. 2006b, 296- 299.) Nuorten kertomana sijaishuoltokokemukset saattavat kuulostaa toisenlaiselle kuin aikuisen kertomana, ne ovat omakohtaisia, kantaaottavia, kriittisiä ja ennen kaikkea tunnepitoisia. Nuorten kokemusmaailmaan tutustumalle lastensuojeluinstituutioita edustavien aikuisten, tutkijoiden ja muiden nuorten kanssa tekemisissä olevien aikuisten voi olla helpompi kohdata ja auttaa heitä. Nuoria kuulemalla on mahdollista tuottaa monimuotoisempaa kuvausta ja ymmärrystä sijaishuoltoa ja siihen liittyviä kysymyksiä koskien.

Tarinalisen aineiston analyysi- ja tulkintaprosessi on ollut haasteellista, mutta antoisaa. Jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa narratiivinen tutkimusote tuntui tutkimuksen sopivimmalle metodille ja myös osoittautui siksi tutkimuksen edetessä. Narratiivinen lähestymistapa on antanut riittävän ”väljät” puitteet rikkaan aineiston käsittelyyn. Tämän metodin avulla koen tavoittaneeni nuorten autenttisen äänen sitä liikaa ”pilkkomatta” tai latistamatta. Mahdollinen tutkimuksen sudenkuoppa on piillyt aineiston analyysin ja tulkinnan kohdalla johtuen sen intensiivisyydessä. Aineisto on vienyt mukanaan monella tavoin, erityisen voimakkaasti tunnetasolla. Intensiivinen aineisto voi ”imaista” tutkijan mukaan, jolloin aineiston objektiivinen tarkastelu ja tulkinta voi vaikeutua. Olen pyrkinyt tiedostamaan tämän tosiasian koko prosessin ajan ja huomioimaan oman tunneprosessin vaikutukset analyysi- ja tulkintavaiheissa. Kokonaan oman tunneprosessoinnin vaikutuksilta ei voida välttyä. Tämä tekijä voidaan nähdä myös tutkimusprosessin rikkautena. Koen tutkijan ominaisuudessa rakentaneeni omia tunteita prosessin edetessä konstruktiiivisen näkökulman mukaisesti. Lukemani ja muut sillä hetkellä vaikuttaneet tekijät, kuten yleinen

vireystila ovat vaikuttaneet oman tunnekokemuksen syntymiseen. En ole tietoisesti pyrkinyt estämään tunteiden mukaan tulemista työskentelyssä.

Syrjälä ym. (2006) kirjoittaa, että narratiivinen tutkimus ylipäänsä synnyttää monenlaisia tunteita myös tutkijassa. Tunteet vaihtelevat ja värittävät tutkimukseen liittyviä kokemuksia. (emt., 188.) Tunteita olenkin kokenut laidasta laitaan: ahdistusta, surua, vihaa, myötäelämistä, häpeää, iloa, tyytyväisyyttä, riemua. Suuri osa tunteista on syntynyt aineistoa lukiessa, mutta myös sitä analysoidessa, tulkitessa ja kirjoitusprosessin eri vaiheissa. Olen pyrkinyt herkkyyteen reagoidessani intuitiivisesti tutkimuksen eri vaiheissa ja toisaalta luottamaan omiin tunnekokemuksiini. Tunteiden mukaan tuloa ei voi estää, sen sijaan voi pyrkiä olemaan tietoinen tästä asiasta ja hyväksymään se olemassa olevana tutkimukseen vaikuttavana tekijänä.

Eettisiä kysymyksiä tulisi pohtia tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa. Narratiiviseen tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset ovat pitkälti yhteneviä muiden laadullisten tutkimusmetodien kanssa. Ne ovat myös paljolti yhteneväisiä yleisen tutkimusetiikan kanssa. Yleisesti hyväksytyt eettiset ohjeet toimivat moraalisten periaatteiden perinteisinä muotoina. Näitä ovat muun muassa tutkittavien oikeus tietää, mistä tutkimuksessa on kyse ja mitä seurauksia osallistumisesta tutkimukseen voi olla, samoin on huolehdittava tutkittavien yksityisyyden säilyttämisestä ja luottamuksellisuudesta. (vrt. Syrjälä ym. 2006, 182- 183.)

Tällaiset tutkimuseettiset kysymykset on osin jo ratkaistu, koska käytin valmista aineistoa. Toisaalta valmista tai sekundaariaineistoa käytettäessä ratkaisut eivät tule tutkijan tietoon, vaan tutkijan on luotettava muiden aikaisemmin tekemiin ratkaisuihin. Valmiin aineiston käytön voi nähdä ”huolettomana”, mutta toisaalta pohdin sitä, että tarinansa kertoneet nuoret eivät voi tietää sitä, millaisiin tarkoitukseen heidän kertomaansa jatkossa käytetään tai mistä näkökulmasta niitä tutkitaan. Tässä on aina väärinkäytön vaaran mahdollisuus, vähintäänkin väärin ymmärtämisen. Tätä ymmärtämisen ja tulkitsemisen kysymystä pohdin koko tutkimusprosessin ajan ja olen pyrkinyt korostamaan sitä, että kyseessä on hyvin subjektiivinen tulkinta. Tutkijana olen valinnut tietyn, rajatun näkökulman aineiston tarkasteluun ja nostanut siitä esiin juuri sellaisia asioita, minkä olen nähnyt parhaaksi omaa tutkimusprosessia ajatellen. Nuoret olisivat ehkä halunneet nostaa joitakin toisia

kysymyksiä tai näkökulmia keskusteluun. Olen pyrkinyt tuomaan esiin sen asian, että tutkija ei voi erottaa itseään tekstistä, vaan on aina jollakin tapaa siinä osallisena. Tutkijana koen olleeni kohtuullisen näkyvänä persoonana tutkimuksessa. Olen pohtinut lisäksi sitä, miltä nuorista mahtaa tuntua lukiessaan tästä raportista tulkintaani heidän kertomastaan ja kokemastaan. Voin vain toivoa, että en ainakaan mitätöi analyysilläni kenenkään kertomaa. Joku muu olisi pitänyt toisia asioita keskeisinä ja nostanut ne esiin tutkimuksessaan.

Narratiivisessa tutkimuksessa tutkimuksen käytännöt muotoutuvat tutkimuksen edetessä, eikä narratiivisen tutkimuksen moraali ole ohjeita vaan näiden käytäntöjen kuvausta (vrt. Syrjälä ym. 2006, 185.). Siksi tämän tutkimuksen kohdalla on jokseenkin hankalaa tarkastella reliabiliteettiä ja validiteettiä. Toki jokainen lukija voi tutkimusraporttia lukiessaan seurata sen eri vaiheita ja arvioida analyysin luotettavuutta ja toistettavuutta. Tutkijana olen voinut vaikuttaa näihin asioihin juuri kuvaamalla tarkasti prosessin ja erityisesti analyysin eri vaiheet. Itse kallistun kuitenkin siihen kantaan, että tällaisesta tarinallisesta aineistosta, jota on tulkittu tutkijan oman arvo- ja normimaailman vaikuttuksessa, jossa on läsnä myös tutkijan oma elämänhistoria, kokemukset ja tunnesensitiivisyys, tulisi tuskin samanlaisia tuloksia toistamiseen. En näe tämän asian kuitenkaan heikentävän tämän tutkimuksen arvoa. Nuorten yksilöllisissä tunnekokemuksissa on jotakin universaalia, joka on ulkopuolisen lukijan tavoitettavissa. Tunnekokemuksen voivat olla jollakin tasolla jaettavissa ja ymmärrettävissä, vaikka niitä ei olisi omakohtaisesti kokenutkaan. Tällä tavoin nähtynä tämän tutkimuksen tulokset ja erityisesti nuorten kirjoittajien tunnetarinat ovat arvokasta aineistoa lastensuojelun kentällä.

Lähteet:

Aalberg, Veikko & Siimes, Martti A. (1999) Lapsesta aikuiseksi: nuoren kypsyminen naiseksi ja mieheksi. Jyväskylä: Gummerus.

Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (1998) Identity as an Achievement and as a Tool. Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.): Identities in Talk. London: Sage Publications, 1-14.

Bardy, Marjatta (1989) Uhkat, uhrit ja arjen sankarit: Lastensuojelu tutkimuksen valossa. Helsinki : Sosiaalhallitus.

Bardy, Marjatta (2001) Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle - syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, I & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 47-81.

Barr, Ronald & Boyce, Thomas. & Zeltzer, Lonnie (1996) The stressillness association in children: A perspective from biobehavioral interface. Haggerty, Robert & Sherrod, Lonnie, Garnezy, Norman & Rutter, Michael (ed.) Stress, Risk, and Resilience in Children and Adolescent: Processes, Mechanisms, and Interventions. Cambridge University Press, 182-224.

Behl, Leah & Conyngham, Heather & May, Patricia (2002) Trends on Child Maltreatment Literature. Child Abuse and Neglect 27 (2), 215-229.

Berger, Peter & Lucmann, Thomas, Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedon sosiologinen tutkielma. (The Social Construction of Reality, 1966.) Suomentanut Vesa Raiskila (1994) Helsinki: Gaudeamus.

Burr, Vivien (1995) An introduction to social constructionism. London: Routledge.

Chamberlayne, Prue, Bornat, Joanna & Wengraf, Tom (2000) The Turn to Biographical Methods in Social Science. Comparative issues and examples. London: Routledge.

Czarniawska, Barbara (2005) Narratives in Social Science Research. London: Sage Publications.

Edwards, Derek (1997) Discourse and Cognitin. London: Sage Publications.

Elliott, Jane (2005) *Using Narrative in Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Sage Publications.

Ellonen, Noora (2008) *Kasvuyhteisö nuoren turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Engel, Susan (1995) *The stories children tell: Making sense of the narratives of childhood*. New York: W.H. Freeman

Eronen, Tuija (2007) *Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Lastensuojelunkäsikirja*.

Erkkilä, Raija (2005) *Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus*. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta- ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia, 195-226.

Eskonen, Inkeri (2001) *Mitä lapset kertovat läheisiin suhteisiin liittyvästä väkivallasta? Lasten terapiaryhmässä käyttämien kerrontatapojen analyysi*. *Janus* 2001 (1), 22- 39.

Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) *Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia*. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) *Lapset ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Fechter- Legget, Molly O. & O'Brien, Kirk (2010) *The effects of kinship care on adult mental health outcomes of alumni of foster care*. *Children & Youth Services Review*, Feb 2010, Vol 32 Issue 2, 206- 213.

Forsberg, Hannele (2001) *”Palaverin päätyttyä pihisimme vihasta” Väkivalta, auttajat ja kirjoitetut tunteet*. *Janus* 9(1), 3-21.

Forsberg, Hannele (2003) *Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä*. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Yliopistopaino, 7-38.

Forsberg, Hannele (2006a) Tunteet työssä- esimerkkinä sosiaalityönä tehtävä ihmistyö. Teoksessa Määttä, Kaarina (toim.) (2006) Tunteiden rakkaus ja rikkaus. Avaimia tunteiden tulkintaan. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Forsberg, Hannele & Vagli, Åse (2006b) The Social Construction on Emotions in Child protection Case- Talk. *Qualitative Social Work* 2006 (5): 9-31.

Fox, Adair & Duerr Berrick, Jill (2006) A Response to No One Asked Us: A Review of Children`s Experiences in Out- of- Home Care. *Child and Adolescent Social Work Journal*. Published online 13 December 2006.

Fridlund, Alan J. & Duchaine, Bradley (1996) 'Facial expressions of Emotion' and the Delusion of the Hermetic Self. Harré, Rom & Parrott, W. Gerrod (ed.) *The Emotions. Social, cultural and Biological Dimensions*. London: Sage Publications, 259- 284.

Gilbert, Kathleen (2002) Taking a narrative approach to grief research: Finding meaning in stories. *Death Studies*, 26: 223-239.

Goleman, Daniel (1998) *Tunneäly: lahjakkuuden koko kuva*. Suom. Jaakko Kankaanpää. Viides painos. Keuruu: Otava.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1997) *The New Language of Qualitative Method*. New York: Oxford University Press.

Hall, Stuart (1997) *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.

Harré, Rom (ed.) (1986) *The Social Construction of Emotions*. Oxford & New York: Blackwell.

Hearn, Jeff (1998) *The Violences of Men: How Men Talk about and How Agencies Respond to Men`s Violence to Women*. London: Sage.

Heikkinen, Alpo (2007) *Nuoret lastensuojelun avohuollossa- palvelujen ja menetelmien tarkastelu*. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2007:1.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes, työpapereita 30.

Herkman, Juha (1998) Sarjakuvan kieli ja mieli. Tampere: Vastapaino.

Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Helsinki: Stakes työpapereita 21/2008.

Holden, George & Stein, Joshua & Ritchie, Kathy & Harris, Susan & Jouriles, Ernest (1998) Parenting Behaviours and Beliefs of Battered Women. Holden, G, Geffner, R and Jouriles, E (eds) Children Exposed to Marital Violence: Theory, Research and Applied Issues. Washington DC: American Psychological Association.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006a) Rikokset nuorten ”juttuina”-narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (toim.) Nuorisoriikollisuus. Määrät, syyt ja kontrolli. Helsinki: Hakapaino, 211- 234.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006b) Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Hakapaino Oy, 296- 317.

Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (1998) Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (toim.) Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. Tutkimuksia 59/ 1998. Helsinki: Kuntoutussäätiö, 3- 20.

Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Janhukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) (2004) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2000) Rikoksesta resurssi. Narratiivien rakentuminen sosiaalityön kohtaamisissa. Teoksessa Karvinen, Synnove & Pösö,

Tarja & Satka, Mirja (toim.) Sosiaalityön tutkimus: metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi, 207- 236.

Jones, Laura & Kruk, Edward (2005) Life in Government Care: The Connection of Youth to Family. Child and Youth Care Forum. Dec 2005, Vol 34 Issue 6, 405-421.

Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (toim.) (2001) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.

Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi Kari (toim.) (2008) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Tampere:Juvene Print.

Kananoja, Aulikki & Turunen, Merja- Maaria (1996) Tähän suuntaan lastensuojelu! Stakes, Aiheita 4/ 1996.

Karvinen, Synnöve, Pösö, Tarja & Satka, Mirja (2000) Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylä: Kopipaino Oy.

Kemppainen, Sirkka-Liisa (2006) Itseltään huostaan otetut: huumetaustaiset pojat lastensuojelulaitoksessa. Lisensiaatintyö. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kitinoja, Manu (2004) Koulukoteihin sijoitetut lapset lapsityyppinä. Teoksessa Janhukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy, 97- 118

Kivivuori, Janne (1994) Understand and Punish. The Culture of Juvenile Transgressions in the Context of a Welfare State. Publication No.125. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy.

Kohler Riessman, Catherine (2008) Narrative Methods for the Human Sciences. London: Sage Publication.

Kovacs, Maria & Goldston, David (1991) Cognitive and social cognitive development of depressed children and adolescents. Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry 30 (3), 388-392.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 45- 67.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 106-150.

Lastensuojelulaki 2007/ 417. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/lainsaadanto/lastensuojelulaki/>. Viitattu 24.1.2011.

Lieblich, Amia & Tuval- Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar (1998) Narrative Reseach Reading, Analysis and Interpretation. London: Sage.

Murphy, Shirley & Johnson, Clark & Lohan, Janet (2003) Finding meaning in child`s violent death: a five – year prospective analysis of parent`s personal narratives and empirical data. Death Studies 27 (5), 381- 404.

Näre, Sari (1999) Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa Näre, Sari (toim.) Tunteiden sosiologiaa. 1 Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 9- 15.

Oatley, Keith & Jenkins, Jennifer M. (1996) Understanding emotions. Oxford: Blackwell.

Ortony, Andrew & Turner, Terence (1990) What´s Basic About Basic Emotions? Psychological Rewiev 97 (3), 315- 331.

Parkinson, Brian (1995) Ideas and Realities of Emotions. London and New York: Routledge.

Parrot, W. Gerrod & Harré, Rom. (1996) Embarrasment and the Threat to Character. Harré, Rom & Parrott, W. Gerrod (ed.) The Emotions. Social, cultural and Biological Dimensions. London: Sage Publications, 39- 56.

- Pasanen, Timo (2001) Lastenkodin asiakaskunta: psykiatrinen tutkimus lastenkotilasten kehityksellisistä riski- ja suojaavista tekijöistä, oirehdinnasta sekä hoidontarpeesta. Lisensiaatintyö. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 170. Turku: Turun yliopisto.
- Polkinghorne, Donald (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. J. Amos Hatch & Richard Wisniewski(ed.) Life History and Narrative. Lodon: Falmer, 5-23.
- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia/Stakes133. Stakes: Helsinki.
- Raitanen, Marko (2001) Aikuistuminen: uusi vaihe elämässä vai uusi elämä vaiheessa? Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 187-224.
- Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle: Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Ronkainen, Suvi (1999) Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Näre, Sari (toim.) Tunteiden sosiologiaa. 1 Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 131-154.
- Rutter, Michael (1987) Psychosocial resilience and protective mechanisms. American Journal of Orthopsychiatry 57 (3), 316- 331.
- Saarikallio- Torp, Miia & Heino, Tarja & Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 236- 264.
- Saastamoinen, Mikko (1999) Narratiivinen sosiaalipsykologia, teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Eskola, Jari (toim.) Hengelistä Harréen, narratiivista Nudistiin. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus. 165- 192.
- Sacks, Harvey (1992) Lectures on Conversation. Edited by Gail Jefferson, 2 volumes. Oxford: Basil Blackwell.

Seppänen, Janne (2005) Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tulkitsijalle. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, Janne (2006) Katseen voima. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sinkkonen, Hanna- Maija (2004) Koulukodin vaihtoehtona kotikoulu. Teoksessa Janhukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Hakapaino Oy. 119-147.

Streissguth, Ann and Kanter, Jonathan (eds.) (1997). The Challenge of Fetal Alcohol Syndrome: Overcoming Secondary Disabilities. University of Washington Press.

Syrjälä, Leena (2001) Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus. 205-217.

Syrjälä, Leena & Estola, Eila & Uitto, Minna & Kaunisto, Saara-Leena (2006) Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Hakapaino Oy, 181- 202.

Takala, Jukka-Pekka (1998) Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Helsinki: Hakapaino oy.

Tanner, Julian, Davies, Scott & O'Grady, Bill (1999) Whatever happened to yesterday's rebels? Longitudinal effects of youth delinquency on education and employment. Social Problems 46 (2), 250-274.

Tuovila, Seija (2005) Kun on tunteet. Suomenkielen tunnesanojen semantiikkaa. Acta Universitatis Oulensis Series B, Humaniora 65. Oulu: Oulun yliopisto.

Tuovila, Seija (2006) Suomalaisille tärkeät tunnesanat. Teoksessa Määttä, Kaarina (toim.) Tunteiden rakkaus ja rikkaus. Avaimia tunteiden tulkintaan. Helsinki: Finn Lectura. 14-26.

Tuovila, Seija (2008) Tunnesanojen semanttinen merkitys ja sen kuvaaminen. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 152-170.

Ungar, Michael (2004) A Constructionist Discourse on Resilience. Multiple Contexts, Multiple Realities Among At- Risk Children and Youth. *Youth and Society* 35(3), 341 - 365.

Ungar, Michael (2005a) A Thicker Description Of Resilience. *The International Journal of Narrative Therapy and Community Work* (3 -4), 89- 96.

Ungar, Michael (2005b) Risk, resilience and outdoor programming for at-risk children. *Journal of Social Work* 5(3), 319-338.

Uusitalo, Tuula (2006) Miten päästä yli mahdolloman? Narratiivinen tutkimus itsemurhamenetyksistä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Viittala, Kaisu (2001) "Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka": sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*; 180. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Virokannas, Elina (2004) Normaalin rajan molemmilla puolilla: tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Helsinki: Stakes.

Virtanen, Petri (1995) Riskioloissa elävät lapset, nuoret ja lapsiperheet. Teoksessa Virtanen, Petri (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Juva: WSOY, 50-69.

Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot: tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. *Acta Universitatis Lapponiensis*; 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Wierzbickan, Anna (1995) Everyday Conception of Emotions. A Semantic Perspective. Russell, James A & Fernández- Dols, José- Miguel & Manstead, Antony S. R. & Wellenkamp, J. C. (ed.) *Everyday Conception of Emotions: An introduction to the psychology, anthropology and linguistics of emotion*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 17-47.

Zarrett, Nicole. & Eccles, Jacquelynne (2006) The passage to adulthood: challenges of late adolescence. *New Directions for Youth Development* 111, 13- 28.

Painamattomat lähteet:

Barkman, Johanna (2011) Kehittämispäällikkö, Pesäpuu ry. Puhelinhaastattelu 8.2.2011.

Laitinen, Kai (2006) ”Mut, ku ei mulla oo mitään muutakaan kotii...”. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Sosiaalipsykologia.

Moberg, Erja (2008) "Kova koulu mutta hyvä koulu" - Narratiivinen tutkimus lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista, perhekokemuksista ja tulevaisuudenodotuksista. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Sosiaalityö.

LIITE 1: TAULUKKO TUNNESANOJEN JA TUNNETILOJEN JAKAUTUMINEN KOLMEEN KATEGORIAAN

Negatiiviset, positiiviset ja välitilan kategoriat (1=tunnesana, 2=tunneilmaisu, 3=tunnesymboli, suluissa oleva numero kertoo, kuinka monta kertaa sana/ilmaisu esiintyi aineistossa).

1 Negatiiviset	2 Positiiviset	3 Välitila, voi olla sekä positiivinen että negatiivinen
1Harmitti (2)	1Tyytyväinen(1)	1Hämilläni(5)
1Vihaan (10)	1Onnellinen(13)	1Ei pelännyt(2)
1Pelosta (12)	1Rakastan(11)	1Eikä hävennyt(1)
1Suruni(9)	1Pidin(1)	1Jännitti(2)
1Tuskallista(1)	1Iloinen(8)	1Kaipasin(3)
1Inhoavan(1)	1Riemuissaan(1)	1En vihainen(1)
1Suuttunut(1)	=6 tunnesanaa	1Stressiä(1)
1Eikä tykkää(1)	2Vanhempi oon	=7 tunnesanaa
1Raivoissaan(1)	2Selviää myrskyssä	2Valitti enemmän
1Ahisti(2)	2Hyvä asia	2En surrut
=10 tunnesanaa	2Tuimme toinen toistamme	2Ei tunne pahaa oloa
2Ei ymmärrä	2Hyvää huolta	2Ei voi olla kohtaamatta
2Ei kiinnostaa	2On rakastettu	2Ei auttamatta
2Ei välitä	2Helppo hyväksyä	2Valitti siitä
2Sisältö en nähnyt	2Lohdutti	2En unohda
2Rankka(3)	2Mut on kuultu	2Oli outoa
2Vaikeaa	2Luotetaan(2)	2Kaikki ei ollut ihan kohdallaan
2Ei ole auttanut	2Selvinnyt(3)	2Se oli jännää ja kummallista
2En jaksa	2Hyvään	2Kestäisinkö
2Ei ole menneet(hyvin)	2Rakastavaan	2Eikä olisikaan tarvinnut jaksaa
2Riittämättömät	2Päässyt yli	2Ei ole minun vikani
2Kolhia	2Menee hyvin(2)	2En ole voinut vaikuttaa
2Paha olla(2)	2Pärjäävänsä	2Olin aivan sekaisin
2Vaikea ymmärtää	2Iso voimavara	2Ei tuntunut juuri miltään
2Ei jaksanut (2)	2Ei ole valittamista	2En ole voinut unohtaa
2Teki kipeää	2Kaikki kohdallaan	2 En elätellyt turhia toiveita

2Tuntui ylitsepääsemättömältä	2Asiathan oli hyvin	2Käy sääliksi(2)
2Syytin	2Kaikki hyvin	2Ei tiedä minne mennä
2En ollut mitään	2Nauran	2 Oli huolissaan (2)
2Masennuin(4)	2Alkoi loistaa	2 Outoa tavata
2Mennä huonosti(3)	2Sujuikin aika hyvin(2)	2 Etten minä ole vastuussa
2En olisi kestänyt(3)	2Kiitän elämästäni	= 23 tunneilmaisua
2En pidä yhtään	2Kiitän perhettäni	(25 kertaa)
2Ei kohtele oikein	2Taivas maan päällä	Kuvissa olevat tunnesymbolit:
2Tuntui kamalalta	2Oli hyvin	3Kynttilä/ Vapautuneisuus
2Kauheita aikoja	2Ei ollut ongelmia	3Pelikortti/ Vapautuneisuus
2Ei ollut ruusuilla tanssimista	2Hymy kohoaa huulilleni	3Elämänviiva/ Vapautuneisuus
2Ei ymmärtänyt	2Sain pelastuksen	3Lankakerä/ Turtuneisuus
2Oli petetty ja hylätty	2Todella kiitollinen	3Nuotti/ Hämmennys
2Jätetyksi tuleminen	2Ikioma ja niin rakas	
2Ajat olivat ankeita	2Helpottaa	
2En halua menettää	2Erittäin tärkeä(2)	
2En halua luopua	2Ovat tukena	
2Eivät välittäneet	2Toivo(4)	
2On kipeitä asioita	2Silmänsä kirkastuivat	
2Kaatuneet väsyneinä	2On hyvä olla	
2Murtuneita	2On pakahtua onnesta(2)	
2Tyhjinä	2Ottaa vastaan iloisesti	
2On aivan väsynyt	2Oli odotettu kauan	
2Ei halua lähteä(2)	2Eikä ole koskaan ikävä	
2Ilkeä	2Haluan kiittää	
2Ei vaikuttanut kaivanneensa	2On mukavaa	
2Uhkaa	2Eikä tarvi huolehtia	
2On jähmettynyt	2Odotan innolla(2)	
2Olin rikki	2On tehnyt vahvemmaksi	
2Olin katkera	2Ei tarvitse pelätä	
2Otti päähän	2Eikä katua	

<p>2Menin hysteeriseen tilaan</p> <p>2On ollut vaikeaa</p> <p>2Tilanne ajautui huonoksi</p> <p>2Oli kova paikka ja itkin</p> <p>2Huonot välit ja riitelimme</p> <p>2On ollut vaikea sopeutua</p> <p>2Ei ole aina ollut hyvä olla</p> <p>2Tuntui kuin elämältä olisi mennyt pohja</p> <p>2Tuntuikin toivottomalta</p> <p>2 En ymmärtänyt(2)</p> <p>2 On ollut rankkaa</p> <p>2 Jouduin luopumaan</p> <p>2 Asiaa itken</p> <p>2Oli itkemistä ja ikävöintiä</p> <p>2 Kaipasin</p> <p>2 Kaipaan</p> <p>2 Tärisin</p> <p>2 En päässyt kotiin</p> <p>2 Kärsinyt</p> <p>2 Kauheat riidat</p> <p>2 Täysin heitteillä</p> <p>2 Aloin itkeä</p> <p>2 Riitelin (2)</p> <p>2 Jouduin eroon</p> <p>= 66 erilaista tunneilmaisua</p> <p>(75 kertaa)</p> <p>Kuvissa olevat tunnesymbolit:</p> <p>3Risti/ Suru</p> <p>3Alkoholipullo/ Pelko, ahdistus</p> <p>3Filmirulla/ Tuska</p> <p>3Kirja/ Tuska</p>	<p>2Oloaika oli hyvää</p> <p>2Tuntui hyvältä</p> <p>2Auttanut irti syyllisyydestä</p> <p>2 Ei ollut hankalaa</p> <p>2 En kaipaa</p> <p>2 Pinnalle jäin</p> <p>2 En vihainen</p> <p>2 Läheiset välit</p> <p>2 Luottamus on kasvanut</p> <p>2 Onnekas</p> <p>2 Oikeasti välittävät</p> <p>2 Heitä kiinnostaa</p> <p>2 Ei tarvitse pelätä (2)</p> <p>2 Saa kokea rakkautta</p> <p>2Etten häpeä</p> <p>2 Olin taas oma itseni</p> <p>2Iki-ihanaa</p> <p>2 Normaalia perhe- ja arkielämää</p> <p>2 Elämä kääntyi paremmille urille</p> <p>2 Elämä alkoi sujua</p> <p>2 Olen päässyt yli</p> <p>2 Olen surun ja ikävän tuteista selvinnyt</p> <p>2 Uskalsin kotiutua</p> <p>2 Odotin innokkaasti</p> <p>= 72 erilaista tunneilmaisua</p> <p>(87 kertaa)</p> <p>Kuvissa olevat tunnesymbolit:</p> <p>3Sydän/ Rakkaus</p> <p>3Kukka/ Ilo</p> <p>3Perhonen/ Ilo</p>	
---	---	--

3Silmä/ Tuska	3Tähti/ Toivo 3Aurinko/ Onnellisuus 3Karkkipaperi/ Ilo 3Karamelli/ Ilo 3Puun lehti/ Vahvuus 3 Kuvateksti: Rakkaus ei ole mielenvika vaan elämäaurinko./ Rakkaus	
---------------	--	--